

ც ი ს კ ა რ ი

1862

ბ გ ვ ი ს ტ ო .

4

წელიწადი შექმნეს.

წოდება თსსულებათა.

- I.—სიტუჭა, გელათის სობორისა შინა. გაბრიელ ეპისკოპოსისა.
- II.—თამარ, საქართველოს ბატონიშვილი.
(ისტორიული წმინანი.) გრ. წმინდისა.
- III.—დექსები სხუა და სხუა მწერლებისა.
- IV.—გიორგის IX მეფისა. . . . თეიმურაზ ბატონიშვილისა.
- V.—სხუა და სხუა ანბანი. (იხილეთ მეორე გვერდზედ.)

ც ფ ი ლ ი ს ს .

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

რედაქციისაკან.

აქამდინ ვერა ჰბედავდა რედაქცია მოეს-
სენებინა მკითხველთათვის, მიზეზი თავისის
დანაშაულებისა შესახებ «ცისკრის» გვიან
გამოცემაზედ, ახლაკი დროა გულწრფელო-
ბით უნდა ვაღჯაროთ, ეს მიზეზი რადგანც
ბევრს ალაცს მოგვარით ეური დაკვანების
უკმაყოფილებასზედ. აი - ბატონებო მიზეზი:
ჩუჭნს «ცისკარს» ჰქავს ორას ორმოცამდინ
კელის მომწერი, ამათგანში იქნება ნასევარს
კი შემოეტანოს ფული, თორემ ნასევარი
დღევანდლამდინ დაჩიოძილა. თუცა მრავა-
ლჯერ ვთხოვეთ, მაგრამ ჩუჭნი თხოვნა
უკმაყოფილოდ დაშთა, განვლილის წლებისა
რომელნი დაიკარგა, უღონისძიებოთ ვერა
ჟურნალი ვერ გამოაცემება, ამან შეაბრკოლა
და აბრკოლებს თავის დროზედ გამოცემასა.
კიდენ და კიდენ ვითხოვთ უმოჩინოლესად,
ვისაც არ შემოეტანია შესახვედრი ფული,
შემოეტანოს. კელას მომწერი სიის დაუბე-
ჭდაობის მიზეზიც ეს განხლდათ.

სიტყვა

თქმული გულისთვის სიბრძნისა შინა ღმრთის მშობლის
შობისა ც-სკეტებოებს ჩუა წელსა.

აღა იყო ვიდრე იტყუდა იგი ამას აღვიწყო იღო
ღუდაგადმან ხმა ერსა შობის და კტა მას ნეტარ არს
მუცელი, რომელმან გიტყვითა შენ და ძუძუნე რომელთა
სწავდი ხოლო თავადმან ქრქვა, არამედ ნეტარ არიან რომელ-
თა ისმინონ სიტყვა ღმრთისა და დაიმარხონ იგი (ლუკ: 10.
38. ლდეს მაცხოვარი) ჩუწნი ქებადებდა სიტყვისა ღმ-
რთისასა შობის ურითა, მაშინ მტკიცადნი მისთა
მსმენელთაგანი დიდითა სიყვარულითა და გულის მოგვი-
ნებითა მიიღებდენ სახარებას მისსა და აღიღებდენ გულთა
შინა მათთა მოძღვრებას მისსა. ერთგვის ურთმან მსმე-
ნელთაგანმან, უბრალო ღუდაგადმან დატკობილნი მი-
სითა სიტყვითა, აღიმაღლა ხმა თვისა შობის ერისა და
კტა: ნეტარ არს მუცელი, რომელმან გიტყვითა შენ,
და ძუძუნე რომელთა სწავდი: მაცხოვარმან ისარგებდა

ამ უბრალო დედაგაბის ჰასუხითა, რათა ჩნებოდეს მას და ჩნებოდა უოკელთა რომელ არიან იგინიცა, რომელი ისმენენ და აღასრულებენ სიტყუასა ღუთისასა. რამათჳს შეაკრთა ძმანო, უფაღმან ეს რი სავანა? დედაგაბი იგი იტყუდა დედისა მისისა, უოკელად წმინდისა ღუთისა მშობლისათჳს, რომელმან იტჳრთა იესო ქრისტე და აწი-
 ებდა მას ძუძუთა თჳსითა. ხალა მაცხოვარი უჰასუხებს მას რომელ ნეტარ არიან მსმენელნი და დამცველნი სიტყუასა ღუთისანნი: მაგისი ესრეთას ჰასუხისა იყო ის, რომელ დედა ღუთისა მასოჳს უმეტესად შეიქმნა ნეტარ რომელ მიიღო სიტყუა ღუთისა და დამარხა იგი მკნ უწოდებ ხეტარად დედისა ჩემსა. უჰასუხებს მაცხოვართა დედაგაბისა მას, ვანა იგი მასოჳს შეიქმნა ნეტარა რომ მიიღო სიყვარული და სარწმუნოებათა სიტყუა ღუთისა და დამარხა იგი; ნეტარ იქმნიან სხუასიცა უოკელნი მიმღებელნი და აღმასრულებელნი სიტყუასა ღუთისა.

ესრეთ ძმანო, მართმადიდებელნი, სიტარ არს დედა უფლისა ჩნებისა, რომელმან ისმინა სიტყუა ღუთისა და აღასრულა იგი; ნეტარ არიან სხუანიცა უოკელნი, რომელნი ისმინენ სიტყუასა ღუთისასა და დამარხი-
 ლებიან მას.

დედა ღუთისა სიყრმიდგან ვიდრე აღასრულადმდე ისმენდა და იზრდებოდა სიტყუთა ღუთისა; ხალა უეტესად მამინ რადესაც მიიღო მან ხარება მთავარანგელოზისი, იტვირთა ძე ღუთისა აღმარდა იგი და მკრმეთ უოკელ დედა ისმენდა მისგან ჭსწავლასა და ქადაგებასა, სახარებასა შინა თქმულ არს მისოჳს: ხალა დე-

დასა მისსა დაემაკნეს ყოველნი ესე სიტყუანი გულსა შინა მისსა. დიდითა კრძალულებითა ისმენდა ყოველად წმინდა ყოველსა სიტყუასა უფლისასა და დამაინკდა სიღრმესა შინა გულისასა. ამისთვისცა შეიქმნა იგი ტაძრად ცხოვლად საღმრთოთა მადლისა: ამისთვის იყო იგი ჭერჭელი ყოველისა სათნოებისა: ძმადი, მდაბალი, მყუდრო და სახიერი: ამისთვის გამოიხნდა იგი დედოფლად ცისა და ქუჩისა; საძკაულად კაცობრივისა ბუნებისა; თავყანის საცემელად ანკლოზთა და კაცთა; ამისთვისცა ჩუქნდა ყოველნი დღეს მკრებულ კართ აქა და ვადიდებთ სანატრულსა მისსა სახელსა.

გარნა ჩუქნდა ყოველთა, ძმანო ქრისტიანენო სიტყუა ღუთისა გულისა ნეტარად. უკეთუ ვისმინთ და აღვასრულებთ მას სიტყუა ღუთისა, ანუ სამღრთო წერილი, შირველთ განათლებს გონებასა და გულსა კაცისასა და შერმედ გამართავს და შეამკობს. მისსა მოქმედებასა; სიტყუამან ღუთისამან მოაქცია და აცხოვნა ყოველი სიფული. არა სიტყუამან ღუთისამან მოაქცია და განანათლა ჩუქნდა მამული და წინაპარნი? რას მოგვითხრობს შეხედვა ძველისა ამის და ცის მსგავსისა ტაძრისა, თუ არა კეთილ მსახურებასა და ღუთის მოყვარებასა მათსა? არ გვიმტკიცებს ცხადათ ეს დიდებული შენობა და სხუნი მრავალნი ძველთაგან დაშოქნიდნი, ვრცელნი ტაძრნი, რომ წინაპართა ჩუქნთა ჭეშმარიტად ისმინეს სიტყუა ღუთისა და მტკიცედ დაამარხეს იგი გარნა სამწესაროდ ჩუქნდა. ჩუქნა არა ვბაძვით მათ ამ საქმეში: ოდეს მამული ჩუქნი იყო შეიწროებული მტკრთავა, ოდესც

ჩუჭნი ყოველნი ვიყავით დაუძღვრებულ და დაშვილებულ,
 მაშინ უმეტესად ვიყავით ჩუჭნი განკრძალულ ღვთის
 მსახურებასა შინა; მაშინ მონასტრნი და უდაბნონი
 ჩუჭნნი იყვნენ ადვსებულ კეთილთა და პატრიარხის ცხოვ-
 რებისა მჭანეთა მიერ; სოფელთა შინა იყო უმეტესი
 სიწმიდე ზნეობისა; ხოლო აწ ოდეს ღმერთმა მოგვცა
 მშვიდობა და ხორციელი წარმატება, ოდეს მოგვემატა
 კეთილ მდგომარეობა, მაშინ გული განკვივრულდა
 ღვთის მსახურებასაზე, სოფლებში განუფინა ბიწი და
 უსამართლოება, დაგვიკარგა ერთ გულება, განქარდა
 სიყვარული, შეიკრა ზნეობა.

ამ ჩუჭნს დროს მოხდა აქ ის საშინელი საქმე: რომელი
 უწინ არაოდეს არ მომხდარა ტაძარსა ამას უნახავს
 და გამოუცდია მრავალი ცუდი დრო: ოდეს მტკრნი
 აოხრებენ და არღვევენ სხვათა დიდებულთა შინობათა
 და ტაძრებთა, მაშინ ყოველად წმიდა ღვთის მშობელი,
 იცავდა საკვირველად თვისსა ამას სამყოფის და ხატსა,
 ხოლო აწ უამსა მშვიდობისასა, ხატი მისი, სიჭადუელი
 ჩუჭნი, იქმნა განძარცულ. რასა ნიშნავს, ძმანო ეს საშინე-
 ლი საქმე? ანუ თუ არ შექმლო ყოველად წმიდასა რომელ-
 მან, უწინ უმრავალსთა უსჯულთა მტერთაგან იხსნა ეს
 ადგილი, ახლაც დაუფარა ხატი თვისი ერთის უბედურის
 კატისაგან? არა ძმანო! მე ვგონებ რომ ეს საშინელი
 და სასიძულესი საქმე მოხდა ჩუჭნისა მხილებისა და სას-
 ჯულისათვის; ძვირ ფასნი იბინი თვალნი და მარგალიტნი
 იყვნენ შეწირულნი ღვთის მშობლისადმი კეთილ მოღვა-
 წეთა და ღვთის მოყვარეთა მეფეთა და ქრისტიანეთაგან;

იგინი ნიშენიდეს სიყვარულსა და ერთგულებასა წინა-
 ჰართა ჩუქნთა- და ესრეთ, ვიდრემდის იყო ჩუქნ შორის
 ერდგულება და კეთილ ზნეობა, ღუთის ვშობელიცა
 მიიღებდა და იცავდა მსხუჭრბლსა ჩუქნსა; ხელთა ოდეს
 განქარდა ერთგულება იგი ჩუქნი, განმრავლდა ორგულებ-
 ბა ჩუქნ შორის, და დაიკარგა კეთილ ზნეობა, მაშინ
 უარ ჰყო ყოველად წმინდამან მსხუჭრბლი ჩუქნი. მითხარნი,
 რათ უნდა მას თვალი და მარგალიტი, თუ გული და
 სული შენი შორ არს მისგან, თუ არ ისმენ სითყუასა
 მისა მიხისასა და არ ასრულებ მას? ყოველი მსხუჭრბლი
 და შესაწირავი ჩუქნი, ყოველი სამკაული (და) ხატთა
 და სიმდიდრე ტაძრისა, მხელად მაშინ არის სათნო და
 საყვარელ ოდესცა გული ჩუქნი მიქცეულ არს მისდაში,
 ოდესცა გავქს კეთილი ყოფა ქცევა და სიყვარულის
 ხელთა ოდეს განქარდენ ესენი, გაუქმდების ისინიცა;
 ამ გვარად შეემთხვევა ოდესმე ძველსა ისრაილსა; განქა-
 რდა მათ შორის შიში ღუთისა მიემსგავსენ იგინი
 წარმართთა ცუდითა ზნეობითა, და ამისთვის მთავრად
 მათ ღმერთმან, ერთ გზის კიდობანი აღთქმისა, წმიდა
 წმიდათა და მისცა იგი ტყვედ ფილისტიმელთა უსტუ-
 ლათა.

ჴეშმარიტსა ვიტყვი: დასუსტდა ჩუქნ შორისცა კეთი-
 ლი ზნეობა, არა სჩანს ღუთის მსახურება, განიწყვნა
 სოფელი შეკვდავ რა რომელთაზე ვიერთა, კეთილზე ჩემ
 თაგს: ვინ არიან იგინი, მარწმუნონი თუ ურწმუნონი?
 რით ვსცნა, რომ იგინი არიან ქრისტიანენი? რა ნიშანი
 აქვთ, რით შეეტყობა, რომ იგინი აღიარებენ სჯულსა

ქრისტესსა? სად ანუ როდეს მივხვდეთ, რომ მათ ახსოვს თავის წოდება? ეკლესიაში რომ ედეს აქიეენ და ვითომც ვირსკედ ჯვარს გამოისხგენ, ეს თა ის თავად დიდი არა ფერია! შენს სხელში შენს ოჯახში, შენთა მუხობელთა შორის შენს სჯიმში და სიტყვაში, შენს მისვლა მოსვლაში იქ მანქნეს ქრისტეანობა შენი; იქ გიყურებ შენ და ვხედავ რომ არაფერი არ განხია ქრისტეანობა: იქ გერას ფერათ ვერ გავარჩევ შენ ურწმუნოთაგან; ლაპარაკში ნახევარი შენა სიტყვა ან სიტყვე არის ას მტრობა და ცილას წაძება; ხშირად ისმის შენა ზინასაგან გისება, ფიცა და უშუკრი სიტყვა; ეოფა ქრებაში და სჯიმშიად უმეტესად ვხედავ რომ შენ სიმართლეს არ ეძიებ; მხოლოდ შენა თავი განსოეს და შენა მოფერისა ა რათ მაგანხია, ხშირად ეწიუბები მუხობელსა აწროვებ შენ ძმას, ზატავს არა ზსრეჟ დედ მამას არა გებოლები გაცი გავიბრუნდი, ნახევარი მონაგები შენა უსჯულად გაქვს მოტაცებული, ერთთ სარევეთ არ ვაგა რით გავარჩია შენ ურწმუნოთაგან რომელთა ნაშენა გამოახენს, რომ შენ ხარ მოწმენე ქრისტესს? რომელ შენა ხევებაშიად გამოხნდება უმუხობესობა შენა ურწმუნოთაგანთა ზედა.

ძმანო ქრისტეანო! ის უმეტესად არის შესწუხებული და შემადრწუნებული რომ ესე ვითარნა ზარნი, რომელთა არ ანხია ქრისტეანობა, რომელთა ეოფა ქრება ცხადათ გამოახენს, რომელ მათ არა ოდეს არ ახსოვს ზსრეული და სხარება ესე ვითარნა ზირნი არა ორნი ანუ სამნი არიან ჩუქნ შორის, არაშედ მრავალნი თვაქმის

ყოველნი; ვითხარ ვინ დარჩა ახლა ისრეთი კაცო, რომ ყოველთჳს, ყოველ სიტყვაში და საქმეში უძიებდეს სიმაართელსა და სძულდეს უსჯულყოება და სიცრუე? იქმნება მოხუცებულნი პირნი ჩუჭნი შორის კი იყვნენ კეთილის მოუკარენი და ახსოვდეთ რომ მათი ცხოვრება შეძოვლებულ არის და უნდა მოემსახდონ მომავალის ხაუკუნოვანთჳს? გარნა რაოდენა არაან ჩუჭნი შორის ძაბუეებულნი და შინც არ იშლიან ყოფა ქვეყანას ცუდსა? ან იქნება ჭაბუკნი იყვნენ წმიდისა ცხოვრებასა და კარგად იხდებოდნენ? გარნა შრავალნი, თუ არა ყოველნი მათ შორისცა სიუბეჯეროდ აღიადგენ ჩუჭნი ყოველსა უწესობასა; ან იქმნება ქალნი ჩუჭნი შორის იყვნენ უმჯობესისა ცხოვრებისა, სიწმიდით და შეუდროებით ატარებდენ ცხოვრებასა მათსა გარნა სიუბედუროდ, შორის მათსაცა ძნელად სხაყს კაცო ქრისტიანობასა ცხოვრებასა.

ესრეთი ძმანო! ყოველთა შევსცოდეთ ღმერთსა და განვამწარეთ შამა ჩუჭნი სეციური, ყოველთა გემართებს მონახება ცოდვითა, და შერიგება ღმრთისა თანა ღოცითა და კეთილ ყოფაქცევითა; ხუ დავიძინებთ ცოდვითა შინა რაან არა უკანასკნელადღე დავივიწყოს ღმერთმა, და განაშოროს ჩუჭნიგან პირი თჳსი; ყოველმან კაცმან შეიყვარე სიძნობელე და განახოლელე გული და სული თჳსი სიტყვათა ღმრთისათა; განსოვდეს სიტყვა იგი ნეტარ არიან, რომელთა ისძინონ სიტყვა ღმრთისა და დაიმარხონ იგი

საყვარელნი ძანო ქრისტიანენო! გუშინ აქ მომავალი მე ვხედავდი მრავალსა თქუჭნიგანსა, რომელნი მათ-

შეკრებილია აქა დიდითა გულს მოთვინებითა; მრავალნი
 თქუნიანნი მოდიოდენ თუნი შიშველნი, სხუანი იუკუნ
 აღსებულნი ოფლითა და მტუნიანთა; გამახარა ესრეთა
 თქუნიანთა ერთგულებამან; გარნა გლაცავ თქუნიანთა, არა
 დაიფიქრეთ რამ ერთგულება და სიუწარული ღმერთისა იქ
 უნდა განდვად, სოფელში სოფელიურის ცხარეობაში
 კაცის გული ორათ არ უნდა იყოს გაზობილი; სრულე-
 ბით უნდა ეკუთვნოდეს იგი ღმერთსა და ერთითა მხო-
 ლოდ ეკმობათაინც ერთს; მხოლოდ წამსა არის ღმთი-
 სა, და მეტე კვლად მისცემს თვისსა გულსა სოფელსა
 და ამაყებასა: იგი სცდება ფრად, სოფელსაცა კერ
 შეიძინებს და ღმერთსაც მთავრდება, რამელიც და გან-
 ამოხარს ჩუნიანთა ღმერთთა ავინ.

თამარ საქართველოს ბატონიძეული.

(განგრძელება.)

თავი 5.

განულო რამდენამე დრომ ამის შემდეგ. დღით, წირგების დროს მეფის სასახლეში იყო დიდი ყრილობა. საჯინოში ხუთასი მეტი თავად აწნაურნი, მოსილნი ზოგი ჭაბუკობით, ზოგი შუა კაცობით, ზოგიც მოხუცებლობით, ყაყაბდნენ და მათი ხმეობა შიშს იშლიდა. ბრწინვალის ამალით გამობძანდა ლაშა გიორგი სამეფოს ტანისამოსით და აბძანდა სამეფო ტახტზედ, რომელიც იდგა თავში. მუისკე დუმილებამ მოიცოიქაურბა. ჩუჭულებისამებრ მეფე უნდა, დაბძანებუდიყო ტახტზედ, მაგრამ იგი ფეხზედ იდგა. მარჯუნივ მხარეს ჩამოემწკრივდნენ მას ნიკოლოზ კათალიკოსი და ყოველნი

სამღებულონი და მარცხნივ წარჩინებულნი იმ დროს
მოხელენი, ესე იგი: ივანე ათაბაგი, არღუთაშვილი (*),
შვილი მისი ავაქ, საჭარია სპასალარის შვილი შანშე, ვა-
რამ გაგელი, ერისთავნი, და სხუანი. მეფემ ბძანა: «ნე-
ბითა ღმრთისათა და ჩემთა წინაშართა შემკვდრეობითა
მიმიღია საქართველას მეფობა; რაგორც ღმერთს უძ-
ლევი ჩემთვის გონება და ძალა, იმ კვლად განემგეობ
სამეფოსა და თქუენის შემწეობით ვიგებებ მტერსა —
შემოფარგულსა ოთხივ კუთხივ მაჭმადინითა, საქართ-
ველას შეძინებას ცდილობენ უმეტესად უფგელთა სპარ-
სნი და რსმალნი, რომელთაც ეს სამეფო ჭსჩანთ დაუ-
ფასებელ აღმასათ, რომელითაც უნდათ განამშუენიერონ
თავიანთი სამეფო გვრგვინი; მაგრამ ამ ტკბილის რცხე-
ბიდან გამორიყვანეს იგინი ძლიერთა დამარცხებთა, რა-
მელნიც მივიღეთ მათსუდ დედის ჩემის თამარისა და
მამის ჩემის დავით სოსლანის დროსა, ამის შემდეგ არა
თუ იგინი კვლად იტარებდნენ იმ გვარს ფიქრსა გუნე-
ბაში, არამედ რსმალნი ჩუენთან მოყვრობას ცდილობ-
დნენ და სპარსნი კვლარცკი ჭბუდამდნენ გამოსარჩლებო-
დნენ იმა წყრილთა შათ მიერ გმრთებლთა სამეფოთა,
რომელთაც ჩუენ ვიპყრობდით და ვადებდით ხარკსა.
ახლა ამისი მსგავსივე ჭაზრი შეუტანია თავშინობის
სულთანსა ჯალალდინსა, რომელიც, რამდენჯერმე დამარ-

(*) საჭარია ამირ სპასალარის სიკუდილის შემდეგ,
მის ძმას ივანეს უბოძეს წოდება სპასალარობისა. მან-
რამ მან უარ ჭყო და გამომჭსთხოვა წოდება ათაბაგისა.

ცხებული ჩინგის ყაენისაგან, აყრილა თავის სამეფოდგან
ცოლშვილი და ყოველის კრით და დადგომილა ნახყვან-
ში; ახერხებს იქაურობას და ილტოლვიან მცხოვრებნი
იქითი მხრისანი. მეც მომივიდა ამაყი წერილი მისი,
რომელითაც, რა არა მალამს თავის დამატრებებსა ყაენის
ნონებისაგან, მოხვს შეუერთო მას ჯარი ჩემი და
ერთად შეეკნეთ ჩინგის ყაენის სძასა; თუ უნდა შემო-
მიტოლო, ან რომელი ათასი გაწეობილი ჯარი, რომ-
ელიც მე მასლავს, დაესძინს მგალივით საქართველოსა
და განადგურებს მას. კარგათ იცით, დაბობისეულს,
გამოცდილებით და მამაშაშაგან გაგონებითა, რომელი
სანდო არის ჩუქნი კავშირი თათრებთან: ვიდრე ჩუქნი
საჭირონი ვართ მათთვის, გვიხმარებენ, და შემდეგ, რომ-
ელიც მტრისადა ჩუქნი დაუმონავენ, იმათ შეგობნად
გაინდიან და მადლობის მაგონად შილთასს მოგვიდებენ
ხალხი და უსისხლოდ აღარ გასვენებენ. — ესლავ ჩუქნი
კავშირი ჯალალედინთან ესრეთი იქმნება: ჯალალედინი და
ამატრებს ჩინგის ყაენსა თუ ეს იმას, ჩუქნი მანცა წა-
უხდენელს არ გაგვიშვებენ. ხალხი თქუქნი ყველამ იცით
ჩინგის ყაენის ძალა: გახსოვთ, ამ რთხის წლის წინად
მისმა ჯარმა განმოკლო თურანი, ჯიონი, ხუარასანი,
ერაუი, ადარბადაგანი. განჯა და წინ ვერკინ აღუდგა?
ჩუქნიც ხომ შეგებით მას გაგის ბოლო, და მხოლოდ
ერთმა ღუთის განკუბულებამ დაგვრდა, რომ იგინი
მხოლოდ სამხუჯლომდინ მოგვეგნენ და იქიდან უკუნ
იქტენენ. — ამისათვის მე გახმიანებას, რომ ჯალალედინის
წიგნი და ელჩი გაგვზავნო ჩინგის ყაენსა და იმის შა-

სუბის ლოდინში, აღჭურვილ მე მასკდა. თუ ჩქარ უბედურება იძულებულ გვეოფს დაუმონავდეთ გისმეს ქსეობს ისევ ჩინგის ეყენს დაკომორჩინეთ, ვითარცა შეძლებულსა, ვიდრე მამულიდგან გამოქცეულს ჯალაღდინსა!—

რას იტყვთ, თავად აზნაურნო, კეკრთხნო და იმედნო მამულისანო. თანახმანი ხართ ომისა ჯალაღდინთანა?

—თანახმანი ვართ, თანახმანი, ჩქარნო მეფეე! ყვრლდა თავად აზნაურობა: შირველი არ იქნება ჩქარნო მტრის დამარცხება; რამდენიც იგინა რიცხვთ მეტნი იქმნებიან, ევოდენი შეტი დაგლა დაგვრჩება შათგან!—

—ადრევე დარწმუნებულმა თქვენს თანხმობასევე, განაგრძელა მეფემ: მე უკვე გავგზავნე კატები დასაბარებლად ჯარებსა: ქართლიდგან, კახეთითგან, იმერეთიდგან, აფხაზეთიდგან, სვანეთიდგან, კობილეთიდგან აჭარადგან, ლივანიდგან და სხვა მხრებიდგან; იმედი მაქვს, რომ ჩქარნო საკმაოდ მოგვიგროვდეს დაშქარი რომელითაც ჩქარნი ერთგული, გამოცდილი ომში ივანე ათაბაგი, სუგუნოდ ასახელებს სახელსა თვისსა და ქართველთასა!—

—დიდებულე მეფეე! მოასსენა ივანე ათაბაგმა: მე მისათავარ უწიშრად შევქსნორე მამულსა და თქვენს სავსახურსა უძღური სიტყვებზე ჩემი; მაგრამ, მოწყალეო მეფეე, ნუ იწებებთ მოანდოთ ეს სამომო თანამდებობა ჩემს მოხურებულებას: აღარც გონება მიჭრის და აღარც მჯავ; ლომებრივი სხა თქვენნი მოითხოვს ლომებრივთა სარდალთა; მრავალნი ჩინებულნი ახალგაზდანი ამშქარნებენ მეფობასა თქვენსა, მაგალითად: ვარამ გაველი, ერისთავნი, მემნა, ბოცო, თვთ ჭაბუკი შადლა, რომელნიც

ადმემატების მე. ამოაჩიეთ მათში საზღვლი საუკეთესო,
და თუ ჩემი სიტუაცია კიდევ გამოსადეგი იქნება ვის-
თვისმე, მიმაჩემეთ მათ თანაშემწედ. —

— ანა, ჩემო ივანე, უბანა შეფემ: მართალია, ბეჭ-
ნი კარგნი საზღვლი იპოვების ჩუქნს გმიერთა თავად-
თაგანთა შორის, მაგრამ ვგონებ მათ ჯერ ანა აქნესთ შენი
გამოცდილება, რომელიც უფრო საჭირო იქმნება ზინად
გაყვანობასედა. ყოველნი იტინი იყოლე თანაშემწედ;
იუკით თანახმანი რჩევაში, განწყობაში, მაქმედებაში;
განსოდეთ ყოველ წამს, რომ თქუწნს გასუფხვართ სა-
ზღვლი მამულისა და საწმენოების დასაცველად, რომელ-
ნიც აქამომდე შეუწყველად შეუსახნით ჩუქნს წინაწით
და რომელიც ჩუქნს ვალი გვადეს — ჩავაბართ, ვგრე-
თვე ჩუქნს ჩამომაკლბასა. ნუ გამოუდგებით ამოდ ამ
ჩუქნურიის სარგებლობას; ნუ დაივიწყებთ, რომ თქუწნს
იბრძოთ იმ ადგილისათვის, სადაც არიან დამარხულნი
ჩუქნთვის თავი გაწირულთა მამა ჰაჰის ძეგლი, და სადაც
თავის დროს ჩუქნს უნდა დავიმაჩნეთ ზინათლად. ნუ
გუქმნებათ დასადუზავი შერი ერთმანერთში, მოიქცეთ
მოაჩილებით ისრე, როგორც შუგნი ერთის სახლისანი
და მაშინ გამარჯუება ჩუქნია. —

— ადდეგრძელას დმერთმა ბძენი შეფე ჩუქნია! მო-
ილე გრიალი ხმამ.

— რადგანაც ყოველნი კაცნი მომაკრძალები ვართ, განა-
გრძელა შეფემ და ან უწყით, ვის რადის ან სად მო-
აჭნობს სიკრდილი, ამისათვის ან იქმნება ურიგო, რომ
ყოველი საქმე კაცმა წინ წაიგდოს. ამ საქმის წინად და-

ჭერას მე უფრო ვხედავ ჩემთვის საჭიროდ, ვინაჲდგან
სხეული კაცი ვარ და ხშირად საფრის აშლას სიკუდილად
დამდე მიმატებებს ხალხი.— გთხოვთ, ჩემნო ერთგულნო
თავადნო და აზნაურნო, თუ რომ ვინიცობას, მე შეემ-
თხვას რომ უბედურებაჲ, აღმოჩინოთ შეყად ჩუქნი
საყვარელი დაჲ რუსუდანი, ვიდრე ჩემი შული დავითი მო-
ვიდოდეს ჭასაკში. თუმცა რუსუდანი მანდილასანია, მაგრამ
სამეფო საქმეთ განმტკობაში გამოცდილია განსვენებულის
დედის ჩუქნის თამარის დროიდგანვე, და თქუქნის რხე-
ვით და შემწობით შეიძლებს იგი საქართველოს პატ-
რონობას, — იმედი გვექნება, რომ რუსუდანისაც და ჩე-
ვის დავითისაც ესრეთნივე უცვალებელი ერთგული იქ-
მნებით, ვითარც თქუქნი ჩემთვის და წინაპარნი თქუქნი
უფილიან ჩემთა წინაპართათს.» —

საქარია სხასაღარის შულმა შანშემ დააკლო გელი მე-
ფის შულს დავითსა და აღწია ზევით ხალხის დასანა-
ხეებლად.

— გაზარდოს ღმერთმა ბატონის შალი დავითი! შეჭგ-
რიალა ხმამ. —

რა დამშდდა ხალხი ღუგისაგან, მეფემ განაგრძელა:

— ერთი სასიამოვნო ამბავი კიდევა მაქუქს სათქმელი
თქუქნთს: ჩუქნი საყვარელი დისწული თამარი მთავა-
სადეთ მისათხოვებლად საბერძნეთის სულთნის უიანდინი
სადმი, რომელიც გვპირდება იყოს უფუკლს შემთხვევაში
ჩუქნი შემწე და ერთგული მოკავშირე.

— გახედნიეროს ღმერთმა თამარი! შეჭსძახს კვლად
ხმამ. —

მხოლოდ ამ გამოცხადებასკენ ერთი უმაწვლი კაცი გა-
ყვთლდა და რეტიანივით გამოვარდა კარსკენ.— ეს იყო
შაღვა.

— დაბნისელებო! ბძანა ღაშა გიორგიმ: ესლა მბაძან-
დით ეკვლესიასი; წმიდა მამაჲ ნიკოლოზ კათოლიკოსი
გულწრფელობით შეგვაუდრებს ღმერთსა და გარდგზ-
დის პარაკლისსა მშუდობით დახსნისათჳს მტრისაგან;
ხოლო სადილობისაჲ ტიხის ბაღში მობძანდით ნადიმად.

მეფემ დაუგრა თავი და ტახტიდგან ჩამობძანდა.—

ნიკოლოზ კათოლიკოსი სამღჳდელოს კრებით წაბ-
ძანდა ეკვლესიასი და ხალხი ყაყანიტ და დიდის ხმიერე-
ბით გამოვიდა სასახლიდგან.—

ბაღში იმ დღეს სადილი იყო მხიარული. გიორგი
მეფემ შეამცნია რომ შაღვა დაღონებული ზის და არა
ვითარ მოხანწილეობას არ მიიღებდა ამ მხიარულება-
ში. მან ამისი მწუხარება თავის გუნებაში მიაწერა იმის
მამის უბედურად გარდაცვალებასა და მოაგონდა, რომ
იგი დაჰპირდა დაუბრუნოს მას თავისი გვარნი. მეფეს
ამაზედ უკეთესი შემთხვეულება აღარ ექნებოდა აღესრუ-
ლებინა დაჰპირება თჳსი-ამისთჳს მან ბძანა: «რასაკრეულის,
უმაწვლებო, ბევრს თქუწნგანს ესომება ამ ცაღ და ერთი
თარის წლის წინად უეცრად ჭკუასკენ შეცთომა ყოვლის
კეთილის ნიჭით შემკულის თავადის შულის კლიზბან ე...
შულისა, რომელიც ამოწყდა უქურდ.

ამ სახელის ხსენებასკენ შაღვა გაწითლდა და ივანე ათა-
ბაგმა განცურვებით შესედა მეფესა; მაგრამ მან, მითომ
გერა შეამცნინარა, განაგრძელა აღრულებით და დაშურე-

ით: ელისბარის ზატოისანის სახელის სახსოვრად, და შაღვას ერთგულის ჩუქნის სამსახურისათვის გილანში, მიბოძება მისთვის იმისი გვარი იმისვე ბეითლამანის მამულითა.» მეფემ საჩქ როდ მიირთო ჯაბადარისაგან მითმეული ღვინო აზარფეშითა და მიუღოცა შაღვას, მან გარდუხადა შესაფერი მადლობა და თვალიდგან გადმოვარდა მას რამდენიმე წვეთი ცრემლი, რომელიც კეჩავინ შეამცნია. მეფე დანაშთენთ მესადილეთა მიუღოცეს შაღვას მეფის მოწყალება და აკისრებინეს მას მათი დაზატოეობა ბაღშივე.

თავი. 6.

1529-სა (ჩტკთ-სა) წელსა, სოფელს გარნისთან იყო დაბანაკებული ლაშქარი ქართველთა, რიცხვით ოც და ათი ათასამდე, სარდალი მათი ივანე ათაბაგი, წოდებით შიმსრცოვანბუღი, უკვე ფარულად მონაზონად შემდგარი. განაწყობდა რაზმებსა და აძლედა დარიგებს წინამძღოლთა მათთა. თორქელთ მიხენილი ჭეგანდათ წინა მძღოლად შაღვა, რომელსაც სხუათა შორის თან ახლდა ერთგული მსახური თვისი ივანე. ამ დროს აღარ იყო ცოცხალი ლაშა გიორგი; ანდერძისამებრ მისა, დაჰ მისი რუსუდანი იჟდა დედოფლად ლაშა გიორგის, თავის სი-

კუდილის უამს, ეთქუა ივანე ათაბაგის: თუ შალვას შთამომავლობა და სასიკუდილო სარეცელსუდ ეთხოვსა მეფესა მისთუხს ჭყვანდეს მას შალვა მთარეკელობასა ქუჭსუ თუხსა, რათა შულისათუხს სიკეთის მიპურებით ღმერთს მიეტყუებინა მათთუხს ყოველი ბოროტებაჲ, რომელიც შიამყენეს მათ უსამართლოდ მამასა მისსა უბედურს ელიზბარს, და რომლის წინაშეც ესლა აზირებდა მეფე გიორგი წარდგენასა. თუმიცა ივანე ათაბაგმა აჩვენა სახე განცუფრებისა აჲ ცნობასუდ, მაგრამ იგი მხოლოდ ესლა დარწმუნდა მასსუდ, რასუდაც აქმედნინ ეტკეში იყო. შირველმაჲკუ ნახვამ შალვასამან, როდესაც იგი მოვიდა გილანდგან მეფის წინაშე, ბნელად განუღუძა ივანე ათაბაგს ფიქრში ცეც და ორის წლის წინად ნახული სახე კაცისა, რომელიც ყოვლის უცნობლივ ღებობდა გიუების სახლში. ივანემ მოიგონა, რომ ელიზბარს ძუძუთა ვაჟი დარჩნა იმ უამად; მან იანგარიშა წელიწადი მეფის თვალის გამოთხრისა, შეათარდა გუნებაში ყოველი ესე და დამყარდა იმ ჭასრსუდ, რომ, თუ ელიზბარის შუღლი არის სადმე ცოცხალი, შალვას ხნისა უნდა იყოს. ხოლო შალვას მოსკუნებითა ღაზარაკმა მეფესთან, ამის კელის სიმარჯუჭუჭმ ძერის მოკვლასუდ, გვარ ნათესაობის გამოუცხადებლობამ და კიდევ რაღაც მგზავსებამ ელიზბარისადმი, დაჭბადეს ივანე ათაბაგში ძლიერი ეტკე, რომ იგი მართლოდ ელიზბარის შუღლი უნდა იყოს. ამოდ ელახუცუნებობდა შირველ ნახვასუდკუ და ჭბირდებობდა ივანე შალვასა თავის მთარეკელობას, რათამცა გამოკვლიჯა მისთუხს საიდუმლო შთამომავლობისა მისისა; ამოდ ჩამოუტდებდა ხოლმე მას ელისბარსუდ ღაზარაკსა და შწუნსარებით

ახსენებდა მის უეტრად ჩაყვანას, და ყურადღებითი
თვალს ადევნებდა, ვითარ იმოქმედებენ შალვაზედ ეს სი-
ტყუანი; მაგრამ შალვა მაშინვე მიუხედა მას ცბიერებას
და გაფრთხილებით ექცეოდა მას ყოველს სიტყუაზედ.
რა ვერა გაიგო რა ათაბაგმა დაჰქუშმანიტუბულ იყო თავის
მტკუნედ. მან გაუმიგობრა თავისი ერთგული მსახური შა-
ლვას მსახურსა ივანესა, რომელსაც იგი ხშირად ჰქატიყო.
ბდა და ცდილობდა სიმთურალები ეთქმევინებინა რამა
მართალი შალვას შთამომავლობაზედ, მაგრამ აქედანაც
ვერა გახდა: შალვასგან დარიგებულმა, ივანემ სულ
დაუხლათა მას გრები... ერთის სიტყუთ ივანე ათაბაგმა
ჰსწორედ ვერა გაიგო შალვას შთამომავლობისა და
წერილ წერილად ამოიღო მან გულიდგან ეჭვ, რომ იგი
არის ელიზბარის შული. ხოლო ათაბაგს ძუღვიღება ჰქონ-
და ადრე ელიზბართან სიმშურნითა და არა სხუა მიზეზით.
მეორე მეორე ზინად საქართველოში შემდეგ ძმისა თ-
ვისა ჩაქარა ამიერ სპასალარისა, ივანე ათაბაგი მშურ-
ნელობით ჰხელამდა ელიზბარს კაცსა ჰკვიანსა, ვაჟკაცს,
კარგად მოლაპარაკესა, განდგილს ყოველის ბოროტის
საქმისგან, კეთილსა და თამარ დედოფლის საყვარელსა.
შიშით, რომ ელიზბარი არ გახდეს ჩაქარისა შემდეგ
ამიერ სპასალარი, ივანე ათაბაგი არ უშეუბნა არა ვითარსა
კეთილს შემთხვეულებასა კენო ენით ელიზბარისათვის და
ყოველი ღვაწლი მისი მტრებზედ ანუ გონიერი განგარ-
გულება რომლისამე საქმისა, შაკიცხა და დაემდაბლებინა
მას. ეს ბეჭელობა ათაბაგისა თავისადმი ელიზბარმა კარ-
გად იცოდა: მაგრამ იგი თავის ამხარტავნებაში შეურაცხ

ყოფდა მას, დაწმუნებულნი. რომ ბრძენი თამარ დედოფალი უკეთესად აფასებს მის მოქმედებას, ვიდრე ათაბაგის სიმშუვნით ლაშაჩაკსა, — ხოლო როდესაც ლაშა გიორგი შევიდა ჭასაკში, ივანე ათაბაგი შეუჯდა მას, და რა აძლევდა ხალხში კარგთა დარიგებათა, იგი ჩუმიად აქვსებდა ჭაბუგს ტანტის შემკვდრეს ყოველს უგვარო საქმეში, და ამ კომპაობით შეაყვარა მას თავი თვისი; მრავალნი კეთილნი ნიჭნი, რომლითაც ბუნებას გაემდიდრებინა ლაშა გიორგი, ამოხრცა მის გულიდგან მზაკვრობითმა რჩევამა ათაბაგისამან და მათ ნაცვლად დაუნერგა მან მრეშე შეძობა, ნაყროვნება, და ყოველი იგი ავი ქცევა, რომელთაც ვინაწლნი კაცნი უფრო სიამოვნებით მისდევენ, ვიდრე კეთილთა საქმეთა. — რა ესმა ერთგონის მშუშნიერება ელისაბედისა, რომელსუდაც დანიშნული იყო ელიზბარნი, ივანე ათაბაგმა წაიყვანა ლაშა გიორგი სანადიროდ უაჩაიაზედ; იქიდგან ნადირობის კვალი მიაქცია იმა სოფლისაკენ, სადაც ეგულებოდა ელიზბარის დანიშნული, და მითომ უცრად, ასტუმრს ჭაბუგი გიორგი ქალის შამასა კელის ციხეს. რა შეამცნია, რომ ნასადილოზედ გიორგი გახურდა დუნიისგან, ათაბაგმა წასჩერჩულა ქალის შამასა ყურში, რომ არ იქმნება ურიგო აჩუშნოს მან გიორგის ამ მდგომარეობაში მშუშნიერი ასული თვისი ელისაბედი, ამ იმედით, რომ იქნება იგი, ბედისა და ათაბაგის შემწეობით, ოდესმე გახდეს საქართველოს დედოფლად. ამა სიტყუითა დაათვრეს ეს კაცი; იგი სადილიდგან ჩუმიად გაიშინა შინისაკენ, გააკავა ქალი თვისი და წამოედგინა ლაშას. ჭაბუგი გიორგი

ადეკლებული ღვინისაგან, აღტაცებული იქმნა ქალის სიტყვით და გველუცობით: მაშინვე მიიწვია იგი, მოასოგვერდით და მოუშატა ჭინკებით სმასა ქალის სადღევრძელად. ივანე ათაბაგი ანგაწიშობდა, რომ ეს ანბავი მიასწევს ელიზბარის უურადმდე, რომელიც ანუ ჭკადრებდა რასმეს ამისგამო ლაშას უპატიურს სიტყუასა, ანუ შეაბეზლებდა მას თამარ დედოფალთან, და აქედან გამოტყვევებოდა ესრეთი რამ, რომელიც ანუ სამუდამოდ შეამყლებდა გიორგის ელისბარსა, ანუ სრულებით გააძიებდნენ მას სსახლიდან და მოაკლებდნენ მას შეფის წყალობას. —ხოლო, ვიდრე ამბავი ესე ჩავიდოდა ტფლისში ელიზბართან, თვით იგი მოაყენა შავმა ბედმა თვსამ იმ დამესვე ველის ციხესა, და შეამთხვა ის უბედურებაჲ, რომელიცა ვცნანით პეტრე ერთგულადმის მოთხრობაში მუხათ გვერდის კოშკში.

ელდასავით ცვა ივანე ათაბაგსა ლაშა გიორგისაგან ცნობა მის სიკუდილის ჟამს, რომ შალვა ელიზბარის შულაა. ათაბაგი უსიამოვნებით ხედავდა, რომ მას უსომოდ ჭსწყალობენ შეფეც და რუსუდანიც. ათაბაგს შეუვიდა გულში შიში, რომ მხოლოდ შალვას შეუძლიან შეტოქობა შულისა მისისა ავაქისადმი, რომელსაც უნდა მამის შემდეგ მიჭსტემოდა ამირ სპასადარობა, თუმცა თვთ ივანემ უარ ჭყო მიღება ამ წოდებისა, რომელიც უძღვნა მას ლაშა გიორგიმ შემდეგ სიკუდილისა ძმისა მისისა წაქარასი, და ამის ნაცვლად ჭსთხოვა ივანემ ათაბაგობა, რა მოახსენა შეფეს, რომ იგი წაქარას შემდეგ არ რადხამს თავსა თვსსა ღირსად ამ მაღლის წოდების მის-

ღებად. — გარდა ამისა, ივანე ათაბაგს ესეც აშინებდა, რომ შალვამ არ გარდუხადოს რდესმე შჯლს მისსა ავაქსა ის სმაგოერო შურის ძიებას, რომელიც მიეყენებინა ივანეს მამისა მისისათვის. — ეს შიში და შური ჭქანდა გულში ივანე ათაბაგსა შალვასადმი, რომელსაც მან განაწყო რაზმი ლაშქართა სოფლის გავის ბოლოს ჯალაღდინის საბრძოლელად, და რომელსაც დანიშნა შალვა წინამძღოლად თორეთა და კახელთა, რომელთაც შირქულად უნდა შეებოთ რმი ამ სულთანთან. — დასლოდნენ მტრნი ურთი ერთმანეთისა. თორელნი და კახელნი განთქმულნი გაეკაცნინ, არამთელელნი მტრის რიცხვსა, ზედ მიეტყვნენ მათ ვითა მხეცნი, და მჭსწრაფლად შეება ბრძოლა სასტიკი. ამოდ უგზავნიდა შალვა კაცს კაცსედ ივანე ათაბაგსა მოსაშუქლებლად ჯარისა; ამოდ უთვლიდა მას, რომ თორელნი და კახელნი იბრძვიან ვითარცა ღომნი, და მცირედის შემწეობით იგინი მოიპოვებენ ვრცელს გამარჯვებასა, — ივანე ათაბაგი, რომლის გამგეობასა ჭქულს იყო უმეტესი ნაწილი ლაშქრისა, არ დაიძრა ადგილიდგან და გულგრილად უყურებდა შორიდგან, ვითარც მცირედნი თან მონათესავენი და შეერთჯულენი ქართველთანი კახნი და თორელნი, იულიტობდნენ მტრის სიმრავლითა.

— ჩემო ივანე! უთხრა შალვამ თავის მსახურ ძმობილსა: მამა შენმა მამაჩემს და შენ მე გვიერთგულენით ისრე, რომლის გარდახდაც ღმერთმა არ დაგვაცალა ჩუქნ აქა. ყოველი, რაც მაქვს, სულ შენ მოგახმაროს ღმერთმა. ჩუქნი ჯარნი ბრუნდება, და კარგათაცა შეკება: ამა-

ოდ აქცევს სისხლს; თითო კაცს ათათი კაცი მტერი ეხვევა. მე აღარ დაუბრუნდები საქართველს, და ჩქარა წავსდგები ღმერთთან იმათ შორის, ვინც დღეს მიიღო კეთილშობილური სიკუდილი მამულისათვის. იქნება შემდეგ, ჩემის სიკუდილის მეტი გამმართლებელი არავინა შეგანდეს დედოფალთან და ქართველებთან დღევადელს ჩუქნს დამმარცხებაში. უშიშრად მოახსენე დედოფალს რუსუდნსა, რომ ქოთავმა ათაბაგმა მხოლოდ ჩემის მტრობისკამო არ დაზოგა გაწვევებინება ესოდენი ჯარი ჩუქნის და დაემხო საქართველო პირქვე!... ღმერთი არ შეარჩენს მას ესოდენის ქრისტიანეთ სისხლს, ამდენთა შავთა საქმეთა!... შენც ნუღარ დაჭსდგები საქართველოში. გამოაჭსთხოვე დედოფალს გაგისტუმროს კონსტანტინოპოლს.. იქნება ოდესმე ნახო იგი .. ვისმა განშორებამაც გარდმიქცია სიცოცხლე ტურთად.. ეტყუ მას, ჩემგან დაუვიწყარსა თამარსა, რომ იმის შემდეგ მე ცოცხლების რიცხუში აღარ ვერი; ეტყუ მას, რომ ყოველი სიხარულის გრძნობა დაიშო ჩემს გულში, რომ მხოლოდ ჩემს უბედურებასაც და ბედნიერებასაც მაშინ ვგრძნობდი, როდესაც მისგან მოწყრილს წერილებს გარდვიკითხავდი ხალხე, რომ მათ ვატარებ წმიდა ნაწილთა შორის აკვარცხებათ; რომ სიკუდილს კვლადი, ვითარცა ზეცისაგან მოკვინებულს სიხარულსა, და უკანასკნელს სულის აღმობნადინ არ განშორებია სახე მისი გულიდგან, ფიქრიდგან, გონებიდგან!.. ეტყუ, რომ თუ ღმერთს არა აქვს დადებული წესად, რომ მკუდარი მკუდარს შეხუდეს საიქიოს ანუ იცნან მათ ერთმანეთი, მე

მანტ შოკსთხოვ მას სმართალსა, შექსტვალსა შე და
თამარისათუხ ეს უცვალებელი წესი, გვანკნოს, გვანტ-
ბოს ჩქსნ ერთმანეთი... ჩქსნ ამდენი ტანჯუა გამოგვი-
გლია, არა გვედნია სინარული, არ დავმტკბანვართ სი-
ყვარულით... შალვამ ლეღვისაგან ველარ შეიძლო ლანა-
რაკის გაგრძელება; მას თვალები აემსო ცრემლით, ყე-
ლიდგან სიტუქა ველარ ამოქსდიოდა — მშუდობით. მტე-
რი მოგვანლოგდა; გადი სხქაროდ, თორემ შერმე გვან
იქნება, უთხრა ძალდატანებით შალვამ.

— რას მიბძანებ, შენი ჭირიშე! შექვჯრა ივანემ: მე
უთქქსნოდ სიტოცნლე რაღათ მინდა! ვიდრე თქქსნ არა
გნასამ აქედგან უვნებლად გასულსა, მე გვერდიდგან არ
მოგ შორდები. თუ სიკუდილია, ვირველად მე მივიღებ
მას. რათ იფუჭებთ ბატონო უბრალოდ თავსა. ვინ იტ-
ტყვს თქქსნსედ ავსა; განა ენა არ გაუხმებათ მამინ-
ვე? განა მამინ აქაუროთ ხეს, ქვას, კლდეს, და ყოველ
ვირუტყვს ენას არ ამოუდგამს ღმერთი და არ ათქმე-
ვინებს მართალსა?.. გამობმანდით, მოყრდილო სიკუდილ-
სა; სადაც წუმს, იქ დარიც გამოვა. ღმერთი კიდევ გა-
ზოგინებს ბედსა.. ამ დროს ვითარც ალელებული ნიაღ-
ვარი, მოაწყდა მტრის ცხენოსანნი ქართველთა სამინყლის
კიყინით და თოფიარაღის ქუხილით, და შელექს უვანასენე-
ლი ძალა ქართველთა და თორელთა, რომელნიც იძულებულ
იყვნენ უკუნ ქტევად. მოხელენი თავადნიც გამობრუნდნენ
ბრძოლიდგან ბევრი მსუბუქად, ბევრი მძიმედ დაჭრილნი
და უშვერის ვირით ლანძლამდნენ ივანე ათაბაგსა, რომ-
შელმაც ბედის სინაბრად დაუტყვა ერთი ბლუჯი ჯარი

იმოდენ მტრის შუი და არ მიაშეკლა დაპირებული და
ცუდად მდგომარე ჯარი.—თავადის შულები უყვროდნენ
შაღვას, რომ იგი გამობრუნებულ იყო. უკვე ივანემ ძა-
ლად უტაცა მის ცხენს ჭილაკში კელი გამოსაბრუნებე-
ლად; მაგრამ ამ დროს მოხუდათ ამათ ცხენებს ტყვა და
ოროვეს წაუჭციეს. ვიდრე შაღვა განათავისუფლებდა ფე-
ხსა წაქცეულის ცხენის უზანგოდგან, რომდენთამე მტ-
რის კაცმა მოატანეს მას ხელებით; მაგრამ ივანე უში-
შკად გარდუდგა მათ წინ ხმაღ და ხმაღ. და მიჭსტა
მას დრო ზესედ წაწმოდგომისა. შაღვამაც იშიშულა
ხმალი და ვითარც დაჭრილი ღომი, ეძგერა მტერსა.
რომდენიმე მამაცი კაცი მიჭყვა შაღვას და შეაყენეს მტე-
რი, განცუფრებული ამათის ვაჟკაცობით. შაღვამ უბძანა
ივანესა, რომ მისი სიგუდილი მას ანას არგებს, და თუ
რომ უნდა დაუმტკიცოს მას თვისი უკანასკნელი ერთგუ-
ლება, უნდა გაბრუნდეს აქედგან ცოცხალი და აღუსრუ-
ლოს თხრენა სტამბოლის წასვლისგამო მასთან, ვისი
განშორებაც ამეტებინებდა შაღვას თავსა სსიგუდინად.
ივანე შეიწროებულის გულისთ გამობრუნდა ბრძოლიდგან.
შაღვა კვალად იბრძოდა მტრის დეღვასთან. მას უკვე
გაუტყდა ხმალიც ჩაბალახზედ დაკრით და მუისვე შეიპ-
ურეს იგი ტყვედ.

ერთგულმა ივანემაც კვლარ მოასწრო თავის შუელას;
რომდენისამე კაცით მან მოატანა გარნიისი კლდეებსა
ამოსთარებლად, მაგრამ მტერმა შეამცნია და ქეჭბით
ამოხოტეს უოკელნი. ივანე ათაბაგიც დაბრუნდა ჯარით
ბიჯნის, რა კვლარ გაბედა ჯალალედინთან შებმა.—ქართ-

ღის ცხოვრება ჰგონებდა აქამომდე ათბავსა ამ მოქმედებისათვის, თუმცა ამბობს, რომ იმას ეს მოუვიდა «ანა შიშით.»

ნა აიკლო ქართველთ ბანაკი, ჯალალდინი მოვიდა ნახჩევანსა, მაგრამ იგი უფრო ემგზავსებოდა მტრისაგან დამარცხებულსა, ვიდრე მათ მძლეველსა, ამიტომ რომ ამ ძლევაში არათუ მას მოუპოვა რამ სარგებლობა, არამედ მოაკლო მას მრავალი სარდალი და ჯარი. სულთანს სხუათა შორის წარმოუდგინეს აქ ტყუილ შეპყრობილი შალვა, რომელიც ეცნათ ნახჩევანებსა და გილანელებს და მოესხნებინათ სულთანისათვის მისი გაყვაცობა და სპატიოსნოს ჩამომავლობის შუღლობა.

— შენს გაყვაცობას მიჭებენ ჩემნი მსლებნი, უთხრა სულთანმა შალვასა: რასაკერძეულია გაყვაცობა ძვრფასი ღიწსება არის კაცისათვის, მაგრამ მხოლოდ თავის ქმნიანაში; ესლა შე ერთის ქალაჩუნა ტყვეს შენსგა მიჩვევნიან ვიდრე შენი, რომელიც ჩემთვის სიშიში და მავნებელი უნდა იყო, და თუთონ შენ დამემარქმობი, რომ ჩემის მხრით კეთილგონიერება იქნება შენი თავიდან მოშორება; მაგრამ რადგანაც შე მტრშიაც ვიცი დაფასება გაყვაცობისა, ამისათვის შე მსურს შეგარჩინო სიტყვულე მხოლოდ ამ პირობით, რომ პირველად მიიღო ჩემნი სარწმუნოება და მეორედ, მომცე მტრიცე თიცი ერთგულად ჩემის სამსახურისა.

— დიდად გწუხვარ, დიდო სულთანო, რომ ორივეზედ უარი უნდა მოგახსენო, უპასუხა შალვამ.

სულთანმა შეიჭმუნა წარბები და მრისხანებით აკლო

მას თვალი.

— მამ სიკუდილსა რჩეულობ? ეგ ჩემთვისაც უკეთესია: მე არა მამქნის მომამტებელი საჭმელი, რომ ტყუელებიც გამოკვეთდნენ. — სულთანმა მამინვე უბანა სამს კაცსა დატყნონ თოფები; შემდეგ იმის ბძანებით გაუგრეს შალვას კელები, აუგრეს თვალები და მიაბეს ერთს ხესა.

— კიდევ არ მამდეგ ზირობასა? ჭკითხა სულთანმა.

— შიშმაც რომ მათქმევენოს აგამდეგ. მანც უნდა იცოდეთ სულთანო, რომ გატყუებ: გულისთ მე ისევ ქრისტიანი ვიქნები და იმათი ერთგული, უმასხუხა შალვამ მთრთოლვარის ხმით.

— კარგი! მამ შენს თავსეე დაემდურე შენს სიკუდილში.

სულთანმა ჩემად რაღაც წაჭსჩუჩრჩულა მეთოფისა, და შემდეგ ხმა მალელიც ბძანა; თითო თითოთ ესრელით თოფი, და ყველამ თავში უნდა მოატყუათ.

შალვამ ამ ბძანებასეე იგრძნო რაღაც ცივი ჟრუნტელი ყოველ სხეულში. მან შეჭსწყვიტა სუნთქვა, და მოუჭირა კბილებს. ეს წამი იყო მისთვის საშინელი გამოთქმელი წამი. მოიღო თოფმა გრიალი. მიახლოვდნენ შალვას. იგი იღვა უგნებელი, მაგრამ მკუდრის ფრად გაუვთლებული. ტყუის აჭსტდენოდა მას და მოხვედროდა ხესა, რომელსედაც იყო იგი მიბმული. სულთანს მიახლოვდა მას და თვალები აუხსნევინა. შალვა ძლივსა ჭიუთქამდა.

— გესმის, ურჯულყო, უთხრა მას სულთანმა: ზირკულის მსრელიელისათვის, რომელმაც ტყუა აგადინა, მინ-

დღდა თავი გაშეკლებინებინა, მაგრამ ის მარწმუნებს, რომ იმ დროს, როდესაც მან თოფი დაგიმიზნა, ზეცი-
დგან ჩამოსულა მაჭმადის კელი და კელი აუკრამს იმის
თოფისათვის. ამ გვარს სსწყული ხშირად მოჭხდება
ხოლმე იმისაგან ჩქნში და ამიტომ მე მჯერა ეს ნა-
თქმადი. აქედგანა გხედამ, რომ წმინდა მაჭმადს ან უნდა
შენი წხედნა. რას იტყვი? ჭხდება იმისი და ჩემი ერთ-
გული თუ ისეკ უბანო სხეებმაც. ჭსტ'დონ თავიანთი
თოფის სიმარჯვე შენზედა?

კაცი რაც უნდა უბედურებაში იყოს, მინტ სიტოცხ-
ლე მისთვის ტებილია. ხოლო შალვა ემაწული კაცი იყო:
მას კუალად წინ ედო ვრცელი გზა სიტოცხლისა. ვინ
იტის შემთხვეულებას რა მოეცანა? ვინ იტის, იქნება
ეზონა მას სხვა პირუტყლსედ უძლიერესი სიყვარული ვის-
თანმე?... ყოველი ეს წარმოიდგინა შალვამ გუნებაში,
მას შეეძლო ყოველი ესე ზოგობებინა მხოლოდ ერთის
ტუჩის დამკრით: «ჭო!» მაგრამ შალვას მაშინვე მოაგონ-
და ის განთქმული სხელებიც საქართველოს შულებისა,
რომელთაც უშიშრად შეუწირამთ თავი მამულისა და
რჯულისათვის, და ერთის წამის წკალებით მოუზოგებიათ
ზეცაში საუკუნო ნეტარება. — ამ გვარად შალვა ებრძოდა
სიტოცხლესა და სიკუდილსა და ვერ გაებედა წარმოკო-
ქა ან ჭო ან ანა. ამ დროს კვალად შეესმა შალვას
ურში მქუნარე განმეორებითი კითხვა სულთნისა: ჭო
თუ ანა?

— დიდო სულთანო! მოახსენა მთრთოლვარის ხმით
შალვამ: ხომ მოგესხენებათ ახალგაზდასთვის რა ძნელია

ამ გვარი სიკუდილი; მაგრამ... მაგრამ—ჩემგან რჯულის
შეცვლა ან შეიძლება.

სულთანმა რაღაც წაიხუტბუტა გაჯაკრებით.

—ჩემის ერთგულის სამსახურისათვის რაღას იტყვი?
ჭკითხა მან.

—ტყვეს რა ერთგულება შემოძლიან გაჩქნო?

—შენი ერთგულება ეს იქნება, უთხრა სულთანმა,
რომ ვინიცობაა საქართველოში წასვლა მომიხდეს, იქ-
ური გზები მანქნო, სიმაგრეები მითხრა სად არის,
აგრეთვე მითხრა ძალა თქვენის დედოფლისა და სხვა
ამ გვარი მსუბუქი სამსახურები დამახსნო, რომელთაც
მე თავის დროზედ დავათესებ.

—ეგენი უფრო სამძიმო არის რჯულის გამოცვლა-
ზედ! მოახსენა შალვამ: ტყუილად დროს სულთანს ჭკრ-
გამო, დიდებულ სულთანო; ჭსხანს ჩემს ბედს არ უნდა
ჩემი სიცოცხლე და ჩქნის დათანხმება პირობებზედ.

მაშ შენ რა პირობით უიღულობ სიცოცხლესა? რითი
შეგიძლიან მიერთგულო?—ჭკითხა სულთანმა.

—მე შემოძლიან მოგცე თიცი, რომ არ ვცტადო აქ-
დგან გაზარვასა და თქვენს ვნებასა; შამოძლიან შემოც-
ფიცო, რომ ვიომო ერთგულად თქვენს ჯარში, თუ
რომ მტრად გეყოლება სხვა რჯულის ხალხი და არა
საქართველონი...

—შენისთანა გაურქესავის და უშიშარის კაცისაგან
იგეტ ბეკრია! ვჯერვარ შენგან მაგ პირობებსაცა! ბძანა
სულთანმა, და ააშკებინა შალვა.

დაჭყო შალვამ კარგა ხანს სულთანთან, რომელიც, რა

დახლოვდა მას და კარგად გაიგო მისი კეთილშობილური ხასიათები, თან და თან უმატებდა მას თავის სიყვარულსა და მოწყალებასა.

ერთგვარად მდინარეობდნენ დღეები შალვასი ამ მსუბუქს ტყვეობაში და იგი არც უჩიოდა ბედსა, ამიტომ რომ, თამარის მოშორების შემდეგ, მისთვის სულ ერთი იყო, სადაც უნდა ეტარებინა ტყროთი სინჯობისა თვისისა.

— მე ერთი სიკეთე ჩამიღვია გულში საქართველოს სასარგებლოდ, თუმცა იგი არ დაიჯერებს მას, უთხრა ერთს დღეს ჟალალედინმა შალვას: თქვენს მეფედ მის ქალი; მე მინდა ის ვითხოვო ცოლად, რომ ჩვენს ძალა განუკრთოთ, რას იტყვი შალვაკ, დაბრკოლებას ხომ არასა ვაძრავებ საქართველოს მხრითა?

— ცდა ბედის მონახვერია, მონახუნა შალვამ: თუ თქვენსა საწმუნოებამ არ შეაბრკოლა რუსუდან დედოფალი, სხუა მიზეზი არა ექმნებას უარის თქმისა, თუმცა იგი უკვე დიდი ხანია გარდასულა პატარძლობის წლოვანებასა.—

— საწმუნოებაში ყოველი კაცი ღმერთს აძლევს ანგარიშსა, უთხრა სულთანმა: ხოლო ჩვენს დაგვანებულს კავშირში უნდა ვეძებდეთ ამ ქვეყნიერებითს სარგებლობასა. შეერთება ჩვენსი მოგვიბოებს ჩვენსისკე საწმუნოებისა და თავისუფლების დაცვასა. ხომ გეტოტინება რომ ივანე ათაბაგი უკვე გარდაცვალა, — იმის შჯულს ვაქსა აქვს რომ ხმა დედოფლის რჩევაში?

— ესლა არ ვიცი, ვინ განლავსთ დედოფალთან დაწი-

ნაკებული კაცი; მაგრამ ავაქი ესლას ბიჯნის იმყოფებს, შეიძლება წიგნი მივსწეროთ და გვაცნობოს დედოფლის ჭასრი ამ საგანსედა.

—მეც მაგას გჭეიქრობდი, ბძანას სულთანმა და შელვას დააწერინას ავაქთან შემდგომი;

«შენს ხარ პირველი გეზირი მეუისა და საქართველას, უთავადესი. მაშასადამე გეტეგონება ჩემი გვარ ნათესაობას სიმრავლე ქონებისა და სიდიდე ჩემის სამეფოსი, რომელ არავის გელმწიფეს ძალედა ჭსწორება ჩემი. მე ვარ მადლისა და დიდისა გელმწიფის ხვარაზმშას ძე და ფარმანსა ჩემსა ქვესუ იუო ყოველი სამეფო თავირიზიდგან მოკიდებული ჯიონადმდე და ჯიონით ვიდრე ინდოეთადმდე: თურანი, ხატაეთი, ჩინმანინი და ყოველი აღმოსავლეთი. ხოლო განგებთა ზენითა ჩინეთის ქიჭყანსში, ყარყურუმს, გამოხნდა კაცი ვინმე საკურველი ჩინგის ყენი, რომელმაც დაიბურა კრანი, თურანი, სპარსეთი, თურქმანი და ჩრდილოეთის მხრები. მეც მრავალჯერ შეკები მას ჯიონს აქეთ და იქით; მაგრამ იქმნა ცვალება სიმხნე ქველობისა ხვარაზმშას სანლისა და ყოველგნით ვიძლიენით, და როდესაც ვინილე, რომ ღონისძიება აღარა იუორა, დაუტოვე ქიჭყანს და სამეფო ჩემი და სიმიდრე აურაცხელი და წარმოვედ საქართველში არა მის დასარბეველად, არამედ მშჯობის და კავშირის მოსაზოებლად, რომლის გამოც ვახელ ელჩი გარდაცვალებულს შეფე გიორგისა. შემდეგ მისა აღარც მომსვლია პსუსხი, აღარც დაბრუნებულა ჩემი კაცი. თქვენს მსლლოდ მსწრაფლ საომარად აღიჭურვენით და ფიცხლად შემუბენით. — მე არ

განუგებებებს, როგორც სამწესობრივ მხარეს ეს უსარგებლო ბრძოლა, რომელშიც მოჭსწყდენ ორივეს მხარეს უმჯობესნი სპანი, ბოლოს ჩუქნთვსვე გამოსადგენი. შესმა, რომელ ლაშა გიორგის შემდეგ ჰმურებს საქართველოს და მისი რუსუდანი, ალესილი ყოველის კეთილის ნიჭითა და სავსეველის გონიერებითა. აწ მსურს, რათა შევერთდეთ და შევიტყვნეთ ფიცითა და ვებრძოდნეთ მტერთა ჩუქნთა, ვინც აღმოჩნდების, — ხოლო სიმტკიცე ამა გაუძირის ჩუქნ შორის შეიძლება ჩემგან ცოლად შეერთო დედიფლისა თქუქნისა რუსუდანისა. თუ რომ ეს ესე მოხდეს, მაშინ შეძრწუნდებიან ყოველნი მტერნი ჩუქნნი, და თუ არა, ვგაოხრებ საშეფოსა თქუქნსა. — ყოველი ესე მსწრაფელ აუწვეე შეფასა თქუქნსა და მოიხმარე შენი შუა მდგომლობა ამ საქმის განსარიგებლად, რომელიც მოუზოკებს დიდს სარგებლობასა ვითარცა საქართველოს, ეგრეთვე საკუთრად შენ. »

ეს წერილი გაუგზავნეს ავაქსა, რომელმაც აღუთქვა, რომ წარგზავნის მას მეფისა და ვახანთ წინაშე. და რა პასუხსაც მიიღებს მათგან, აცნობებს სულთანს — განკარგებით და წყენით მიეღო რუსუდანს ცნობა ესე და მოეწერა ავაქთან ევედრება. ავაქმაც აცნობა დედოფლის პასუხი ჯალალდინსა, რომელიც განრისხდა უარის თქმასჯედ, აიყარა სრულიადის ლაშქრითა და წარმოემართა ტფლისისაკენ. რა რუსუდანმაც ჰსცნა სულთნის მობრძოლებს, აიყარა ქალაქიდან და წარვიდა ქუთაის, ხოლო ქალაქის მტკიცედ დაუტოვა ლაშქარი და ორნი სარდალნი; მემნა და ბოცო. სულთანმა მოახსენა სომხითი და

მოადგა ტფილისს. აქ იქმნა ძლიერი რმი და ქართველთ
ახუნების ბრწყინვალე ბრძოლა; მაგრამ ქალაქში სასლ-
ბდნენ იმ უმად მრავალნი სპარსნი, რომელნიც ჩუმად
მიესუიდნენ სულთანსა და ღალატობით ააღებინეს ქალა-
ქი. — ვერ გამოხსოვნივს ენა, ვერ აღწერს კალამი იმ სა-
შინელებისა და საცოდაობისა, რომელიც დაადგა ტფილი-
სის მცხოვრებთა ათას სამას რც და ათში (1550 წელს,)
თვთ რისხუა ღმთისა აღარ იქმნებოდა ამაზედ უარესი:
სულთნის ჯარი მოედო სასლებში, ვითარცა მშვიდნი
მგელნი, სრულიად აიკლეს ქალაქი; არ დარჩათ სასლში,
სარდაფში, თარეში, ჭაში დამალულნი, რომელნიც არ
ამოათრია და არ დახრცეს ტანჯვთ. არ გაანდათ მათ
დიდი და პატარა, ქალი და კაცი, ყოველთ ენთგუ-
რად უწყალოდ ჰგუჭობდნენ თავებს; ჰგლეჯდნენ აგენიდან
უმაწვლებსა და ახეთქიდნენ მიწაზედ დედის თვალ წინ;
მრავალთ ჰსრესამდენ ცხენ ქუჭშ, ჰსთხრიდნენ თვალებს
და აგდებდნენ მტკვარში ხიდიდან. სისხლის მდინარენი
დიოდნენ; საშინელი ვაების ხმა ადიოდა ზეცას. ვერც
ისინი გადურჩნენ სასტიკს სიკუდილსა, რომელთაც ში-
ატანეს შესაფარებლად საუდრებსა: მათ შეუკიდებდნენ
ცეცხლსა და ბოლში ამოახრჩობდნენ ხოლმე, და თვთ
ეკვლისათ მუსკრიდნენ — ყოვლისა ამ საშინელებისა მხი-
ლველი იყო შალვა და ვერას შეუღიდა, იგი ამოდ ეკე-
დრებოდა სულთანსა მონაგლარ მასაც სიცოცხლე და ნუ
ჰყოფს მას მოწმად ამა შესაძრწუნებელის სახილველისა;
მას არ უსმენდნენ. —

ჟალალედინმა აგლეჯინა სიონის გუმბათი, გააკეთებინა

მის ნაცვლად სკვდომი ტასტი თუსი და ძიკამდინ გაა-
დებინა გრძელი ხიდი; ამოატანინა სიონიდან ხატი
იესო ქრისტესი და ღუთის მშობლისა და დაწყობინა
ხიდის საშუალ პირ აღმართ. მოაყვანინა მრავალნი შეპ-
ურობილნი ტუვედ ქრისტეანენი, და ვინც მათგანნი და-
თრგუნამდნენ თუენ-ქუტსუ პატოისანთა ხატთა მათ და შე-
აგინებდნენ, მიიღებდნენ თავისუფლებასა; ხოლო რომელ-
ნიც არ ჰგომოდნენ ხატთა, მათ მაშინვე ჰგუტოდნენ
თაუბსა და ხიდიდანვე ჰყრიდნენ ძიკსა. მრავალთ მიი-
ღეს გურგუნი წამებისა, რა არ დაუტოვეს რჯული ქრის-
ტიანობისა, და შეირიცხნენ წმინდა მეწამეთა შორის. —
ამ გვაროვე მწარენი დღენი დააყენა სულთანმა სომხითს,
ქართლს, კახეთს, ვაკახეთს, არტანს და მრავალთა სხუათა
მხარეთა. —

თავი 6.

იმი დროს, როდესაც საქართველო იყო ამ საშინელს
აოხრებაში, ტუვეენაში, რბევასში და ხოცვაში, როდესაც
იგი სისხლეურის ცრემლით ეკედრებოდა უზუნაეს არსე-
ბასა განთავისუფლებაზედ ამა საშინელის მტარკვალისაგან,
მეფა რუსუდანი, მეოფე ქუთაისში, დამვიწყებელი ძმის
სიყვარულისა და მის ანდერძისა, ჰგუიქრობდა და ეძიებ-
და ღონესა დაუმკვდრებინა საქართველოს მეფობის ტახ-

ტო შჯლის თვისის დაკითხისათვის. ამისგამო რუსუდანმა გაუგზავნა ჩინგის უყენსა მრავალნი ძვრთვისნი სანუქარნი და ქსთხოვა შემწყობა ჯალალედინთან საბრძოლელად; ხოლო თვთ რუსუდანი შეუდგა ჯარის შეკრებას იმერეთში, აფხაზეთში და სხუთა მხარეს, წარუგზავნა მან კაცები საქარია სპასალარის შჯლს შანშესა, რომელიც იყო მანდატურ უხუცესად, ვარამ გაგელსა. ავაქსა, რათა მათაც შეეკრიბონ სპანი და იწიონ ადგილების მაგრება

რა ჩინგის უყენმაც ქსტნა ჯალალედინის აყრა თავის ქრესტიანადგანა, გამოგზავნა მას შჯლი მისი თული დიდის დაშქრითა. მან მსწრაფლად აიღო თურანნი, სათურქეთი სვარასანი, მასანდარანი და მოახლოვდა ირავის ქრესტიანსა. ამის მცნობელი ჯალალედინი აიყარა ტფლისით და განემართა ადარბაგანს საომრად თულისადმი, იმ იმედით რომ ხელათის და ბაღდადის ხალიფანი მიქსტემუნ მან დიდს შემწყობასა, რადგანაც ამათი ქრესტიანებიც იყვნენ სსშიშროებაში თულის მოახლოვების გამო. მაგრამ ჯალალედინი ამაოდ უთვლიდა ხალიფებს ხან ზეჟანს, ხან შუქარებს: ივინი ვერ ჰბეღამდნენ თულის წინააღმდეგობას და მოჩივლებით ელოდნენ მისგან თავიანთის ბედის გადაწყვეტილებასა.

— რას შეტევ, ქართველი, უბძანა ჯალალედინმა შადკას, რომელსაც ყოველთვის თან იტარებდა ხოლმე, სადაც წავიდოდა: რას მიჩივებ ხელათისა და ბაღდადის ხალიფათ მიღალატეს; ადრე ჯარსა მპირდებოდნენ და ესლას უკუმიდგებენ; ისინი აპირებენ კელგაუძრავად წაუძვრონ თულის მშიშარნი თავები წასათოკავად. — არ ვიცი, შე

სიწმინდედანი გაგებრუნდე აქედგანა, თუ ომი გარდვისადო თუღთან, რომელსაც სამი ჩემოდენი ჯარნი ჰყავს თავისი საკუთარი და ერთი იშოდენიც დამონაკებული? —

— შე გაგებდამ მოგახსენო, უთხრა შალვა: რომ თქვენნი ვაჟაგრობა, სიმხნე და ჯარის განმტეობა სავსოდ იტანს უოკელთა მტერთა თქვენთა, რომ უომოდ დაბრუნება თქვენნი მიუწერონ შიშსა. თქვენის ნებით დაბრუნება იქნება გონიერება და ძალით დაბრუნება მტრისაგან შეტრხევა. ერთის დამარცხებით თქვენ უკვე კვლახსად ვერ დატკერო ბინასა, და ივინიც, რომელნიც ეხლა გემონებთან შიშით, გარდქევიან თქვენს მტრად და არსად მოგტემენ მოსვენებასა.

— მეც ვგრე მგონია, ჰსთქვა დაფიქრებულმა სულთანმა: ყოველი სემწიფე რომლის სამეფოც იმყოფება შიშქვენში თუღისაგან, სიხარულით მონდომებს ჩემთან შეკავშირებასა მეგობრობით და თავის ჯარის შეერთებას ჩემს ძალასთან. მაგრამ ამათში უფრო საიმედო არის საბერძნეთი. უიასდინს სულთანს უნდა მივმართო: მსოფლოდ შე და იმას შეგვიძლიან თუღის წინააღმდეგობა გამარჯვებით. სხვებთან დამეგობრება შე კელს არ მომცემს. თავიანთის თავის გამოსახსნელად, შე მიმუიდიან მტრსა. —

ჯალალედინის ჰაზრმა საბერძნეთში წასვლის გამო მოიკანა შალვა ჩემს აღტაცებაში, რომელსაც ვერა ჰყოფდა. « მაგრამ შე თმარს უკვე შეჭდარი გგონივარ, ამბობდა იგი თავისთვის: ჩემი ივანე მოუთხრობდა იმას ჩემს უკანასკნელს სიტოცხლის უამსა; ჩემს დაბარებასა მასთან;

ახლა რაკი მნახავს, რას იტყვს? ანუ არ უნდა ეწმენოს, რომ მე ის შალვა ვარ, ანუ უნდა შეირაცხოს ცრუდ და მშინაქად, რომ ვერ გამომიძეუბია თავი სსსიკუდინოდ. ნუ თუ უსიამოვნო იქმნება იმისთვის ჩემი ნახვა შემდეგ იმ ამბავისა, რომელსაც მიიტანდა ივანე? შალვამ არ იცოდა, რომ მისმა ერთგულმა ივანემ თამართან დაბრკებული ამბავი თავის სიკუდილის გამო აიტანა ზეტას და არა თამართან! არ იცოდა, რომ ივანე ჩააქვავა ძტერმა გარნიის მღვმეში; რომ თვითნაც მოგზაურობის გზა ივანესკენ უფრო ახლო ედო, ვიდრე თამარისაკენ...

მას ღრთისა შორის რუსუდანმა შეჭვარა დიდი ლამაზარი ქართლკახეთიდგან, ჯავახეთიდგან, აფხაზეთიდგან ოსეთიდგან, იმერეთიდგან, და ტრაპიზონის სიახლოვეს რკინის პალას ეძახიან, იქიდგან მოკიდებული და რა მიჭსტა მათხედ სპასალარობა ცოტნე დადაისა, კაცსა წარჩინებულსა და სათნოებიასა გამოისტუმრა იგი საქართველოში სულთან ჯალალდინთან საბრძოლელად. იმ ჟამად სულთანი იყო დაბანაკებული სომხითს ბოლნისის ხეობაში. აქ უეცრად დაესხნეთ მას ქართველნი, რომელთაც ქსიმდიეს პირველად, რა არ იყო სულთანი მომზადებული საომრად; ხოლო რა ომი გაგრძელდა, ძლევატ გარდგოდა სულთნის მხარეს. ორივეს მხრით მოჭსწუნენ მრავალნი; დამარცხდნენ ქართველნი და იწვეს მათ ლტოლვად მეორედ დაუბრუნდა ჯალალდინი ტფლისსა და მის მცხოვრებობას უახლა მან ის საშინელნი დღენი, რომელნიც გამოჭსტადეს მათ ამას წინად.

ჩინგის ეყენის შჯლი თულაც ფეხ და ფეხ მოჭსდევდა

სულთანსა საქართველში. ჯალალედინმა მქსწრათლად დაურთო ტფლისი და განუშერა სპეცხეთისაკენ. მაგრამ თულმა არ მიასწეინა იქმდინ: იგი მოეწია სულთანსა ბასიანთან და იძულებულყო იგი საომრად. საძინელი სერა იყო იმ დღეს ორივეს მხრითა; მაგრამ თულის ურცხვს ლაშქარს არა უმაგრდებოდარ: ჯალალედინის ჯარითიშალა და იწყო ლტოლვა. ამოდ ამხნეებდა იგი მათ დაპირებით ძლევისა და საშოკრისა; ამოდ ჰქეუთდა იგი თავს მათ, რომელნიც ბრუნდებოდნენ ბრძოლის ველიდგან, თულის შიშმა დაჰსცა მათ ზარი და განახნია მისი ლაშქარი. თუთ ჯალალედინი და შალვა ძლივს გადაჩნენ ტყეობას, რომლისგანაც დაიხსნეს იგინი მათმა მკვრცხლთა ცხენებმა. სულთანი უგვე აღარ ოცნებდა თულის დამარცხებასა, არამედ იგი ფიქრობდა მხოლოდ თავის გადაჩნას ტყეობისგან ანუ სიკუდილისგან. სულთანი და შალვა არა ზოგამდნენ ცხენებს: მათ იმ დღესგა. მოიარეს დიდი მანძილი და მოატანეს ტყეს; იარეს შუა ღამის გადაცილებამდინ უზოგუკლოდ ხშირ ტყეში ქვეითი, ცხენებით კელში. დასასრულ მათ უგვე გამეულიათ მუხლებში ღონე კითარც მოარულობისგან, ეგრეთვე მთელი დღე უკმელობისგან.—არა ნახეს ვატარა ლეღე, მათ მოხადეს ცხენებს უნაგირი, გაუნლათეს ფეხებში აღვრები და მიუშვეს იგინი ბაღახსედ; ხოლო თუთ დაღლულ დაწვეუტილნი მიწნენ ერთის ხის ძირში, სადაც საქაროდ შეიხერა იგინი ღრმა ძიღმა. მეორეს დღეს განთიადისას ამ მდგომარეობაში ნახა ესენი ერთმა მწეუმმა, რომელიც გაოცდა მათის მოართულობითა და ძვრ-

ფასის თაფიარადითა, ოქროს სეკადით დაძეკილითა. ხოლო როდესაც მწვემსმა სულთნის ქურქ ქეჭმ შამფინია ძვრფასის ქეჭმით მართული ტანისამოსი და ქამარი, რომელსაც კაცი თვალს ვერ გაუშტერებდა იმის სიბრწყინვალესა, მას ეგონა, რომ სიზმარში იმყოფება და ყოველი ესე, რასაც ჰხედამს, მოლანდება არის. — მწვემსმა გარდისო კული თვალსეკად, მაგრამ მშუქნიერი მოხრჩხნება ამ სიმიდირისა მაინც არა ჰქრებოდა. მან აღწია თვალნი ზეცისადმი მადლობის გადასახდელად ამ საზოგუნელისათვის. — « რამდენიმე ამ ქამრის ძვრფასი ქვა მე ამ ღარიბ მწვემსობიდან ფაშად გარდამაქცევს ჰფიქრობდა იგი: ჩეჭნის სულთანს ფიასდინს რომ მივართო ეს ტანისამოსი, თაფიარადი და ცხენის რახტი, მე ფაშობა კელიდგან არსად წამივა; ფაშას სიმიდირეც უნდა, ეს სარტყელი ჩემთვის კმარა საშჯლი! შჯლოდ » — მან აქეთ იქით აავლო თვალი დასარწმუნებლად ხომ არავინ ყურს არ უკადებს და არ უთვალთვალებს მას. ამ დროს მწვემს მოკმა ცხადად ფოთლების შრიალი, თუძცა ნიაგი არ იძროდა. იგი მარდად გარდახტა მძინარეთაცან და ძირს წაწვა. ესრ, დ იწვა რამდენსამე წამს სულ გაშელილი. ფოთლების შრიალი და ტოტების მტკრეკა კვალად ესმოდა მწვემსსა და უსეთქდა გულსა მან გაბუდა თვალების ახილვა და ხეთა შორის დათვალეურება ამ შრიალის მახეზისა. მწვემსმა სიხარულით დაინახა, რომ ეს შიში წამოჭნდებოდა ცხენებისაგან. რომელსიც სიხარლოკეს ჰსმოკუნენ ფეს გაქლათუნნი. მწვემსი კვალად დაბრუნდა მძინარებისაკენ. შაჯვას ეძინა გულადმა და მსუბუქი ღიმი-

ლი თამაშობდა მის ტუჩებსედე. ვინ იცის, რა ტკბილს
სიზმარში იყო: იგიანი აზიკებდნენ სტამბოლს წასვლას
უიასდინ სულთანთან, რომელმაც მოჭტატა მას ბედნიე-
რება, სიხარული, სიცოცხლე... იქნება მას ეზმანებოდა
თავისი დიდიხნის დაკარგული თამარი, და მასთან ჭქონ-
და ტკბილი ალერსი? იქნება იმ დროს შალვა მოუთხ-
რობდა მას თავის გარდასვლას, თავის ტანჯუას, მეორედ
გატოცხლებასა სიკუდილიდგან, რომელიც ესრედ ახლოს
ყო მასთან ომშიც და ტყვეობაშიც.. რა დახედა მწეემსმა
ამის ვაჟატურ შესედულობასა და მშუჭნიერებასა, იგი
უკან შეჭიდგა და ძარს ჩამოუშვა განმზადებულა ხახუ-
ლი. მაგრამ მან კვლად შეხედა ხესედ ჩამოკიდებულს
თოფიარადსა და ცხენის რახტისა სულთნისასა, რომელ-
ნიც ესრედ თვალს მოსატუუებლად ბრუნამდნენ ახლად
ამოსულის მზის სხივსედა მას კვლად წარმოუდგენ
თულ წინ მწეემსობის ნაცვლად ფაშის წოდება გან-
ცხრომითი ცხოვრება ჭარამხანაში, სამულ სიცოცხლის
დამატებობელთა ვმწვლთა ქალოა. სასახლე, ნაქრები და
ყოველი კეოილი, რამც მოიბოვება ამ ცრუს ქუჭყანაში
სემდიდრითა, და ყოველთა ამათ იგი შეიძინებდა მხო-
ლოდ ორის კაცის დახოცვთ.. მწეემში მიხლოვდა შალვასა
ძლიერის გულის ბეკრით და დაინოქა მან ერთს მუხლსედა.
იგი სრულიად განკალებდა და ირყეოდა — ამ დროს რომ
ფრინველს გაეხუჩუნა, მწეემს გული შეუწყუხებოდა ში-
შით; მაგრამ არა რამ იძროდა ჭაერში. სამინელმა ხახუ-
ლმა გაიელვა მზესედ და ჩაერტო საცოდავს შალვას გუ-
ლში!.. ერთი საწარლად გააჟრეოდა იგი, რამდენჯერმე

დაწევტა მან კელეუნი აღაგსედ; ერთს წამს გააჭვიტა მან თვალნი, თითქოს უნდოდა დაესომებინა სახე თავის მკუელელისა, რომ საიქიოს გარდაეხადნა მისთვის სამაგიერო, და მაშინვე სამუდამოდ დახუჭა ივინი.—ცხელმა სისხლმა მისმა ნიაღვარივით იწეო დინება, და შედგა ბალახი.

მწეემსი წამოხტა გასისხლიანებული, და ვითარც დამთვრალმა ამ სისხლის ომხიერისაგან, მიატანა სულთანსა თრთოლით და უსწოროს ნაბიჯით.— ჯალაღდინი იწვა გვერდზედ და ერთის მკლავით დაფარული ჭქონდა მას სახე ძილი მისი იყო ღრმა მაგრამ აღშფოთებული მწეემსმა გარდილაჯა მასზედ და ძლიერად შეჭსტა მას ხანჯალი ნეკრებში... სულთანი მსწრაფელ წამოჯდა გამწარებული; მას ისევ გვერდში ეტკო ხანჯალი, რომლის გამოძრობაც მწეემსმა ველარ მოასწრო. მან მიიბრუნა ორივე კელი ნეკრებზედ და რა შესკდა ხანჯლის ტარი, სანქაროდ გამოიძრო იგი წყლულდგან. სისხლი გადმოჭსტდა თქრიალით.

— ოჲ, შე რეგვენო! ჭსთქუა სულთანმა ნელის ხმით რა ჩაბუიკა თვალნი მკვლეელსა თხსსა: იცი რა ჭქენი შენა? შენ მოჭკალ მთელი ხვარახანი: იჩანია!.. შენმა ჭუჭყიანმა ხანჯალმა მოუღო ბოლო დიდს ხვარაზემელ მეთეობის შთამომავლებს!... მან ველარ განაგრძელა თვალი სინათლე განუქრა, ჩაჭკიდა თავი გვერდზედ და ნელა მიწვა ხეზედ..

ესრეთ, აღნრებულის საქართველოს ჯვარი ამოიყარა სულთანზედ ერთმა წუნკალ მწეემსმა, იმისვე მეგრთველმა.

თავი 8.

ერთს დღეს, დილით ადრე, ურიცხვნი მტროკრებნი სტამბოლისანი მიეშურებოდნენ ქალაქს გარეთ თამაშად. თუმცა სახილველი არას წარმოადგენდა მისაზიდავს: ტრიალს მინდობდა ამოეთხარათ საკირე, საიდგანაც ამოგრილებდნენ ალი და ბოლი, რომელთაც მცირედი ქარი თავის ნებით წაიღებდა და წაშრილებდა ხან ერთს ხან მეორეს მხრით. ამ საგინის მოშორებით, ცხენებით იგდნენ ფაშები, რომელთაც გარეშე ღელამდა და ხმიერებდა ხალხი, ვითარცა ზღუბა, ფაშებს წინ ეყენათ ერთი კელ შეკრული კაცი, რომელსაც სიკუდილის ფერი ედო. რამდენიმე დამკლავებულნი ჯალათნი გულ მოდგინებით ქსთუთხნამდნენ მას კუპრითა. ხალხი რხუნჯობდა მისზედ მოუღალავად: «არ გინდა ამაღამ ჯუარს იწერდე ამ პატარა-ღრედე? არ გინდა თქვენს რჯახში რამდენიმე ამისი მსგავსი რძალი იჯდეს? ეუბნებოდნენ ერთმანეთსა. თეთრს სახეზედ მეტად უხდება თაღისი საცმელი, ამბობდნენ სოგინი; მშუდობაში გაცუთე! უღოცამდნენ მრავალნი, სიცილით. რა საკმაოდ მოთხუზნეს ეს საცოდავი, ერთმა ფაშათაგანმა უთხრა მას:

— რასაკრეულია, ჯაფარ, შენ უკვე იცი მიზეზი რისთვისაც ჩვენნი ღიდი მოწყალე უიასდინ სულთანი გინიშნა მის ამ საკირესა, რომლის ცეცხლშიც შენი ცოდვი სული უნდა გაიწმინდოს და განაღოსდეს ვითარცა ჩქრო, რომ უშიშრად წარსდგეს ჩვენს შირკელს ფეხამბართან? განა ჩვენნი ხონთქარი, დმერთმა განაგრძელოს დღენი მისნი, ღარიბი იყო, რომ შენგან მძინარე დასოცნილების ხეაზნის სულთნისა და ვაზირისა მისისა თოფიარალი და ცხენების რახტი გაუბედა მოსართმევად? შეეხვეწე

ჩქარა მატმადსა, რომ იმანდისე მოწყალებით მიგიდოს
საიქიოს, როგორც დიდისულთანს აქედან გისტუმრებს.
დაეშურე, ცეცხლი უბრალოდ იწვის. —

—მე უგუნურმა, რა ვიტოდი ვინ იყვნენ ის შინაბრ-
ნი, დაიწუნა ჯაფარამ, რომელშიაც რასაკვრეკელია მკო-
თხეკლნი იცნობენ ჯალაღედინისა და შალვას მკჟელელს
მწყემსსა: ჩემს სასარგებლოდ ხომ არ დამიხრცინია; მე
მეგონა, რომ დიდებული სულთანს იმათ ამოხრცისათვის
მოიღებდა ჩემსედ მოწყალებას... (*)

—მაშ ეგ მოწყალება არ არის, რომ შენის გულისა.
თავს ამდენი გუბნი და შეშა ფუტკდება? უთხრა ფაშამ.
ჩქარა ტყუილად დროსა კვარკვამთ უბრალოდ ლანჯანაჟში; შენ
შეგოძლიან შენგან დახრცილებთან საიქიოს ამართლოთაჟი.
ფაშამ ანიშნა ჯალათებსა, მიიყვანონ ტყუილი საკარკესთან.

ეს საცოდავი დაებლუჯა ერთს ჯალათსა და შედრი-
ლა ტირილით; ორიოდუ სიტყუა მინდა ჩემად მოგახსენო
დიდებული ფაშა.

—საყვარელი, ესაა დრო არა მატქს, და თუ ჩემი
ხათრი გაქუს, არ დაგავიწყდეს საიქიოს მითხრა ეგ სიტ-
ყუბი, როცა იქ მნახამ; გგონებ დიდებული სულთანს
წერება ჩემსედ, რომ აქამდინ არ გასრულებ იმის ბმანებასა.

—ორიოდუ წამი კიდევ დამცალე შენი ცოლმჯლის
სადღეობელოდ! შეტყვრა მწყემსმა; სხუას მაინც ვეტყუი
ვისმეს. ჯაფარამ აგლო თვალი ხაღსსა და ექებდა მათში
მცნობსა ვისმეს, რომ ეთქუა მისთვის საიდუმლო თვისი,
მაგრამ ეგვლას სახეხედ ჰბოვა ამ უბედურმა მხეტური
ღრეჭა. მხოლოდ შეამცნია მან, რომ, განმარტობით

(*) ჯალაღედინის მოკვლა მწყემსისაგან, და შემდეგ ამ
კაცის დაწვა მართალია.

—ღბა ერთი დაღონებული კაცი, რომელიც სრულებით არ მიიღებდა მონაწილეობას ამ თამაშში და თითქოს საკუთარი მწუხარება მისი აღემატებოდა ამ ტუსადის მწუხარებას. მწუქმის მისკენ მიიწია.

—აქ მოდი ჩემო ძმობილო, ორიოდ სიტყვა მინდა გითხრას ამ ცრუ სოფლის გამოსაღების ჟამსა. და მწუქმის გაიყენა გვერდზედ ეს დაღონებული უცნობი კაცი და ორიოდ წამი რაღასაც უჩუჩულებდა მას ყურში.

ფაშას ეს ორიოდ წამი ეჩუჩუნა მეტად გრძელად და უბძანა მან ჭაჭათებს აღსრულონ თავიანთი კალი ტუსადისადმი.

იგინი მიანლოვდნენ მწუქმისა; უცხო კაცი გამოეცადა მას. მწუქმი დაეცა აღადმიწაზედ; აღაპურა კელი ცისადმი, შემოიკრა გულში რამდენჯერმე და ტირილით რაღასაც ტუტუნებდა. შემდეგ დაავლო მიწას კელი და უწეო მას ჭამა. ჭაჭათებმა წაჭკრეს მას რამდენიმე წიხლი, მაგკამ იგი დაემხო მიწას და აღარ დგებოდა. მამინ ჭაჭათები დაეხვივნენ. ზოგმა თუბი დაუჭირა, ზოგმა თავი და ისე აგლიჯეს ეს საცოდავი დედა მიწიდგან. ამ გვარად გაგაგებული, ღრიალით და ლანძვით მიიტანეს საკირის პირთან, გააქან გამოაქანეს და გარდუშვეს ეს უბედური საკირში!... ესოდენი მოცინარე ხალხი ერთს წამს ასე განუშდა, რომ ბუზის ფრინვა გაიგონებოდა. მათ თითქოს შეჭწყვტეს სუნთქუაცა და ყველას გულმა დაუწეო კანკალი ამ სახილუელზედ. ხოლო რა ცუცხლი შეესო ამ მწუქმისს გაუგებრულს ტანისამოსსა, მამინეუ ამოკარდა საკირიდგან საშინელი აღი. რამდენჯერმე დაიდრიალა ამ

სატოღაჲში ესრეთის სასარლის ხმით. რომ ყოველთ მხიდ
ველთ იტრძნეს, თითქოს რაღაც ეტათო მათ გულში. და
სასრულ ქერში განვრცელდა სამაკელი სუნი, და ყოველი
გათავდა. ესრედ, ფაშობის მძებნელმა იბოვნა სასტიკი
სიჭუდინი ანთებულს საკირეში.

ხალხი, აქამომდე მხიარული, თითქოს შეიცვალა ამ სა-
ხიდველისაგან: პირზედ აღარავის მოსდიოდა დიმილი
და სიტყუეჲ; გამობრუნდნენ დაღონებულნი და ყოველთ
წამოიღეს გულში რაღაც იდუმალი შიში. — ფაშა ამ ხა-
ლხში ათვალეკებდა იმ დაღონებულს კაცსა, რომელსაც
ელაშარაკებოდა უგანასკნელად მწყემსი. რაკი შეამცნია, მან
შიიყუანა ცხენი იმისკენ.

— შეიძლება ჩუენც ბავსადოთ მონაწილე იმ საიდუმ-
ლო ანდერძისა, რომელიც გითხრა წელან მწყემსმა? ჭკი-
თხა ფაშამ დაღონებულსა.

— იმან შიანდერძა სრულიადი თავისი ქონება, ანუ
ქსწორედ მოგახსენოთ, თავის აღაგს მე ჩამაყუნა.

— ეგ ძალიან ბედი მოგსვლია! ნათესავი ხომ არა ხარ
რა იმისი? ჭკითხა ფაშამ.

— არც მცნობი განდავარ, უშასუსა დაღონებულმა: და
ამისათჳს უფრო მესზნიდისება ვისარკებლო იმის დანა-
შთენით. თუ გამოჩნდება ვინმე სხუჲ, მე სიხარულით
დაუთმობ ჩემს მემკვდრეობასა.

— შიანც რაში მდგომარეობს ან ანდერძი ან იმის
სამკვდრებელი? ჭკითხა ფაშამ.

— იმან შიანდერძა ოც და ცხრამეტის წლის საყვარე-
ლი ცოლი, ერთის თქმითი კოჭლი, და ხუთის ობლით;

მზითვად ატანს ორმოც და შუად ცხარსა თავისის ყო-
რით და ორის ქოფაკის ძაღლით.

— მომილოცამს ბედნიერება! დაბადებისას ქუდაბედი დაგ-
ეოდია! შეგაბეროსთ ერთმანეროსა. ვმარჯელ ქალს ვატა-
რძალს ქორწინების დამ გაუფრთხილდი, უთხრა ფაშამ
დაცინვით, და გაქუსლა ცხენი.

თავი 9.

განულო ერთმა თთვემ მწყემსის დაწვის შემდეგ. მდი-
დრულს ქირმანის შაღებით დაფეხილს კოთახში, მარგა-
ლიტით მოჭედელს დორზედ იჯდა ყიასდინ სულთანს
და კელში ათამაშებდა ძვრუას მარგალიტის კრიალოსან-
სა. კოთახის კარებთან მოწიწებით იდგა სოსანა დაღო-
ნებული (ის კაცი, რომელსაც მწყემსმა უნდევრძა ცოდ-
შული თვისი) და მას კელში ეპურა შეკრული ვატარა
წითელის შეიდიშის ბოხჩა.

— რა საქმე გაქმს ჩემთან ეტრეთი, რომ ერთი გვრა
არის თურმე, მორულაჯად ცდილობ ჩემს ნახვასა და ანა-
კის არ ანდობ შენს საიდუმლოს ჩემს მოსახსენებლად?
ჭკითხა სულთანმა.

— შენი ჭირი მომცეს დშერტმა! მოახსენა დაღონე-
ბულმა; მე ერთი ყარბი კაცი გახლავარ სხუა ქმსწყნის.

ერთი ძვრფისი ნივთი მაქჷს თქუწნთჷს მოსართმეჲად.
ერთი გჷრს არის ჩემმა თჷალებმა ძილი არ იციან არც
დღე და არც ღამე: ამ ნივთს უფთხილდებოდი, რომ
არაგის მოეპარა; აგრეთვე გერს გჷბედამდი შეჩვენებინს
ვისთჷსმე იგი თქუწნს ფაშებთაგანში: მეშინოდა, რომ,
ვისაც განჩუწნებდი, არ მოკეკლევივინებინე ჩუმად და არ
დაემალა თქუწნის დიდებულებისათჷს ეს ნივთი.

— აბა აქ მაჩვენე შენი ძილის გამკრთობი ნივთი,
რას არის მაგისთანა?

დაღონებულმა გახსნა ბოხის და მიაჩთო სულთანს
ქაშარი. მოჭედელი უძვრფასესის თჷლებით:

ეიასდინ სულთანი გაოცდა და შეხუდა დაღონებულსა.

— ძმაო, ეს ვის მოუტია შენთჷს? ჭკითსა სულთანმა.
ან იგი ამ ქაშარის ფასი? ეს სამეფო ქაშარია.

— განაგრძელოს ღმერთმა უგუნისამდე ბედნიერი შე-
ფობა თქუწნის! მოახსენა დაღონებულმა: მცირედი რამ რომ
ყოფილიყო, როგორ შემოგებედამდი მოჩთმეჲას. ამ ერ-
თის თთვის წინად დაწვეს აქ ერთი მწეჲესი; სიგჷდილის
ჷამს მან ამომარჩია მე იმდენს ხალხში და საიდუმლოდ
მითხნა: « რამოცს ნაბიჷხუედ იმ ადგილიდგან, სადაც მე
დავხოცე სულთანი ჷალაუდინი და ვაზირი მისიო,
ერთის ნიშნობლივის ხის ძირში ჩაეფალ სამეფო ქაშა-
რი სულთანისაო; ისიც შენ მოიხმარე და ჩემს ობლებსაც
შენ გაუხდი ჷატრონათაო.» მე იმ დამესვე ვიჭირაკე ცხე-
ნი, მიჲულ როცა იყო დანიშნულს ალაგს, გადავთხარე
მიწა და ამოვიდე ეს ქაშარი კელცანოცში გახეჲული.

— მართალია, ბძანა სულთანმა, თითქოს თავის გასა-

მართლებლად მწყემსის დაწესებამო, მართალია, თუმიც იმ მწყემსმაც მომართო ცხენის რახტი და თოფიარადი ჯალაღდინის სულთნისა, მაგრამ მე მწყემს არ დაუთმე იმისი შოკვლა. სულთნობა ეძლევა კაცსა ზეცით. ღმთისაგან აღმოჩნეულს შეუეს არ უნდა შეემთხვას არა თუ სიკუჭდინი უბრალოს კაცის კელით, არამედ სიტყვს შეკადრებაც შეუძლებელია. ამისათვის, რა ხანჯალზედ წარწერილით ვცანი, ვისიც იყო იგი, მე იძულებულ ვიყავ მწყემსი დამესჯა— იმის ცოლშულისკი გაუჩინე უღუფა.— ახლა, შენ ვინა ხარ, ან რასა მთხოვ ამ ძვრთასის ქამრის მოკთმევისათვის?—

— შენი ჭირი მომცეს ღმერთმა, დიდებულა სულთნობა! მოახსენა დაღონებულმა: თქმენი სიბრძნე და სიმატლე ქმნენის პირზედ არის მოდებული, და მეც გაბედავ ვითხოვო ამ გააკივე სიმატლე ერთს უბედურს კაცზედ, რომელიც უბრალო არის და გლეჯდება სანურობილეში მტრის ენით.

— ვინ არის? ესლავ განკათავისუფლებ. აღარ მინდა გამოძიება: შენისთანა მართალს კაცს მარტვიო სიტყუწაც დაუჯერება.— მაგრამ ეც თხოვნა მეტად ცოტაა; კოდევ რა გსურს?

დაღონებული ყოყმობდა და ვერ გაებდა გამოთქმა.

— თქვი, თქვი! უბანა მოწყალების გულით სულთნობა: ადრევე გაძლეე სიტყუწასა იმ კაცის განთავისუფლებისას. სხუწაც მთხოვე რამა.

დაღონებულმა დაიჩოქა.

— დიდებულა შეუვე! ბოლომდინ მომისმინეთ განუ-

რისხებლად, და მეჩვე თქვენს ნება აღსრულდეს... მე
განსაკარ საქართველოდგან, განსვენებულის მეფის ღამა.
გიორგის ერთგული ვი და იმის უბედურის შვილის და-
ვითს ღალა, სახელად სოსანა...

დავითის სახელიც ხსენებაზუდ სულთანმა საშინლად
შეიჭმუნა წარბები; აღერსიანი სახე მისი შოიცი მკის-
ხანება; მას თვალებიდან წარმოქსტვდა ცეცხლის ნაპერ-
წყლები; დასეთქა ძირს გაჯერებით კრიალოსანიც და
ჭამარიც და ფეხზედ წამოიჭრა ვითარც ელვა. იგი გაქა-
ნა სოსანასაკენ, რომელიც შიშისაგან მისა იყო გული
შედონებოდა; ქსტაცა მას საყულოში კელი და შექვრა:
— მე ვნდამ, რომ ჩემი საიდუმლო მარტო მე არ მე-
კუთვნის... იცო, შე უბედურო, მიხეზი, რისთვისაც და-
ვითი ღმება საზურობილეში?

— იმისი ერთგული განსაკარ და მომეტყუება, რომ
ვიცოდუ, მოახსენა გაუთლებულმა სოსანამ მთართლ-
კარის ხმით,

— შეგიძლიან, ანუ გისრულობ განმართლო იგი? ჭკი-
თხა მკისხანებით სულთანმა.

— ღმერთო.

სულთანმა კელიდამ გაუშო საყულო მისი.

— დიდო სულთანო- მოახსენა სოსანამ: გაძლევ თავდე-
ბად ზეცით ღმერთსა, და ქვენით დედამიწასა, რომ
იგი უბრალა.

— თუ უბრალა, განქნებ! მაგ სიტყვისსუ ესუმკე-
ბი: კბ შენ სიტოცხლედ ეღირება! სულთანი მსწრაფლად
შევიდა სხვა ოთახში, გამოიტანა დაჭმუჭენილი წერილი

...რში უსტრუფონა იგი სოსანას.

— აჰა თუ უბრალოა!... აი წერილი თქვენის დედ-
ფლისა!... შენ თვთონ წაიკითხე.. ნუ თუ დედა გამოიმე-
ტებს თავის შვილის ეფლის გამოჭრას?... ეგ არის დე-
დოფლის რუსუდანიანისგან გამოგზავნილი ჩემის წიგნის
მასუხი:

სოსანას შიშით თვალები აება: იგი კერ აჩეკდა
ასოებს; მას ეჩვენებოდა, რომ ეველა ასოს თუხები
— უდგამს და დაცლცამენ. დასასრულ, რა ცოტად დამშუ-
და დეფვისგან, მან წაიკითხა:

უსანატრუფონა დიდებულა სულთანო

ჩემო სიძვე და თვალის სინათლე!

დიდის სიამოვნებით მივიღე თქვენგან ცნობა მშუდო-
ბით ჩაბრძანებასედა თქვენს სამეფოში. ყოველ დღე ბაგე
ჩემი არ დატყვებოდა აღვლინებად ღმრთისადმი ლოც-
ვისა უგნებულად მოგზაურობისათჳს თქვენის დიდებუ-
ლებსა. დიერთს უსმენია ჩემი ცოდვილის პირით კედ-
რება; მაგრამ სსჴა გზით გამოუჩენია მას ჩემთჳს უსას-
ტიკესი საცანჯელი. — უსატრუფონა სიძვე ბატონო!
ეყვედრებებით თქვენს წერილში, რომ მითამ ჩემი
საყვარლის ასულის თამარის გული არ ტკეპრებოდესთ თქ-
ვენსა და ეჭვცა გაქნით, მითამ მას ჯერ არ ამოფსუ-
ნოდეს ჩემი სიყვარული ვისთანმე. თუ ეგ ეჭვი მართა-
ლია, ეგ იქნება ჩემი უპირველესი უბედურება. ჩემთა
უჭრთათჳს სამძიმო არის მაგის გაგონება ამიტომ

უფრო, რომ მთავრე გაცნობო უთუოთ, ვინ უნდა იყოს დამარღვეველი თქმწმის ბედნიერებისა. ანა მგონია, რომ თამარი, აღსრდილი ღმთის შიში და დარქმალბით, ჩემს მუხლთა ქმწმ, გასულიყოს სათნობის წრიდგან და გუებედურებინოს თავისი მშობელი დედა... ხოლო რა დგანაც ამ საქმეში უოკელზედ უკეთესი მსჯული თქმწმს ბძანდებით, ამისათვის მე არ შემიძლიან გაბედვით დარქ. რწმუნოთ თამარის გულის უმანგობესზედ, და გულის მტკივნელობით უნდა მოგახსენოთ, რომ მაგასთან იყო სიყრმით დახლოკებული ჩემი მძისწული დამა გიორგის ნაშვლანი დავითი და იქმნება ჩემს საუბედუროდ ამ უმარწულრმა ნათესაობითმ სიყვარულში დაავიწყათ მათ ეს ნათესაობა. —

ამის შემდეგ მე ჩემის თავის გასამართლებლად სხვა აღარა მშთებარა, გარდა ამისა, რომ დავთრგუნო ხმა ბუნებისა, ამოკიფხუნა სიყვარული უბედურის გულიდგან ჩემის ქალისა და ძმის წულისადმი, და მიხეცი ამ საროგადოს ჩქმწმის უბედურებისა დავითი, მოვართო და მოვანდო თქმწმს დიდ სულგუნებასა, იმედი მექმება, თუმცა ძნელი საიმედოა, რომ მიუტკეპთ დავითს თავის სიყმარწლით შეტოომილებასა და არ დააობლებთ საქართველას სამეფო ტახტსა. მეც მოვხუცდი და აღარ შემიძლიან მტრის გაძლოლა. თუმცა ჩემი შული დავითი არა თუ არ ჩამოუა ჩემს ძმის წულს დავითსა სამეფო საქმეების ცნობაში, არამედ ბეკრითაც აღმარტება მას და შთელი საქართველოცა ჭკრძნობს ამისა, მაგრამ ჩემი ძმის გიორგის ანდრძით, ჩემს შემდეგ მაგას ეკუთვნის

ტასტი, თუმცა ზირკული მაგალითი იქმნება, რომ უკანონო შული შემკვდრობდეს მამის ტასტსა, როდესაც მეფეს კანონიერი შული დის წულები ჰყავს.—მოუთმენლად მალადინე ვიქნები ამ აბვისა, რასაც თქვენნი გრძელ სულაგნება ინებებს გარდაახდევინოს სკანონო დავითსა. გიდეკ გაპებდამ განმეორებასა, რომ დავითი არის ჭაბუგი გაცი და ჭაბუგს ბეკრი რამ მიეტეკება სიემაწულით. ჩემს თავის მომჭრელს ასულს თამარსა განუცხადებ დედობ-რისს საუკედურსა.

დავითები თქვენნი ბედნიერების მსურველი უბედური სიდედრი რუსუდანი, დედოფალი საქართველოსი.

— ესაა რაღას იტყვი, დავითის ერთგულს ვიპოვებ? გაქვს რამა სათქმელი იმის გასამართლებლად? შეჭყვრა სულთანმა, რა ჩამოართო სოხანას წერილი.

— ამას მოკანსენებ დიდებულს სულთანო, რომ იმ დედასა, რომელიც ესრედ ადჯლად იმეტებს თავის ნაშობს შჯლსა და მის წულსა თავის მოსაჭრელად, არა დაეჭვ-რებასა. ჯერ ჩვენს საქრისტიანოს ქვენსაში განგონე არავინ არ არის, რომ ბიძაშჯლები რდესმე დასლოკებულ იყვნენ შესაკიცხავ სიევარულში. თუ ამაში მეგსტეუოდე, რაც უშიძესი სატანჯელი იყოს, ის მომანუარით. ჯერ ამაში არ არის რუსუდანი დედოფალი მართალი, რომ ასული მისი თამარი განსარდა სიყრმით იმერეთში; ხოლო მეფე გიორგის შჯლი დავითი არის განდილი მამის სასახლეში ტფლისსა სულ არ იქმნებოდა მათი

ერთმანეთის გაცნობა, თამარის გამოთხოვებამდინ რძი წელიწადი. მაშინ ესენი არც ერთი უმაწვლნი აღარ იუყენ და რიგვეს კარგად ესმოდათ ნათესაობაც, ქრისტიანობის ძალაც და პატიოსნების ვალდებულებაცა. დაკითხე მსუგანს გაზდილი, ღმრთის მოყვარე, მოწყალე, ნამუსიანი და ყოვლის კეთილით სარსე. დიდებულა სულთანო! განა ცხადად არა ჰსჩანს, რომ დმერთს არა სურს დაკითხის წახდენა? განა იმისი უბრალოება უკვე არ გამოაჩინა ღმრთის სასწაულმა? მაგ წერილის მიღებით განჩისხებულმა, თქუწნ ინებეთ დაკითხის ზღუაში შთანთქმა. (*) დმერთმა ერთს თქუწნს შენაკეთაგანსა ჩაგონა და დაკითხის ზღუაში გარდაგდების ყამს მიაწოდების ერთი პატარა ფიცარი. უბედური ჩემი ბატონის შჯლი დაებლაჟა ამ უმიელო ფიცარსა. იმ ყამად დაწყნარებულმა ზღუამ აწყო ფრთონა და მისმა ზვირთებმა განაგდეს დაკითხი ცოცხალ მკუდარი სადღაც კუნძულში. აქ ერთმა უშჯლო სოკდაგარმა იხილა ეს უპატრონო გონება მისი დილი უმაწვლი კაცი, და წამოიყვანა თავის სახლად, ვითარც ზეცისაგან მონიჭებული შჯლი. ხოლო დაკითხმა არ მონიღომა, რომ მამობილი მისი თავის სიკეთით ჩავარდნილიყო ოდესმე ხიფათში. დაკითხმა გამოუცხადა მას თავისი ვინაობა და თქუწნგან მიღებული მასზედ წყრომა. შეშინებული ვაჭარი მოვიდა და მოგახსენა „ყოველი. მაშინ თქუწნ მეორედ ინებეთ ღმრთისაგან წყლიდგან დახსნილის უბედურის ბატონის შჯლისა პატიმრად

(*) ქართლის ცხოვრებაშიაც ჰსწერია ეს შემთხვეულება.

შეზღუდვას საზღვრობილესი, სადაც აქამომდე იტანჯება გან-
ხუციოთხავად.. ჭი მეფეთ მეფე! გონების თვალით განი-
ხილუ სიმატლუ მისი და აწა ამ ცბიერის წიგნით! უსე-
ნაეს ღმერთს არ უნდა იმისი დაღუპვა. დაუბრუნე საქ-
რისტიანოს თავის კანონიერი შიფე. სიმატლუ ღმერთის
ლღესმე აღმოაჩენს მტყუანსა და მართალსა. მაშინ, მხლ-
ლად მაშინ დამიმაღლებ მე, რომ არ გაგასკრეპინე გე-
ლი უმანკოს სისხლში, რომელიც მოგუოსოკებოდათ
თქმუნსა და თქმუნს შულის შულებსაცა!..

სულთმამა სხვსაგან გაგონებითაც იცოდა, რომ თამა-
რი იმერეთში ყოფილა გაზდილი სიურმით. ხოლო რე-
სუდან დედოფალიკა თავისის წიკილით არწმუნებდა მას,
რომ სიურმით გიორგის შული დაუთით და თამარ ერთათ
ყოფილან აღზრდილნი და ამ ერთმანეთობას დაუბადებია
მათ შორის სიყვარულიო. ამ ჩქმუნების უთანხმობა ეჭვ-
ნეუჯს ჭყოფდა სულთანსა დედოფლის წიკილის სიმატ-
ლლის გამო. ეს ეჭვ ეხლა უფრო განუცხოვლდა მას, რა
სოხანამ მოახსენა რომ დავითი და თამარ დიდი ხანი
არ იყვნენ მტნობნი მის გათხოვებამდინ.—რა წარმოიდ-
გინა ესე ყოველი გარემოება, და ისიც, რომ
დავითის სიკუდილი უმკვიდრებდა სამუდამოდ რუსუდა-
ხის შთანთმავლობასა საქართველოს ტახტსა, სულთანმა
უბძანა სოხანას:

—გესმის მე კგოდენი შენმა სიტყვებმა არ დამარწ-
მუნეს დავითის უცოდველობაში, რაოდენიც აღძრული ვარ
შენის ერთგულებითა მისდამი. სისხლის სისხლითარდაიბანება.
ჩემს განუქრობელს ჭირს დავითის ტანჯვა ვერ განჭკურ-

და მეორე რცდა ხუთის წლისა, ესრედ საოცარი იყო მგზავსება მათი; მაგრამ სად გადაშლილი და სად კოკორი ვარდი. რომელსაც მოკლის გარდაშლა შენს კელში შეს თვალწინ, შენს უნახვამი!... მე ტყვედ შევიქმენ სურათისა და მოუთმენელობით ვიტანჯებოდი, ვიდრე მივიღებდი გიორგი მეფის თანხმობასა თამარის მოთხოვნებასედ მე მივეგებე მას ქობულეთს; მაგრამ რა მშუწნიეება ნახეს ჩემთა თვალთა! პატრეტი იმასთან გამჩნდა მხოლოდ მოთუთხენილ გოგოდ!.. იმისმა ნახვამ თითქმის შთამბერა მე ახალი სიცოცხლე: თვალთ მომეტა სინათლე, დახურული გული გამეხსნა და აიშრო უცნობის ცუცხლით; შეგუბებულმა სისხლმა ჩემს იწორ ძარღვებში ჩანჩქარი, ვითარც უჭუდავების წყარომ... ჩემი ბედნიერება გარდავასხი ჩემთა ქუჩსეკრდმთაცა, რომელთ საჭიროებას და მწუნარებას თამარის ნახვადმედ მე გულგრილად უყურებდი: ყოველგან გავეცი უხვი მოწყალება: დაჭირვებულთ შეუმსუბუქე ჭმუნვარება, დამნაშავეთ მიუტევე დანაშაული, პატრიმარნი განვათავისუფლე!... მაგრამ სხუათა ბედნიერების მიმნიჭებულსა, მე მსწრათლად მომეძალა ბედნიერება, შემეღეწა სინარული!.. თამარი ვერ დავიახლოვე მე, ჩემს აღვსნებულმა სიყვარულმა ვერ გაუტოლა მას გული! მას ჩემგან არა ესიამოვნებარა, იგი კელსა ჭკრამს უოველს ჩემს ალერსსა. იგი სხუასედ ფიქრობს, სხვითსთვს უცემს მას გული... ნეტა ვისა აქუს შეზყრობილი მისი ფიქრი? ვის უჭირამს ჩემი ადგილი სის გულში?... იმედ გადაწვეკტილმა მოპოვებად თამარის სიყვარულისა, მე განვიზრახე შემეყვა-

რებინა იმისთვის ჩემი თავი შიშით და სსსტიკობით. ამ უკუნურს ოფიკრსედაც დამერთო ბოროტი მიზეზი: იმის დედისაგან რუსუდანისაგან მივიღე წერილი, რომელითაც იგი ჩემს უიმისოთაც გაბრალებულს გულისა ჰსწულამდა ჯოჯოხეთურის ეჭვთ, და ჩემის სიტყვების მომწამლავს მიგზავნიდა აქა... რომელი ქმარი მოითმენდა ამას!.. გაშმაგებული, გააღმასებული ცოფისაგან, მივარდი მე თამარს, გელი შეგებე, იძულებულ ვჭყუ თავის საწმენობის დატყუებდა, განუგდე მას საკუთარნი მოსამსახურენი, მღუდელ მთავარნი, განვაშორე ყოველს და მივაპყარ სსსტიკი სატანჯელი!.. მან ყოველს მოთმინებით აიტანა. მისმა მოთმინებამ უფრო აღმაბოროტა მე. მიჯნური მისა შთავაგდებინე ზღვაში; მან არ დააჩხო იგი; ერთმა მიწოდებულმა ფირფიტა ფიცარმა დაიხსნა იგი; მენაგენი სულ დავახოცინე; მიჯნური მისი კვლავ ჩავუგალ სსსტიკობილეში; მაგრამ ძანც ჩემი გული არ დაცხრა შრისხანებისაგან, მაინც არ ამომეფხენა გულიდგან ჩემი მტანჯულნი სიუკარული!—აჲ, თამარ ჩამდენს ბედნიერებას მოაკლდი და მომაკლე! ესლა მე კაცს აღარ ვემსგავსები; ჩემნი ნაზირ ვაზირნი ველარა მტნობენ. ყველას ვსტუქსამ, ყველას უკრისხლები, ყველას ვჭკვი უბრალოდ და უმიზეზოდ; იმათი ბედნიერება და მსიარულება მშურს, მწეინს, წინააღმდეგად მჩანს. მინდა, რომ ყოველნი ჩემსავით უბედურნი იხუნენ, ჩემსავით მოუსვენებლობაში იფუნენ, ჩემსავით სამსე ჰქონდეთ გული ვარმით, გესლით, ეჭვით!.. მთელი ჯოჯოხეთი მიბრუნამს გულში. მე დაუნიშნე ჩემს თავს ეს ჯოჯოხეთი ტყუილის

ეჭვთ, წარმოდგენილით სიუჟარულისაგან!.. მე ვჭსტუეი, მე შეეჭსწამე თამარს ცილი. თამარს ანა ვითარი ჭუჭუეი-არ შეესება; იმის ზეციურს თვალეში ჭსჩანს ყოველი უმანკოება, ყოველი უბიწოება!... მე მსეტური ფიქრი წარ-შემიდგა, მე მოკვებყარ მას ვით განძნებული მსეტი. მან სიამპარტანვით არ დაიმდაბლა თავი თვისი გასამართლე-ბლად; მან დუმილებით მიიღო ჩემგან ლანძღვა და გკემა!.. და ყოვლისა ამ სასტიკების შემქმედი, კიდევ უჩივი ბედს ჩემსა კიდევ ვამართლებ ჩემს თავსა, კიდევ ვჭფიჭრობ მოვიპოვო მისი სიუჟარული. დავიბრუნო იმისი ნარჩნაჭი გული!... აღარ შემიძლიან განვიგრძელო ეს აუტანელი ტანჯვა. ერთი კიდევ ვცდი დავიბრუნო ღაკარგული ბე-დნიერება; მივალ და შოკთხოვ თამარს ბოდიშს. კეტევი, რომ მე დავრწმუნდი იმის უბრალოებაში; მიუტან ანბავს, რომ დავითს ვისტუმრებ საქართველოში ჰატვისცემი და თუ ამითაც არა მეშველებარა, მაშინ..

ყიასდინ სულთანნი წავიდა თამარის სადგურისაკენ. თამარი, განშორებული მშობლიურს ქუჭყანას; მოშო-რებული მას, ვისთავსაც უფეთქამდა მას სიტოცსლე, უბეე აღარ იყო აჩრდილიც იმ თამარისა, როდესაც მას ატ-ფობდა სიანლოვე საყვარლის საქმოსი თვისისა შაღვასი. ამის აღმასის თვალნი ჩამქრალ იყვნენ ცრემლით; ბრო-ლის შეკრდს მისსა აღარა ჭქონდა აწინდელი სისრული; ბაღდადს სახეს მისსა შეჭპაროდა სიუვითლე; მაგრამ ამ მწუნარების საბურველსაცა ქუჭყე კიდევ უცხო რომ იყო იგი.

რა შევიდა თამარის ოთახში, სულთანნი შეკრთა:

თამარი დაწებ დასისხლიანებული, ბუნურად ჩამოგლეჯილი იჯდა და აფრქვებდა მღუღანურ ცრემლსა. მის სიხლადს ეგდო წერილი, ეგრეთვე დასველებული ცრემლით და დაღაქავებული შავის სისხლით.

რის დაინახა სულთანმა, თამარიმ მსწრაფად დააგლოწი ცეცხლს; მაგრამ სულთანმა შეამცნია; მისმა თვალებმა განიხილეს მრისხანების ტეტხლით, და მსწრაფად იტაცა მან ხანჯალს კელი; მაგრამ მან იმავე სინჯარით ჩამოაგლო კელი ხანჯლიდგან, ვითარითაც წასწიდა მას.

— რას ვხედავ მე ამას! შეჭყურა სულთანმა, რომელიმაც მრისხანებაში თავის ტუჩებს დაუწყო კენკეცა: მას ჩემი ეჭვი მართალი ყოფილა? მართლად მოტყუებული ვარ შენგან?... მე უკვე სინანულში შევედი, რომ უსამართლოდ მოგანყარით ღრვივეს ტანჯუა შეთქი!... უთუ-ლოთ გამოხსნალების წერილია ეგა სავარაუდოსგან!.. აჰ მახტუნე.

თამარიმ ჯიბისაკენ გააქანა წერილი.

— ეს ჩემი წიგნია; ამასთან კელი არა გაქვს, უთხრა ქალმა.

— ვიცი, რომ შენია, მაგრამ რატომ შენია, ჩემიც არის. აჰ მიბოძე წიგნი; შევიტყო რასა გწერს; ხომ არ ემღუ-რება ბედსა, რომ შორდება აჭარობას!...

ლო, საშინელი იქმნება ტანჯუა იმისი, ვისაც მიჰქვს და მოჰქვს თქვენ შორის წერილები. — ვიბოძენი მე მას —

სულთანმა წავიღო თამარს კელში და ძალათ გამო-გლიჯა წერილი.

—წაიღე, შეიტყე ახლან უოკუელი! წარმოთქე ტირილით
თამარმა: გწყურის ჩემი სისხლი და შეგიძლიან დანთხრო.
სულთანმა შესქდა მას მრისხსებით.

—მაკ ცრემლს გაუფრთხილდი, უთხრა მან: სვალ
მოგინდება ვისთვისმე გამოსაკლოგებულად.

ამა მუქარებით სულთანი გამოვიდა თამარისაგან. რი-
ნასა, რომ ვერ დავითი არ მოუყვანიათ სისახლეში,
სულთანმა კაცი გაგზავნა სელიმ მელიქთან, სსჩქაროდ
წარმოუდგინოს მას რუსადი.

—რას უბედურობას, რომ ქართული წიგნი არ ვიცი,
და უოკუელი სსხლის სიადუმლო სელიმ მელიქს უნდა
წავაკითხო და ვათარგმნინო ადრინდელის რუსუდანის
წიგნივით, ქსტქვა თავისთვის სულთანმა; მაგრამ ვერ ლა-
ხარაკით გამოცუდი დავითს, ის კვლავ გაჭბედავს უარ-
თქოს ამ წერილზედაცა. და იმის მოლოდინებსში სულთა-
ნი, ვითარც დაჭრილი ღლმი ვიწროს გალიაში, ვარდე-
ბოდა მოუთმენელობით ხან ერთს ფანჯარასა და ხან მე-
ორეს და ვიწინდგან ქსცვლდა მას გაწყვეტილნი სიტყვე-
ბი მჭქარებისა.

თავი 10.

ბნელს, ცივს ცადაქნილს სარდაფში ხალიჩასზედ ეჩქა
უმარჯული კაცი, სსშინლად გამსდარი და გაყვითლებული.

ძიწს ესვენა ჰატარა ხატი ღმერთის მშობლისა, რომლის წინაშეც აფრქვევდა ეს ტაბუკი შწარეთა ცრემლთა. ამ დროს კლიტემ მთლილ ჩანანი და შიშიე რკინის კაბი საპურობილისა ტრატუნით განიღო. სოსანა ჰიწველი შევარდა საპურობილეში.

—**ოჲ**, ბატონის შჯლო! შექევიდა მან: დასასრულ შენი სიმაწთლე ზგომობინა ეიასდინ სულთანსა ჩქსწმა წმიდა ღმერთის მშობელმა: იგი გიხსნის საპურობილიდგანა, რომ ჩაიბარო მისი საუფლის წულა საქართველო და უბედურებაში აღზრდილმა ბედნიერ ჭყე იგი.

დავით ბატონისშჯლმა ძლიეს იცნა ხმაზედ თავისი ერთგული სოსანა; მაგრამ იგი არ ერწმუნებოდა არც თავათა, არც ყურთა თვსთა.

—**ოჲ**, სოსან, შენა ხარ? ჰსთქუა ბატონის შჯლმა სურსტის ხმით: მე მადლობელი ვარ სულთანისა, რომ ჩემის უკანასკნელის სიტყვების უამში შენ მოგტყავნა მან მისაღებლად ჩემგან ანდომისა. — ნუ ჰსტყუედეუბი სოსან, სულთანის დაპირებით: მას აქედან გაუეკვარ ამიტომ, რომ ჰირდაპირ საიქიოს გარდამაგდოს. დროც არის: მე უბვე სიტყვებლე მომწეინდა და განმზადებული ვარ უშიშრად წარუჭსდგე ჩქსწნის საერთო მამის წინაშე. მხოლოდ ეს მშთება საწუხრად, რომ ვერც შენ გარდაგიხადე სამაგიერო შენის ერთგულებისათვს, ვერც დარბაისელს სელიმ შელიქსა მის მამობრივის მსრუნველობისათვს ჩემსედ ამ ჯურღმულში. — ჩემი უკანასკნელი თხოვნა ესლა არის შენთან, სოსან რომ ჩემი გვამი არ იეოს ამ ქქსწანაში დაფლული ანუ ზღვაში შთანთქმული თვესების შესაგ-

შეჯდ. ჩემი მამობილი ვაჟანი შოკტემს სახარჯოს; თუ სულთანმა ნება მოგცა წამლები სჯაროველოში, მშობლიურს ქქსენაში, და დამფალით მტკეთის კვლეისაში, რომ მდუმარე საფლავი ჩემი მაინც ჰქვედრიდეს რუსუდანს და იმის შთამომავლობასა!...

—რას ბძანებ, ბატონის შჯლო! მოახსენა სოხანაში: ნუთუ მე შირველი გამოვიქტეოდი მახარობლად, შენის სიკუდილისა?—ღმერთმა ნუ დამასწროს მაგ დღეს! აბანდით, გარდუსადეთ მადლი წმიდა ღმთის მშობელსა, რომ მადლმან მისმან შემესრა კარნი საზურობილისა თქქსნისანი და დანახვა სულთანს სიმართლე თქქსნი.

—მართლია. ბატონის შჯლო, მოახსენა სელიმ შელიქმა: დიდმა სულთანმა მაილა თქქსნსედ მოწყალებს: იგი განთავისუფლებს ზატომრობიდან და მას სურს აავისის ნათელის შირით გამოგიცხადოს ეს მოწყალება.

—გმადლობ, შენ ძლიერე ღმერთო! სიკუდილის კარებთან მიტანებულს მიბრუნებ კვლად სიტოცხლესა, ჰსთქქს დავითმა. ცრემლიანის თვალთ იგი ემთხვია ღმთის მშობლის ხატსა, და მიილა შუბლზედ.—იგი წამოიწია, მაგრამ დასუთულმა დიდის ხნის ჯდომით და დასურტებულმა, დავითმა დაიბარბაცა, სოხანა და შელიქი მივარდნენ, შეუსდნენ მას მხართა ქქსშ და ისე გათრთხილებით გამოიყვანეს კარზედ. ხოლო დღის სინათლესა დავითმა ჰერ გაუმართა თვალი. შელიქმა ჩამოათარა მას თვლებზედ კვლცხოცი, ჩასო ტრანტრეკანდში და წარუდგინა სულთანსა.

რას სულთანმა ნახა დავითის საშინელი სიყვთლე და

გამსდრობს, მის მრისხანეს სახესეუდ გადინებინა კმაყოფილების დივიდიამა. იგი ხანგრძლივ ჩაატყედა დაგიითის ჩამქრალთ თვალებში, თითქოს ჭსტკებოდა ტანჯვით და მწუხარებით, რომელნიც გარდაჭყენოდა დაგიითს სახესეუდა.

დაგიითმაც შიშით წაიგიითსა სუფთნის მრისხანეს სახესეუდა, რომ იგი დაუბარებია მას სრულებით ანა მიწათს, რომ გამოუცხადოს განთავისუფლება. კაცი, რომელსაც სუფს მოიღოს მოწყალება, ჯერ სახეს დაანახებეს მოწყალებად და სუფთნის თვალებში კითხულობდა იგი მსოფლოდ თავის სიტყვების გარდაწყვეტილებასა. ამ თქრმას სრულებით მოჭსწყვიტა იგი დონესეუდ და რა მიეშო დივანსეუდ; აღსენა დაგიითმა თვალნი სეცისადმი, და გუნებაში შთაბაძრა სული თვისი დმერთსა:

სუფთანიმა თვალთ ანიშნა და სულიმ შელქი გამოვიდა ოთახიდან. —

დაგიითს სუფთნის სიხუმე, და მრისხანებით დატყეება უფრო აშინებდენს, ვიდრე შირდაზირ სიკუდინის გამოცხადება. ამისათვის, რა ნახა რომ სუფთანი არ იწყობს მასთან დაპარაკსა, დაგიითმა მოახსენა მას,

— თქვენ მოგელთ მოწყალება და გემბანებინათ ჩემი განთავისუფლება. გმადლობ, დიდებულა სუფთანო, რომ მიგიდიათ მოთმინება და შრომა დაწმუნებულ ხარო ჩემს სიმატლესეუდ. თუმცა გვიან არის, მაგრამ მაინც უმჯობესია გვიან იყოს, ვიდრე არასოდეს.

— ჭო, დაწმუნდი!.. მსოფლოდ ესლა დაწმუნდი მისეუდ, რასეუდაც აქამდინ ეტკში ვიყავ. ახლა შენს სინიდის დაკკითხე: რაში უფრო უნდა ვიყო დაწმუნებუ-

ლი, შენს დანაშაულში, თუ უბრალოებაში? გულზედ და-
იდე კელი, შეხედა ღმერთსა, თუმცა იგი დიდი ხანია
აღარა გწამს, და ისე მიზასხე.

— გულზელაც გელს დავიდებ, ღმერთსაც პირნათლივ
შავხედამ და სკინიღისის სიწმინდითაც მოგახსენებ, რომ
არა თუ ესაა შეგიძლიანთ დარწმუნდეთ სიტყუისკედ ამ
ცილის წამებისა, რომლითაც მე მსგრიდენ თქუქსნს
წინაშე, არამედ პირველს ცნობის მიღებასედეკე უნდა
ჩატყუოთებინათ პირში მისთვის, ვინც ეგრე ჩადნიერე-
ბით შეეხრა თქუქსნს ჰატოლსნებას!

— და გულ გრილად შეუერთებინა, ვითარც ჩემს ცლ-
ელს, ჩემს თვალს წინ, აცინებს და ატირებს მიჯნური.
თავის მიწერილის წიგნითა. განა?— შეჭყურა სულთინმა:
ერთი მითხარ, რას უსამდი შენ იმას, ვინც ამ გვარს
ამბავს გარდაგანდენდა?— ესე იგი, რომელსაც მათი გასამ-
ტყუენებელი წერილი კელში ჩატვარდნოდა?

— ორივეს დავახრცვინებდი განუკითხავად! მიუგო
დავითმა.

— შე უბედურო! შენვე წარმოსთქვი შენის თავის სი-
კუდილი! ესაა მეც აღარა შემაბრკოლებს რა მაგის აღ-
სრულებასედ... აი შენგან მიწერილი თამართან
უგანანგელი წიგნი, რომლითაც აფრქვევინებდი მას ცრე-
მლსა. დასასრულ მეც შეშველა და დავიჭირე თქუქსნი
წიგნების წამლებ მამტანი... იგი უველში გატედა...
ველანც თამარმა დამაღა... ესლაც იტყუი, რომ უსამართ-
ლოდ გეპურობი და ტყუილს მიხეხებს გიკრეფ დასა-
დუშავად?

ამასთან ამოიღო სულთანმა ჯიბიდან წერილი, რომელიც თამარს წაართო კელიძგან, და მიუგდო დავითს.

— წაიკითხე, დაწმუნდი შენის გამოსათხრელის თვალებით, რომ ღმერთი ბოლომდინ არა ჭყარამს შეხთაღს სიყვარულსა! —

დავითმა იფიქრა, რომ ეს წიგნიც იმ გვარათვე უმთავრობით იქმნება შედგენილი, ვითარცა რუსუდანს მოეწერა ადრე სულთანისათვის, და ამისათვის დავითმა ყურადღება არ მიაგდო ამ წერილსა, დაუთმო ცხადთა სკდამდა რომ მისი სიკუდილი აუცილებელია და აღარ დაიმდაბლა თავი სულთანთან გასამართლებლად. მან შეკრიბა უკანასკნელი გულის ძლიერება და მოახსენა მტკიცედ:

— სულთანო! მე ვხედავ თქვენს ადგონებულს თვალბში ჩემის სისხლის მწუკრავლებსა. რატომ არ იღსრულებ გულის წადილსა? ვინა გყავსთ შემაბრკალბელი ჩემს სიკუდილში? კარგათ იცით, რომ საქართველოდგან არა ვინ გამომესარჩლება, და გულისც რომ ეწოდეს ვისმეს ჩემთვის, ჩუმიც ცრემლის ჩამოგდებასაც ვერ გაჭბდკენ: ყოველს ცრემლს რუსუდანი მიიღებს ორგულბად თავის გამო და მეჩმე იგი მათ აღარ შეუშრობს იმ ცრემლსა, მაშასადამე რათ იმდაბლებთ თავსა იქამდინ, რომ შედგენილს წერილებს ხმარობთ ჩემის სასულბობით თქვენის მეუღლის უზატოურბბასედ! იქნება თქვენსა და ორუსუდანს არათა გჩანდესთ მისი პატოოსხება, მაგრამ მე არ დამავიწყდება სიკუდილადმდე, რომ თამარი მამიჩემის დისწულია და იმის და რუსუდანის ნამუსში ესრეთივე განსხვავება არის, რადენიც თქვენსა და ღმერთს სამა-

რთაღსა შორის!... ამისთვის ჩემი სიკუდილი არ უნდა
ქსცნებდეს [თამარსა არა ვითარსა ჭუჭყსა... მიმეტი
მსხუტრზღად ჟალათებსა და ასარე] თქუტნს სიდედრსა,
რომ ამას იქით შეუძლიან განუკრთობელი ძილი იქო-
ნილს; მას აღარკინ არ ეუღლება შემცილებელი მეფო-
ბის გვირგვინზედა... საქართველომ კარგათ იტოდა ჩემი
მიზეზი, რამესთვისაც რუსუდანიშ მორტყუებით გამოშისტუ-
მრბ მე აქეთ: იმის შულის დავითის ტასტზედ ასასედე-
ლად ჩემი სიკუდილი უნდა უოფიდიუო პირველ თვის
კიბედ!.. ღმერთი არა ჩქარობს. იგი მოგთხოვსთ ყველას
ჩემის სიკუდილის ანგარიშსა... ისტორია დაქსწყრს
თქუტნსა და რუსუდანიშ შავთა მოქმედებათა სისხლის
შეღნით. დრლება ვერ შეუცვლის მას თერსა. განივლიან
ათასნი წელნი, და შთამომავლობა წარმოსთქუამს თქუტნს
სახელებს ზიზღით და დრტკინვით!

სულთანმა გაიციანა მწარედ.

—მერწმუნე, უთხრა მას სულთანმა: ისტორია არ და-
ივიწებს, ჩუტნ მორქმედებასთან ჩაუმატოს ეს წერილიც.
რომელიც არცხვენს საქართველოთ მეფეთ ჩამომავლობა-
სა... ისტორია მეტად რეკვენად მომინსენიებს მე, თუ
თქუტნის მდაბლის მორქმედების კვალად არ დატან-
ჯამ შენცა და თამარსაცა.

—იმ საცოდავს რაღას ემართლებით! ნუ თუ მარტო
მე არა კვმარკარ მსხვერზლად თქუტნის უსამართლეობისა?
ოქ, სულთანო. გეშინოდეს ღმთისა: რდესმე შენც უნდა
მორქმედე და მისცე მას ზასუხი...

—განა ეს შენგან მიწერილი წიგნი, შეღებილი ჩემის

ცოდის ღრუების სისხლით ამის კითხვასკად, არა
კმაჩს ჩემს გასამართლებლად ღმერთთანაც და გაცთანაც
თქმენს დახრცვაში? განა ღმერთი ჰკითხავს იმ ქმარსა,
რომელიც მოდალატის ცოდის და იმის მიჯნურის სისხლში
დაიბანს კელებს?.. თამარი უკვე აღარა მალამს თავის მო-
ქმედებას; შენ ტყუილად ცდილობ იმის გამართლებას.

დავითს საშინელმა ფიქრმა გაურბინა თავში. «ნუ თუ
სულთანს იმიტომ უნდა თამარის სიკუდილიც, რომ შე-
მდეგ რუსუდანთან შეერთდეს ცოდოთ გარდამავალის ქორ-
წინებით და გაათათროს საქართველო?.. ღმერთს ვშობე-
ლო დედა! შენ იხსენ საუფლის წულო შენი ამ ჩემის ფიქ-
რისაგან. წარმოსთქო მან შედრტვინებით.—და დავითმა
უნებურად აიღო კელში წერილი, რომლითაც სულთანს
ქმინდა განზრახულება თავი ემართლნა მათ დახრცვაში.

ამ წერილის კითხვაში სულთანი თავას აღეკნებდა
დავითსა, რომლის სახეც გამოჰსთქვაშდა განცვიფრებასა.

—ამას ს რას ვხედავ? რაუბი მესმის? შეჭყურა გა-
ცებით დავითმა, რა დასრულა წერილის კითხვა.—ვინ
მოგცათ ეს წერილი? საიღვან ჩავივარდათ კელში? მომ-
ტანი ხომ აქვე გუაკსთ? ჰკითხავდა დავითი სულთანსა.

—მაგის გამოძიება შენთვის რა საჭიროა, უთხრა სუ-
ლთანმა: საგმარა, რომ არის წერილი თქმენი გამამ-
ტყუენებელი; დანაშთენი ჩემი საქმეა.—

—გეტყობათ, თქმენ არ იცით ეს რა წერილია, უთ-
ხრა დავითმა: თუ მართლად სხუა მიზეზი არა გაქმენს
ჩემს დასადუშავად იმ უბედურის კვჯს გარდა, რომლი-
თაც მოწამლა თქმენი გული რუსუდან დელოთადმა,

იტყობო, სულთანო, რომ ეს წერილი სრულებით მამა
წილებს მე თქვენს წინაშე. და აცხადებს ასეთს საიდუმ-
ლოს, რომელიც მე და თქვენ არა გგცოდნია. ეს წე-
რილი არის მიწერილი თამარისაგან ერთს უმაწვლ კაცს
თავადის შჯლთან შალვასთან, რომელსაც მე გარკად გიცი-
ნობდი და შეგობარც გიყავ. ამ წერილითა ჭსჩანს, რომ
თამარი თქვენს მოთხოვებადინ ყოფილა საიდუმლოდ
დანიშნული იმ შალვასად. ეს ანბავი ჭსჩანს არც რუსუ-
დანსა ჭსცოდნია... რაკი ეს წერილი თქვენ ჩაგვარდნით,
გგონებ თამარმა ახლა აღარა დამალოს რა და დავწერილებით
მოგახსენოს ყოვლი.

სულთანიც გაცდა ამ ცნობასად. მაგრამ ისევ მამა-
ნივე ეჭვში შევიდა. მან იტყობდა რომ სიყვარული და ღაჭი
რება კაცს ბევრს რასმეს მოახერხებინებენ. მან იფიქრა,
რომ ეს წერილი თამარსა და დავითსა შორის ად-
რევე არის შედგენილი ოსტატობით და მოგონილი და-
ნიშნული საქმერც მოსყიდული ეყოლებათ, და ჭჭინათ
პირობა ამ წერილის გამოჩენისა მხოლოდ მამინ, რომ
დესაც მათ დაადგებათ გაჭირება.

ცალკე გამოკითხვით მე ჩქარა შეამჩნევ მათ სიმატ-
ლესა და სიმტყუვნეს, და თუ მატყუებენ, მამინ ნუ მო-
ვლიან ჩემგან შეწყალებასა! ჭსოქჩა თავისთვის სულთანმა.
ჟერ ერთი დავრწმუნდე სულიმ შელიქისაგან რაც ჭსწერია
ამ წიგნში.

«სულთანმა მოუწოდა სულიმსა და რა შეიყვანა ცალკე
ოთახში, ჭკითხა:»

— შეგიძლიან, სულიმ, დამარწმუნო, რომ რაც დავით

ბატონიშვილი ზის სპეცრობილეში, მისთვის არავის წიგნი არ მიუწოდებია ჩუმიად, ანუ თუთ არავისთან არ გაუგზავნია?

— არა თუ წიგნი გაუგზავნია და თუთ მიუღია, შიასსენა სულიმმა გაბედვით, მე შემოდღიან დაგარწმუნოთ რომ მზის სხივსა და ჩემს მეტს იმის სპეცრობილეში არა სულდგმულს არ შეუხედნია დღეკანდღამდინ.— თუ იმასთან ან წიგნს შეაპარებდნენ ნა გამოიტანდნენ იმისაგან, ამაკუწვინეთ იმდენს ნაჭრად, როდენიც ასო იყოს იმ წერილში.— სპეცრობილეს ასეთი მტკველი ჭყავს, რომ მე ჩემს თავს ისე ვერ ვენდობი, როგორც იმასა.—

— შაშ აბა ეს წერილი წამიკითხე, უბძანა სულთანმა რა მიჭსტა მას თამარის წერილი.

სულიმმა წაიკითხა და შიასსენა ყოველი ისრე, როგორც დავით ბატონიშვილმა.

სულიმი, უბძანა სულთანმა: ეტადე დაივიწყო, რომ მე შენთვის ეს წიგნი წამიკითხებია. ეს ასეთი სიდიუმელა არის, რომელიც, როგორც ძლიერი სწამლავი, გახეთქს თავის ჭურჭელსა, თუ რომ კანგათ არა აქვს პირი მოკრული. გულმა და გონებამ არ უნდა იცოდეს, რაც შენ ენამ წარმოასთქო. სულიმმა თავი დაუგრა.

სულთანმა გამობძანდა და შევიდა თამარის სადგურში; სულიმსკი უბძანა დავითს არ მოშორდეს.

— თამარ! უთხრა დამშვდებით სულთანმა, რა შევიდა მასთან: მე წელან სასტიკად მოგებუარ შენ ეჭვსაგან გულგასისხლიანებული და არ შევიბრალე შენი მწუამრება რომელიც ეგრე მწარეს ტრემელს გაფრქვევინებს. სინანუ-

ლათ მოკილტი შენთან ჭმუნვაკების შესამსუბუქებელად. მე ქმარი ვარ შენი, ღმრთისაგან მოცემული და თქვენის წესით ნაკურთხი; გამოყავ შწუნსარება, მითხარ ნამდვილი მიზეზი შაგისი და გაძლეე მეფურს სიტყუისა, გაძლეე თავლებად საფლავთა მამი ჩემის ნურადინისასა და დიდ-თა წინაპართა ჩემთა, რომ ყოველი შენი წარსული მოქმედება დავივიწყო, მოვიხმარო ყოველი ღონის ძიება, რომ შეგიშრო თავლთაგან ცრემლი და აყაყავო შენი გული; დაგიბრუნებ შენს საწმუნსებას, შენს მდებელ მთავრებს, მხოლოდ მართალი მითხარ, ვითარნი სანიდუმლო ნაღველი გაწევს გულსედა; რათა გაქენს გულიჩემთს დახურული, რა წიგნია ესა, რომელმაც კარდააქტია შენი ღამაზნი თავლნი ცრემლის წყაროდ?,.. გაძლეე მეფურს სიტყუასა, რომ შენი ჭსწორეს თქმით განვათავისუფლებ ტანჯვასგან შენს ბიძაშულს დავითსა, თუ გინდ ის იყო მისეზი ჩემის უბედურებისა, გავისტუმრებ მას პატივისცემით საქართველოში და შენც გაგატან იმას, სადაც შეგიძლიან დარჩე იქამომდე, ვიდრე შენი გული მოინდომებს კვლად აქ მასვლასა.

თამარმა შესება მას ცრემლიანის თვალით, ამოიხსნა და მოახსენა:

— უბრალოდ ნურავის ნუ ჭსტანჯამ ჩემის გულგრილობისგამო შენდამი. ყოველის უბედურების მიზეზი მე ვარ და მხოლოდ მევე უნდა კარდამსდეს სამართლიანი რისხუა ღმრთისა და შენი. იცოდე, რომ, ვიდრე ჩემს საუბედუროდ მივიღებდი შენის ცოლობის წოდებასა, მე უკვე ვიყავ სანიდუმლოდ დანიშნული ერთს კაცსედა.

ომელიც უკვე აღარ არის ქრისტიანად; ეს საიდუმლო იყო
ქრისტიანისათვის დაფარული. მაგრამ დედა ჩემმაკი იცოდა.
მეტა და ჩემი უბედური საქმროც ბევრს ვეცადებით და
პაპადრებით დედაჩემსა, რომ უარი შემოეთვალა შენთვის
ჩემს მოთხოვებასად, მაგრამ მას პირველად ვერ დავა-
წერინეთ, და რა ამოიფხვნა მან გულიდგან ყოველი დე-
დობრივი გრძნობა, ბუნებისაგან მიტეხული, მე ძალის
ძალად მომათხოვა შენსედა. მე მსურდა ყოველივე შენ-
თვის მომეხსენებინა პირველს ნახვამდე, მაგრამ შიშმა ენა
დამიბა და სიყვარულმა ჩემის პირველის საქმროსადმი, რომ
ჩემის გამოცხადებით მას არა აუტეხონდა, მომათმეინა
ყოველი მწუხარება და ტანჯვა, რომელთაც სამართლით
მოკვლადი შენგან... ჩემი ბიძაშვილი დავითი სრულებით
უბრალო არის შენს ეჭვში. დედაჩემს დავიწყებია სუ-
ლიცა და ხორციც დავითის ცილის წამეში, რომელმაც
ჟერ აქამომდე არა იცისრა ჩემის უბედურების შემთხ-
ვევისა. უკვე ჩემი დანიშნული მომეჭდარა; იმის სის-
ხლით არის შელქაპებული ებ წერილი, რომელიც მე მი-
ვსწერე მას და ვსთხოვდი დაეშუროს დედასთან ჩქარს
საიდუმლოს გამოცხადებასა და შეაყენოს იგი ჩემს მეო-
რედ გათხოვებაში; მაგრამ, როგორც მოგახსენე. დედამ
არ შეგებოდა, და მიგვცა ორივე მსხვერპლად ტან-
ჯვითა... იმის შემდეგ მეც აღარ მამინებს სიკრდილი
განაგრძელა თამარმა, და ამიტომ კვბედამ ვაღვიარო
შენს წინაშე ყოველი ჩემი საიდუმლო, ვითარც ჩემის
მოძღვრის წინა, საიქიან წარდგენის უამსა. — აქ თამა-
რმა მოუთხოვა სულთანს მოკვლად ყოველი თავისი გარ-

დასავალი შალვასთან, კიდრე შეიქნებოდა იგი სულთნის
მეუღლედ. რასაკერძოდაც დამალა ისინი, რასაც საჭიროდ
აწა რაცხამდა, რომ მას ჭსტოდნოდა.

თამარი ელოდა, რომ მისი მოთხოვნა განაჩისებს
სულთანსა, მაგრამ განცუფრებით ჭხედამდა, რომ იგი
თან და თან მხიარულებას ეძლეოდა და თხოულობდა მა-
სთან ბოდიშსა, რომ შინ გაბედა მასზედ ეჭვის მიტანა
ბიძაშულთანსა.

— ესაა ყოველი მჯობრ და ცხადია ჩემთვის, უთხრა
სულთანმა თამარსა, რა მან დაასრულა თავისი მოთხო-
ბა. მადლობა ღმერთსა. რომ დროით შევიტყუე ეს ამბა-
ვი და არ გავერბე დავითის უმანკოს სისხლში. ოჰ,
თამარ, შენ რომ ყოველი ჩემთვის ადრე გეტქნა. არც
დავითი დაიტანჯებოდა ამდენს, არც შენა და არც მე.
მაგრამ, ჭსჩანს, რაც ღმერთს ჩუქნოთ შუბლზედ დაუ-
წერია, უნდა გარდაგვინდომოდა კიდევ-კაცი თავის ბედნიე-
რებას მამინ უფრო ჭკობობს, რომდესაც უბედურებას
გამოიფლის. მე ესაა მრჩება მხოლოდ შევიტყუე, ვინ
მოგიტანა შენ ეს წერილი, შენი მწუხარების განმანდე-
ბელი და ჩემი მოსვენების დამბრუნებელი, ანუ ვინ გაც-
ნობა შენის პირველის დანიშნულის სიკუდილი?

— ჩემს ნაღველმა დრო არ მომცა ყოველი დაწერი-
ლებით შემეტყუე, მოახსენა თამარმა: მაგრამ რაც ვიცი,
ისიც საკმაოა, რომ ჭსწორე იყოს იმ საცოდავის სიკუ-
დილი. — ამას წინად რომ თქუჩნის ბძნაებით დაწოთ
ვიღაც მწუხისი, რომელსაც დაეხრცა სულთანი ჯალაღ-
დინი და იმის კვირი, დახრცილების ტანისმოსი და

თოფიარბლი ხომ თქვენს გეომიებისათ სელიმ ფაშისთვის; ფაშას ამ ტანისაშოსში ერთის ახალუხის მხარზედ, ენას დაკერებული ფარხის ბუდე, რომელშიაც საქართველოს ხალხმა იტის შექვეყნენ ხოლმე აგვაროსსა ანუ წმინდა ნაწილებს, დასაფარველად ავის მავნესაგან. ეს საქრის-ტიანოს ნიშანი ფაშას ჩემთვის მოერთმევიანა, რადგანაც იმისთვის გამოსაყენებელი არ იქნებოდა. ეს ბუდე მე აქ დავარდვევინე. და ჩემის მტრის თვალმა იხილოს, რაც მე ვნახე იმაში... რომელსაც გილანი აიღეს ქართველთა ბიძის ჩემის ღაშა გიორგის დროსა, იმ ქალაქის გასა-ღები და დროშა მოართო მას ჩემს უბედურმა დანიშნუ-ღმა შალვამ... მაშინ მეფემ თავის გულის ნაწილი უბო-ძა მას... ეს ნაწილი და ებ ჩემგან მიწერილი წიგნი ქქონდა იმ საცოდნავს ამ ბუდეში შეკერული და კლავზედ დაკერებული... ჭსჩანს, რომ იმ სულთანებთა შორის, რომელნიც დაუსოცია მწეემსსა, მოუკლამს ის უბედურ დღეზედ დაბადებული შალვატ... და თამარმა ამასთან მო-უმეტა ტრემლს დინება.

სულთანი მეტად დაწმუნებული იყო სელიმ ფაშის ერთგულებაზედ, რომ მას ეტყვი ქქონდა რამა სისწორის გამო თამარისაგან ნათქვამისა.

— გურთხეულ იყოს დმერთი თქვენნი! გურთხეულ იყოს ჩვენსეულება თქვენნი! ჭსთქვა სულთანმა: ამ წიგნის გამოჩენაში მე ვხედავ დმერთის განკებულებასა, რომელ-მაც აღმატადა მრავალს ბოროტ მოქმედებას.— არ გამო-ტყუენებ შენერთგულებაში შალვასადმი: მიგიცია მეფური სიტყვა და ტყვე უოფილხარ ბოლომდინ მაგ მატროსა.

ნის სიტყვისა, თუმცა მრავალი ტანჯუნიც გამოგატანა
მაგის გაუტყნობამ. მხოლოდ ღმთიური სათნობების
ქალი აღასრულებდა მაგას, სხუა კერავინ. — იმედი მაქვს
რომ ამის შემდეგ შენი დაღვრილი ცრემლი იქმნება
მხოლოდ სისწრულისა. — მე დანაშაული მაქვს ყველასთან,
მაგრამ ჩემს დანაშაულში უმეტესი დამნაშავე არის რუ-
სუდან დედოფალი რომელმაც თავის მზაკვრის წყრილით.
აამსო ჩემი გაშმაკებული გული ეჭვნეულების გესლით. არ
მინდა შევიტყო დედი შენის განზრახულება, რისთვისაც იგი
მკეკდა დავითის უმანგოს სისხლში... მე ვერა კვბოვებ
სიტყვასა მოვითხოვო ბოდიში მასთან იმ სატანჯუნი-
ლისთვის, რომელიც მან გამოიარა ჩემს კელში. არ
ვიცი რა ჯილდოთი შემიძლიან დაგავიწყო მას ეს ყო-
ველი განგლილი უსიამოვნება.. აი, თამარ, ეს ძურთვისი
ქამარი ჯაღალედინის სულთნისა, რომელიც მომართო
დავითის ერთგულმა უმამ სოსანამ. ეს ეკეთვნის დავით-
სა და არა მე. შენის კელით შემოაკარ მას ეს ქამარი;
ატაროს მან მოსაკონებლად იმ მძიმე დღეებისა, რომ-
ელმაც გამოკლეს მან სტამბოლში ჩემის უსამართლოე-
ბით, და სახსოვრად იმა დაუვიწყარის ჟამისა, რომელსაც
იმის თავისუფლებასთან მეც დამიბრუნდა დაკარგული სი-
სწრული და გული ჩემის თამარისა... მე მივსტუმ დავითს
სამეფო სასახლესა კარის კარებით და მოხულებითა.
იცხოვროს აქ რადენი ხანიც სურს ვიდრე საქართველო
დამშჯდებეს; ვეცდები რომ ჩემს სიამოვნებამ დაავიწყოს

ანუ შეამსუბუქოს მოგონება იმისაგან გამოკვლილის დღეებისა.—

მას დროის შორის წელიწადი რომდნენ, რომელთა განმკლობაში ჩინგის ხანის უკლები დაქუბებულნი ნიანიები ჭოლობდნენ და აბეგდნენ სჭაუთუკელსა. ბოლოს რუსუდანიმა გაგზავნა დიდის საჩქრებით წარჩინებულნი თავადნი ჩინგის ხანის უკლებთან სათხოვნელად დაუბრუნოს საქართველოს ტახტი მის უკლ დავითსა, მათ მოიღეს მოწყალება და გამოუგზავნეს ფარმანი, რომლითაც ჭინდიდნენ მეფედ ორივე დავითსა რუსუდანიის უკლსაც და ლაშა გიორგის უკლსაც. ამ ცნობამ დიდად ასიამოვნა საქართველოს დიდებულნი, რომელთაც მაშინვე ამოარჩიეს თავიანთ შორის რომდენითუ წარჩინებულნი ტყარკანნი თავადნი და გაგზავნეს კონსტანტინოპოლს სულთანს, თან სათხოვნელად—დაუბრუნოს საქართველოს ტახტის შემკვდრე ლაშა გიორგის უკლი დავითი.

1356 (ჩტნუ-სა) წელსა შაისის პირველსა, მთელი სტამბოლი ფეხსედ იდგა ნაკთ საუუდულებთან. ათი ათასი მეტი თვალი მიქცეულ იყო შავისზღვსაკენ, რომელსედაც ამაყად მიტრრამდა აფრებ აშლილი ხომალდი: მას მიჭყვანდა დავითი, ლაშა გიორგის უკლი-ბრწყინვალის ამალით საქართველოში, სადაც ელოდნენ მას გვირგვინი მეფისა გა ერთგულება ხალხისა.

უიანდინ სულთანნი და თამარცი უყურებდნენ ზღვის პირსედ აღშენებულს მარმარილოს სასახლიდგან ამ

სომეღღსა, ვიდრე თჳაღნი მათნა მისწუღებოდნენ;
ხოლო წოდესაც სივრცემ დამალა იგი, მათ დაღონებით
შეხუღეს ურთი ურთსა, და ურთმა მაკგაჩიტის მსგავსმა
ობოღმა ცრემღმა ჩამოიბინა თამაჩის დაწესედ: მას
მოაგონდა თავისი მშობლიური ქუჭყანა, თავისი წარ-
სუღი ბედნიეკება. თავისი საყვარელი შაღა...

23 იანუარის 1869 წელს.

ტფილისი.

დასასრული.

ჭური.

ოცნოც კოკიანი ჭური
ცარიელი კაცმა ნახა;
რაც ჩაჭსძახა მოკჭკარ უური
რამ ჭურმაც ის ამოსძახა.
მე მაშინვე მომაგონდნენ
ზოგნი ერთნი ემაწვილები:
რასაც კი გაიგონებენ;
ჭყვირიან დალოცვილები.

თ. აკ. წერეთელი.

(კრილოვით)

გამღვლელები და ძაღვები.

საღამოს ჟამს მოდიოდნენ ერთათ ორი მეგობარი
და ერთმანეთში ჭქონდათ მათ რიგიანი საუბარი.
ჭიშკრიდან წუხაკი ძაღლი მათ გამოუსტათ უცება

დღენა დაუწყო და ერთი კიდევაც შემოუყვავა;
მის ხმაზედ ორმოც ძაღლმდის სხუაცა შედიზედ
მოცუინდა,

და ერთი გამკლულთაგანი ან იყო კიდევ შეშინდა;
ქუჩას წამოაკლო მან ხელი, მაგრამ მეორემ უთხრა მას:
«დაეხსენ! ვერ გაახუმებ უფროც დაიწყებენ ყეფას;»
ქმაო შენზედ უკეთ ვიცი ამ ძაღლების ხასიათი!
და მართლაც, რომ გადაადგეს მათ ნაბიჯი ერთი ათი,
ძაღლებმა სიჩქვნიდისაგან ყეფას მოუკლეს ცოტ-ცოტა,
და ბოლოს იმათი ყეფა სულაც აღარ ისმოდა.
შუერანები სულ ჰყევენ, რადგან სხვებს ეხარბებიან,
მაგრამ ხმას რომ ან გასცემენ, იყევენ და დასცხრებიან.

თ. ბკ. წერეთელი,

პროგრესი.

(ბარბიუდამ).

რას ვკმისხურებენ აბა ჩუქნ ისტორიის მაგალითნი,
დროთა ცვლილება, გამოცდა, საუკუნეთ მოძღვრობანი,
როდეს სამარცხვო უღმერთობა, დაუნდობლობა ხელს
ანლად
უზომოდ მამადგან შჯლში გადადის კუჩადა და კუჩადა?
ჰო, უკუნურნო! დამბრმაღნო! დიდი ხანია რაცა ჩუქნ
წინწილითა და ნაღართ . . . ვღაღადეთ,
ერთობ ქუჩენისა პირზედა და ყოველს სულსა განარეთ?

გასაჩუქრებელი გვიმზესდენ ჩუქნ ქლოტვით ყოველი
ენი,

რომ სიმშვეს გასაჩუქდით, დაფნის გვრგვანით მოსილნი.
ჩუქნ გადაღებდით, სავსენი წმინდითა სსსლებითა,

ღმერთის მტკიცის სიყვარულით, მას ზედან გულ რწმუ-
ნებითა,

და არ კვთვიქრობდით მაშინა: რომ იგი ღმერთა თვს
მსხუჭვლათა,

გვალად ჩუქნული მწყურვალე, მოგვთხოვდა ერთი ღმერთა...
ჩუქნ კხედავდით ცას უღრუბლეთ მოსილსა წმინდის
ჭაერთ.

ღაჟვარდღვანსა, მშუქნიერს, ვრცელსა მკობილსა ნათე-
ლით;

და ღრუბელიგი საშინლად ჩუქნსა თავსედ ზავდებოდა--
ძლიერდებოდა თან და თან მომსწავლ ქარიშხლისა...

მაშინ ჩუქნ ახლად ვიხილეთ ყინნი უღმერთანი ძლი-
ერნი--

ღმერთა მათ ძუჭლათა დამცრობნი, საზიზღარ შუამრ-
ცხვენელნი;

სიტყუე, მისისწი მუხთლობა და ურცხვ

წყურვილი აღმატებისა და კაცთა დამანთქმელობა.

ჩუქნ შემდგომ კიდევ ვიხილეთ უჯერო საშინელება

არ გერწმუნოდით ჩუქნ თვალთა, გვამრწმუნებდა დაჯერებ-
ვით კაცი კაცსედ კბილთ ღრტყენით სისხლის სმად

აღიჭურვს,

და იწყო დენა მდინარეობს სისხლმა ჟამანკოთ მოღვრილმა;

ვიხილეთ, ვით გულთ დედათა, შიშისგან დაყინულებთა,
 ვით მინას სამსეს უბრალოს ყუმბარს უწყალოდ ლექდა.
 ჩუენ განვიტადეთ; მუღეტეენი, მზღვეარნი ძლევა მ-
 სილნი, —

ფიტის გამტეხნი, მშეოთარნი ძლევის გვრგვნით შემ-
 კუენი;

გნახეთ მახული უწყალოდ გმირული ქალთა გულებში,
 ძუძუთა ბავშვნი აღფხვნილნი თვსთ დამწართ დედათ
 ხელებში,

ყოველ წიგნი საზრობანი, დროთა განკლილთ და სა-
 ზისღართ,

აღვდგენენ თვალწინ გვეჩუენენ უფრო მოსილი საძა-
 გლად. —

რათ არ გვაშორდეს ამ იჭვსა, რომ წარმატება სოფლისა
 წინ არ წასულა აროდეს არცა თუ ერთსა ნაბიჯსა.

ანტ. ფურცელაძე.

1861 წელს, დეკემბრის 19 დღეს. ტფილისი.

ფუტკარი.

რატომ არ გესმის ჩემო ფუტკარო,
 ბუხთა კელმწიფავ შენ თავანკარო!
 წახვალ, კიდემდის, სად ბინდი გასწრობს,

სად წჷმ, ჭექა, გზაზე დაგარბობს!

მაჭხვდები კრახანს შენსა მეტოქეს,
რომელი ცდილობს გაგაბას მასეს.

კანკალით, თრთოლით ფოთოლს ეკვრები
და შიშისაგან თითქოს რომ ჭკუდები!

ასე მაშურალი, ოფლ-შეუძრალი,
უნდა ვსთქა, რომე ხარ შესაწყალი,
ესდენ მშურლობის თუძვა გაქვს ვალი--
მარამ მაინცა ვაჟ შენი ბრალი!

დაუცხრომელად დღე მუდამ საფსუღს,
რისთვის იწელულებ მაგ უმანკო გულს?
ცხადათა ჭხედავ, რომ შენს ჭირნახულს
ძალით გართმევენ მკაცრად შენახულს!..

დიმ. ბერივეი.

საქართველოს მეფის გიორგი მეათცხრამეტის მეფობა.

(განგრძელება)

აღამაჭმაღხანის მიერ დაპყრობა ტფილისისა.

წელს ქრისტესით 1995-სა, ქორონიკონს 183-სა, მოვიდა უაჯარი აღამაჭმაღხან, რომელმანცა დაიპყრა სპარსეთი, სრულისა სპარსეთისა მხედრობითა, და მოუკლინნა მოციქულნი მეფესა ირაკლის, რათამცა ზავებულს მის თანა, და შეერთოს მას და აღუთქმიდა მრავალსა წყალობასა, და სრულიად აზარბუჯანისა (ე. ი. სრულიად აღრბუჯანის) მიტყემასა, ქრისტე კელმწიფებისა მეფისა ირაკლისასა; ხოლო მეფემან ირაკლიმ არა მიიღო, არცა ერთი წინა დადებანი მისნი. ვინაჲდგან მეფესა ირაკლისს ხსენათა მეზობელთა თჳსთა თანა აქრედა ერთობა, რომელ-

ნიცა აღუთქმიდეს შეწყენასა მტერთა ზედა მისთა მხედრობითაცა, და ფუღითა, რომელთაცა ზედა იმედგენებდა;—

მაშინ აღამაჴმადხან, მსწრაფლისა აღძვრითა, სხუთ გზით წარმოვიდა, რეცა არა მომსკლელის საქართველოსა ზედა. ხოლო ხანმან ყარაბაღისამან იბრამ განუმავრა მას ციხეა შუშისა, ვინადგან იბრამისან იყო მოწიილებასა ქუჭსუ შეფისა ირაკლისსა, არა მოღალატე ექმნა შეფისა: და ვითარცა იხილა აღამაჴმადხანმან განმგზავრება შუშის ციხისა, და ვინადგან ციხე შუშისა მდებარეობისაგან ბუნებით ესრეთ გარემოზუდილ არს მოათაგან შეუაღითა, და კლდეთაგან საღთა და მალაღთა, და აქუს მას მხოლოდ გზაა ერთი ოდენ კლდეიერი, ვიწრო, და ფრიალ მალაღთ აღსავალი და ძნელი, ამისთვის თან წარხდა მას აღამაჴმადხან და ფრიაღისა სიმსწრაფლით მოვიდა ტფილისსა ზედა უცნობელად. მაშინ შეფისა ირაკლის არა აქუნდა სრული განმზადებულება მტერთა მიმართ, იმედულისა შესობელთა თვსთა მოშეკლებისსა: სცნა რა მოახლოება აღამაჴმადხანისა, აყარნა ტფილისისა მცხოვრებნი, და შეიყარნენ იგინი არაგვის ზედა მთიულეთს: ხოლო რომელნიმე და არა მრავალნი მცხოვრებნი ტფილისისანი დაშთეს ტფილისსაკუ- ეგრეთვე დედოფალი და სასლეულებანი თვსნი წარავლინნა შეფისან მუნვე მთიულეთად. და თვთ შეფე, მცირედის მხედრობითა დაადგრა ტფილისს.

იყო მაშინ შეფისა ირაკლისთანა შეფე სოლომან მერვე იმერეთისა, შობილი შეფის ასულის ელენეს მიერ:

ჭყვა მეფესა სოლომონს თანა მხედრობანი იმერთანი, კაცნი ვიდრე ორი ათასი ოდენ და მეფე ირაკლის თანა იყენეს მაშინ ორიათას შუდასადმდე მხედრობა თჳსი, ცხენოსანნი და ქიზიბთნი- ამათ შორის იყენეს ქიზიყე- ლნიცა, და არაგველნი მტირედნი, მაგრამ კაცნი გულო- ვანნი ფრიად; სოლო ძეთაგან თჳსთა არაგინ ჭყვა თჳს თანა, მხოლოდ ერთი ოდენ ვახტანგ, და ორნი ძის ძენი თჳსნი დავით, და ძმა მისი მეფის ძე ილანე. სო- ლო მაშინ გულოვანად იყენეს ესე მეფის ძენი და ბრძო- ლა უყვეს აღამამდხანს სხუასა და სხუასა უამსა, და სძლევედეს მტერთა. მაშინ იმერთაცა მხედრობანი ბრ- ძოდეს მამაცად, და ეგრეთვე ქიზიყელნი და არაგველნი ფრიად მხნედ. სოლო ძე მეფისა დავით მხედრობასა მას შინა უმეტეს ყოველთასა აღმაცებოდა სიმხნითა. *ა. მ.*

ჭყვეს აღამამდხანს მხედრობანი სამეოცდა ათა ათა- სნი. რჩეულთაგან სპარსთაცა სოლო ამათ ებრძოდეს მხედრობანი მეფისანი მხოლოდ ხუთი ათასამდე კაცი ოდენ. მაგრამ ესრეთ ძლიერად ებრძოდეს, რომელ კნი- ლა და უგუნ აქცევდეს ყოველსავე მხედრობასა სპარსთასა და არა რიდედეს თავთა თჳსთა სიკუდილსა, არამედ შე- უხუდიან ვიდრე დროშებადმდე აღამამდხანისა, და წინა- შე მისსა სრვიდიან სპარსთა უწყალოდ, და თათცა მიე- ცემოდინ სიკუდილსა.

ბანაკი აღამადხანისა იყო სოდალუხს, რომელიცა შო- რავს ტფილისსა ერთისა ეჯითა, ანუ ერთისა ფარსანდითა (რომელ არს შუდა ვერსი), და გარემო ბანაკისა აქედა თხრილნი და ბურჯნი მიწისანი, რათამცა, ყოველივე უ-

ცარი ზედა დასხმაჲ შეემთხვას მხედრობისა მიერ მეფისა
ზანაკსა მათსა, ძრეულ ელგათ გამაგრება მას შინა:

დღესა დიდ შაფათსა, ათსა რიცხუსა სეკტემბრისისა
ბრძოლა უფა მეფის ძემან დავით მეწინავეთა აღამამა-
ნისათა, კელსა ზედა გრწანისისასა, მეწინავეთა ათსითა
მხედრობითა, და ჭეჭეცა თჳს თანა იმერთა მხედრობანი
მცირედნიცა. და იყოფოდა მუნვე თავადი იმერთისა მსე-
დართ მძღუწანი, სახლთ ხუცესი წერეთელი ზურაბ და
სარდარი მემარჯუნე ქართლისა თავადი ამილახვარი თათარ.
იოანე მუხრანის ბატონი თავადო მემარცხნე სარდარი.
ხიზიუის მორაზვი და სარდარი ზაქარია, თავადი ანდრო-
ნიკეს შჯლი. ფრიად მხნედ ბრძოდეს სპარსთა მეწინავე-
თა, და აღტნეს იგანი, და მრავალნი სპარსნი მოსწნეს
მას დღესა შინა.

ხოლო დღესა შაფათსა იმავე რიცხუსა, ია-სა რიცხუსა
ენკეის თჳსასა (რომელ არს სეკტემბერი), განვიდა თჳთ
მეფე უწყლითა მხედრობითა თჳსითა, ბრძოლად სპარ-
სთა. და დადგინნა მხედრობანი თჳსნი დასასრულსა სე-
იდაბედის ბაღათსა (რომელსა სეიდაბათს უხმობენ), და-
ადგინნა, და განუწნა იგანი ხუთ ნწილად: ა, მარჯვენ-
ესა მხარესა დაადგინა შჯლის შჯლი თჳსი მეფის ძე
დავით, რომელიცა ზემოთ გზით ტფილისად შეჴაღს.
და გზასა მას შეეწყობინა გზანი სოლოლაკისა და ტაბა-
ხმელისანი, და ეგრეთვე სეიდაბათს სსშუალცა გარდმო-
ვლის, ყორჩაღადის კერძ, მუნით გზაჲ იწრო, და შე-
ეწყობის იგიცა ქუჭუმოსა გზასა ტფილისისასა: ხოლო
ყოველთა ამათ გზათა და ადგილთა მიდამონი ყოველ-

ნიკე კლდეინი, შთიურნი, და იწონნი აჩიან; დასდგა მუნ ჰიჩის ჰირ მტერთა მეფის ქე დავით, და დასტუნა უოკელები გვანი კანონიერად. და აქუნდა თჳს თანა ნაწილიცა არტილერიისა, ექუსი საშუალი და წერილნი ტეცხლ სასრულნი (ე. ი. ზარბაზანნი): ბ. მეწინავედ განაწესა მხედრობანი ჩხეულნი, რომელთაცა მძღუნად ჭყო შჯლის შჯლი თჳსი მეფის ქე იოანე. მარცხენა კერძო მონცა იოანე მუხრანის ბატონსა: კუნაღდ ქმნსა ორნი სსჳანი გუნდნი, და დაადგინს მხედართ მძღუნად ერთისა მის ქე თჳსი ვახტანგ: და მეორედ მისცა მძღუნადობასა ქუჭში ამილახვარის ოთარისსა. და დაადგინს იგინი მახლობელ თჳსსა, რათამცა რომელსასა კერძოსა საჭირო იყოს ბრძოლასა შინა, მიაშველოს მუნ იგინი: ე. ხოლო იმერთა მხედრობანი იყვნენ მძღუნადობასა ქუჭში ზურაბ წერეთლისასა. დასდგეს იგინი მარჯუქნით კერძო მეფისა: უოკელთა შორის მხედრობათა მეფისათა იყვნეს ქუჭითნიცა და ცხენოსანნიცა დაწესებულ კანონიერად თჳს თჳსთა მძღუნთა კელისა ქუჭში: მაშინ უბძანა მეფემან რათამცა მეწინავენი იგი მხედრობანი განვიდნენ ხეკსა მას, სადაცა სდგა მეფე მახლობელ მისსა და მყისვე, ძღუნებოთა მეფის მის იოანესითა, განვიდა მხედრობა კელსა ზედა კრწანისისასა. ხოლო მარცხენით კერძო ხეკისა მის ჰიჩსა სადითცა მისწუდებოდა ტუჯა ზარბაზნისა მტერთა, დაადგინა მუნ არტილერია და მსუბუქნი. ზარბაზანნი იყვნეს უოკელთა შორის მწეობრთა.

კეროვე მეორესა მხარესა მტერთა მხედრობანი განა-

წესსა აღამამადხანმან რომელნიცა ადგილნი გამოურჩია მათ სარკებლად, და დადგინნა მათ ზედა ათოთხმეტნი სსქანი და სსქანი დიდ-დიდნი მწეობნი, რომელთა შორის აქედეს წარბაზანნი და წამბურჩაკნი საკამანი.

აღმოვიდეს მალათა ზედა გორათა კლდეოთა სოფლებუსსა, შავნაბადოსა, თელეთისა, კრწანისისა, და გარემოთა მისთასა მხედრობანი სხარსთანი იგი, და მომართეს მხედრობათა ქართულთასა. მაშინ მოიგონა ღირსი საკვრეული აღამამადხანმან. რამეთუ ჭეუკეს მას ბოლომდის თვს თანა განუშორებლად მხედარნი შინაგანთაგან თურქმანთა, მოზიდულნი კაცნი ექუსი ათასნი. რომელნიცა არა ეგრეთ მოეყარე არიან სხარსთა, და არცა სხარსნი მათნი არიან მოეყარენი, არამედ სძულსთ მათ ფრიად ურთიერთი. და თვთვცა იგინი რჩივე არიან მ:ჭმუდიანნი, გარნა განუოფილი არიან იგინი სეკტითა, და ეგრეთვე წესითა და ჩუქსულებითა: ესე თურქმანსნი ერთ-ბამად იხმო მას უამსა აღამამადხანმან და უკანით მხედრობისა თვისისა დადგინნა იგინი, და დასდგა თვთვცა მათ თანა. და ამცნო მათ რათამცა უკეთუ მუბრძოლთა მხედრობათაგანი ივლტოდეს ბრძოლისაგან შიშითა წინა-აღმდეგთათა მყისვე მლტოლუარე იგი, დიდი იყოს, გინა მტირე, უკეთუ მხედართ მთავარიცა იყოს, მყისვე მოკლან იგი. და აღასრულეს მათ სიხარულთ ბრძანებული იგი. და რომელნიცა ივლტოდინ ბრძოლისაგან სხარსნი მყისვე უწყალოდ მოიკვლადინ მათ მიერ.

იწეეს ბრძოლანი დილასა, შუალამიდგან მეშვდეს უამსა და ბრძოდეს მეწინაგენი მხედრობანი მეფისანი საკვრეუ-

დად. მაშინ მიაშუქლნა მეფემან კჳაჲლად შე თჳსი ვას-
ტანგ მწინავეთა მხედრობათა, და სხუათაგანცა გუნდთა
ადმორჩევით მებრძოლნი. ხოლო მხედრობათა მათგან
ადერხივნეს კაცნი მამაცნი სისიყუენი, არაგველნი, და
ფშაჲსევესურნა, შეუხვდეს სპარსთა მხედრობასა, ნალა-
ღითა მათ კლდეითა გორათა და მთათა ზედა, და ბრ-
ძოდეს მათ ესრეთითა სიმხნითა, რომელ კინღა მის-
დრიენეს მხედრობანი სპარსთანი სიგულტოლად

კვალად მცხოვრებთაგან ტფილისისათა გამორჩეულ
იქმნეს კაცნი მამაცნი, და მარჯუენნი, რომელთაცა აღიწ-
ხიეს წინამძღუტად თჳსად კაცი ვინმე მსახიობი (რომელ-
სა სასანდრად უხმობენ), ესე იყო ერთი წარჩინებულთა
მესაკრავეთა, და მსახიობთაგანი მუფისათა, მუსიხი და
კომედიანტი. და ესე იყო უფროსი მსახიობთა, და
ცნობილი იყო საზეფოსა სახელსა შინა: ესე იყო გვა-
რეულებითა და სარწმუნოებითაცა ქართველი, რომელსა-
ცა სახელს სდებდენ მანაბელად: ესე მიუძღუტა გუნდსა მას
ტფილისელთასა მტერთა მიმართ და ეზურა კელთა მის-
თა ბარბათი ე. ი. დაინა, და უკვერიდა მას ზედა შადი-
ანსა, ე. ი. ხმასა მას რომელსაცა; ღხინსა შინა დაუკვე-
რენ, ჟამსა შინა უმეტეს სიხარულისასა, ვინააღვან კმაჲ
ესე განამხიარულებს მსმენელთა: ხოლო მებრძოლნი ესე
იკვნეს ვკვრცხლნი, და მიმართეს ქუჭრითთა ამათ, ბრძო-
დეს მტერთა ფიცხელად. და შეერთდა გუნდიცა ესე
გუნდსა შორის ფშაჲ სეკსურთა, არაგველთა, და სისი-
ყუელთასა, და ჭუჭუნსა მათ ატაკა მტერთა მიმართ, და
მიიწივნეს ვიდრე დროშებადმდე აღამაჭმადხანისა, და მი-

სტატუსს დროშანი რაოდენნიმე მხედრობათა აღამჯამდ-
 ხნისათა, და მრავალნი სპარსთაგანნი მოსწყუტნეს წინა-
 შე მისსა; იხილარს აღამჯამდხანმან სიმხსე ესე ვითარი
 ქართველთა მხედრობისა, განუკვრდა ფრიად, და იტყოდა:
 «სიუწმითგან ჩემით, ვიდრე აქანამდე, დამიყოფიეს
 ბრძოლასა შინა, არა სიდა მიხილავს მე წინა აღმდეგნი
 ვითარ ესე კაცნა ჩემად მოძარო ჭყოფდენ ბრძოლასა.»
 მაშინ მოუწოდა სხუათა შესკვნებულთა მხედრობათა ქუჭ-
 ლითთა, მასანდარანელთა, და სხუათა, რომელნიცა ჭყვეს
 უკანით მხედრობისა მისისა, და ფარვით მდგომარენი
 და დასვენებულნი იგი მხედრობანი შემოაბა ურჩხენი
 მაშეკრალთა მათ მებრძოლთა, განგარკულებითა წესი-
 ერითა: ხოლო ვინაღდგან მხედრობანი ქართველთანი
 ფრიად აღამჯერალ იყენენ, ამისთჳს, თუმიცაღა დაუძღურ-
 დებოდეს. მაგრამ არა ეგრეთცა მისცნეს თავნი თჳსნი
 უსურებასა, და არცა ივლტოდენ იგინი ურჩხენთა მათ-
 გან ძლიერთა, და ბრძოლასა შინა გამოცდილითაგან წი-
 ნაღმდეგთა, არამედ ვიდრე უკანასკნელ ძალუდგათ მათ,
 ბრძოდეს სიმხნითა უაღმატებულესითა ძლიერად რა-
 დენ და ვიდრემდის ბუნება კაცისა თავს იღებდა, და
 ძალ ედგა ბრძოლად, და რაჟამს არღარა ძალიდებოდეს
 უმეტეს მისსა შრომაჲ, მაშინ განწირნეს თავნი თჳსნი
 და შეწირნეს მსხუჭრზლად საუვარელისა მამულისა თჳ-
 სისა, და წინაშე მეფისა თჳსისა სახელოვნად დასთხი-
 ნეს სისხლნი თჳსნი. —

იხილარს რა მეფემან სიმხსეჲ ესე ბრძოლისა, რაოდენ-
 ნიცა ძალუდგა, და ჭუჭლის მხედრობანი, მიაშველნა. გარსა

უმცაველსნი და კნინლა სრულად მოსწყვიდებოდეს და მცირედნილა განეჩნეს: განგრძელდა ბრძოლა ესე დილისა დაწყებოთგან შუადისა ჟამით, ვიდრე მესუთეს ჟამადმდე: თუმილაცა შეეგეს კვალად არა ნებ ვდა უგუნ ქტეკაჲ, არამედ მახლობელთა და ერთგულთა მისთა მოახსენეს რჩევით რათაშცა მოჩიდოს შეეუმან, და არა მისტეს თავი თჳსი სიგჳდილსა და განსაცდელსა, არამედ ეტუოდეს შეეგეს. «უწყის ყოველმან სკიპტრისა თქუჭნისა ქუჭუ შეოფმან სიმხნე და გულაგნება თქუჭნის, და რომელ არა რიდებდით თავსა თქუჭნისა სიგჳდილსა ეჩისათჳს შენისა, და მსხუჭრზელ ექმნები მამულსა საყვარელსა, მაგრამ თუ სადამე გეწიოს შენ ძჳრი ანუ ბოროტი რადამე უმეტეს განლადნენ მტერნი, და უყოფენ ძჳრსა ქუჭუანსა ჩუჭნისა:» თუმილაცა მოახსენებდეს შეეგეს ესრეთ, განა კვალად იყოფებოდა და მუნგე.

სოლო მხარესა მას რომელსაცა სდგა მეფის ძე დავით, ოდეს იგი იბრძოდა სპარსნი და ქართველნი ურთიერთად, აღამადხანმან მიგსაგნა მას, ზედა მხედრობა ცხენოსანნი სამი ათასი რჩეულნი მებრძოლნი, არამედ ჳსძლო მათ მეფის ძემან დავით და იოტნა იგინი ვიდრე მხედრობადმდე სპარსთა, და თჳთ ეგრეთვე სტჳდა მითყალულსა მისსა მხარესა. მაშინ მხედრობამან აღამაჳმადხანისმან შეუკრეს გჳანი, მაგრამ სიმხნითა თჳსითა განაზნეს მათ მხედრობანი მტერთანი, და ესრეთ მოვიდეს მეფისა მიმართ დაშთომილითა მათითა მხედრობითა, რომელთაცა მოეწუდნეს მრავალნი სპარსთაგანნი, და თჳთ მეფის ძენიცა განაბარულ იყვნეს

სრულიად სისხლს შინა; მასინ მოუხდნეს სპასნი სს-
და აგი იყოფოდეს შეუფე, და მოუხდეს აღმატებულთა
ძლიერებითა, და კინილა მოჭკვლადეს შეუესა, ანუ
შეპურობდეს. უკეთუ შულის შუღი შეუის ძე იო-
კანე არა აყოფის მუნ. რომელნიცა ყოვლითურთ აღმა-
ტებულთა და სპაგრეველითა სიმხნითა, რომელნიცა-
მე მასღობულთა მით, რომელნიცა იყვნეს მას უამსა
შინა შეუესა თანა მებრძოლნი რამეთუ არდა უმეტეს
სამას ასთა კაცთა მებრძოლთაგან, კადე დაშთესდა ბრძო-
ლისაგან, არამედ უმეტესნი სრულიად მოწვევითი იუკ-
ნეს სახელგანად, კეკეთა შეუის ძე იოანე მასღობულ
შაშის მისისა მოსრულთა სპასითა, და უკუნაქციუნა, და
განარინნა კვლთაგან მათთა შეუეა: ვითარცა იხილა
აღმაჭმადმან უკუნ ქცევაჲ შეუისა, მოუწოდა შეისვე
სსწათა ასაღთა შესვენებულთა თჳითა მხედ-
რობათა, და მომარტა შეუესა, და შეუდგა უკანა, დიდ-
სა ძლიერებითა. და თუმცა ტფილისის ციხით სტემდეს
სარბაზნებითა მხედრობასა სპასითასა, ვინაჲდგან არა
ჭყვა ვინმე ერთი უფროსთაგანი ტფილისის ციხისა,
ფრად მხედ იზოკა მას უამსა შინა, და ზეგითგან მს-
დალთა მათ მათთა კვდიერთა ზედა მდგომარისა ტფი-
ლისის ციხით სედაბეთის გარდმოსავლთა გზათა ზედა
ესროდა სპასითა, რათამცა კერა უძღონ შემოსულა
ტფილისისა, და მრავალნი სპასნი მოსწედეს მით, მაგ-
რამ კერეთცა სპასნი არა ივლტოდეს, არამედ შე'ოვი-
დეს ტფილისისა შინა, რომელნიცა ყოვლითურთ განუ-
ძაგრებელი იყო არცაღა იყვნეს მხედრობანი მას შინა

აწესა მოქალაქეთა ერთი სრულიად ქალაქისა მის. და
 ოდეს შემოვიდა მხედრობა სპარსთა ქალაქად, მაშინ მე-
 ფე განვიდა ქალაქით, ხიდსა ზედა ავლებრისასა, და გა-
 ნემგზავრა არაგვისა კერძოსა: მოსწყდეს მას ბრძოლასა
 შინა სპარსნი უმეტეს ზვა ასთა, მხედრობათაგან მეფე-
 სათა, მტირედნიდა დაეტეკეს. ხოლო თავადთაგანი მე-
 ფისათა მოსწყდეს თავადნი აბაშიძე იოანე, ძე ნიოლასა
 დიამბეგისა, რომელიცა იყო მახლობელი ნათესავი მე-
 ფისა ირაკლისა, დიდისა კერძოთ, თავადი გურამისძე
 გიორგი, ქუმელად სხელ დებული, და ესე იყო ერთი
 უზინგულისთა მოხელეთაგანი არტილერისისა და შეტნი-
 რიცა არტილერიის კელაგნებისა. ესე იყო მას ჟამსა და
 ადგილსა მას ყოველთა მათ მოხელეთა არტილერიისათა
 მძარტველი, და გულგანი ფრიად ჩინებული: ჭაჭადა
 მოიკლა მუნვე გაბრიელ მაიორი არტილერიისა, კაცი
 ფრიად მხნე და განსწავლული. ესენი ფრიად სავარკული
 და პატრონეფული იყვნეს მეფისაგან. ესენი იყვნეს ბრძო-
 ლასა შინა ფრიად გამოცდილნი, და ამათ ძლიერად და
 ფიტხელად ამოქმედნეს არტილერია მეფისა, და შე-
 ძმუნვესცა სპარსნი მოსწყდეს ზარბაზნთა მიერ
 და ფრიადისა ღუაწლითა, კერძარა ძალადგათ მათ, ბრ-
 ძოლა. ხოლო უკანასკნელ ყოვლითა მოზარბაზნებითა
 თვისითა მოსწყდეს ერთობლივ, ზარბაზნთა თვისთა თანა:
 ჭაჭადა მოწყდეს სსჟანიც ჩინებულთაგანიცა, კაცნი მს-
 ნენი. გარნა მებრძოლნი ეგოდენი მოსწყდეს, რომელ-
 ლდეს განვიდა ტფილისით მეფეა, განუჟღერ უკუჟ მხო-
 ლად კაცნი ვითარ ას ორმოც და ათნი, და უმრავლეს.

ნი მათნი იყვნეს დაკოდილნი: ხოლო ოდეს განვიდოდა მეფე ტფილისით, განუტევა მეფე იმერეთისა სოლომონ, შჯლის-შჯლი თჳსი საშეყოფად თჳსად, რამეთუ ბრძკეს მხედრობათაჲცა მისთა მტერთა მიმართ სახელგონანად. არამედ უკანასკნელ, ოდეს იგი მეფე სოლომონ წარკმართა გზასა თჳსსა, მაშინ უცნობელად მისსა, განუყუნეს მას მხედრობისა მისისაგან კაცნი რაოდენნიმე. ჭკობნება მეფე წინარე წარსლვასა მათსა. გარნ, დაადგრენ იგინი ადგილსა დაფარულსა უკანით, რამთამცა არს იხილნეს იგინი მეფემან მათმან. და ოდეს განუშორა მათ მეფემ, იწყეს მათ ავაზაკებრივ მოქმედებად. რამეთუ სდაცა ჭკობნეს გზათა ზედა სახლეულებანი ტფილისელთა მცხოვრებთაგან აუჩილნი და მღტოლვარენი, განძრტვად მათ კელ ჭყვეს, და რომელნიმე მათგანნი განსძარტენეს, ხოლო სსჳანი ხიზანნი სიმხნითა თჳსითა ჭყარვიდეს თავთა თჳსთა. და ესრეთ გარდავიდეს იმერნი ქუჩუანასა თჳსსა.

მაშინ ძე მეფისა დაუით გუნდითა თჳსითა ჭსდგა მსკე ადგილსა. ვიდრე მახლობელად ჟამადმდე მწუხრისა და რაკდენ გზისცა მივიდეს მას ზედა სზარსნი, მარადის სძლია მათ, და უკუნ აქცივნა. ხოლო იხილა რა რომელ ალივსო ტფილისი მხედრობითა სზარსთათა, და მეფეტა განვიდა ტფილისით, მაშინ იძულებულ იქმნა იგიცა მიქცევად მთაბორისა კერძ მათთა, და კლდიერთა და იწროთა განსავალთა გორათა, და დამალნა ზარბაზანნი იგი, რომელნიცა აქუდა თჳს თანა, სეკეს შინა სავგურისასა ვინადადგან შეუძლებულ იყო განვლად ურემთა.

გზათა მათგან, და არცა შესაძლებელ იყო განსვლა მუ-
ნით მინდორის კერძოთა გზათა ზედა დიდთა, რამეთუ
გზანი და მინდორნი მოცულ იყვნეს სპარსთა მხედ-
რობისაგან, ვიდრე დევის ნამუხლადმდე და ესრედ განა-
რინნა ზარბაზანნი იგი, რათამცა არა მისცნა იგინი
კელთა შინა მტერთასა: და ეგრეთ იწროთა გზით გან-
ვიდა, და განუშორა მტერთა. და დღესა მესამესა მივიდა
არაგვისა ზედა მთიულეთს ჰაზასა თვისსა თანა ირაკლის
და იუფოდა მეფესა თანა განუშორებლად, ვიდრე მიქ-
ტევალიდე აღამამდხანისა.

მაშინ შემოვიდა აღამამდხან ტფილისს წინამძევან-
კელობითა ჯავახან განჯელისათა, რომელიცა იყო გვა-
რეულებითა უაჯარვე სიადოღლებად კომბილთაგანი. მი-
უძღეს ესე აღამამდხანს ჰალატსა მეფისასა: ხოლო ინი-
და რა ჰალატი მეფისა, მოკლო ყოველნი ადგილნი, და
სახლისა შინაგანნი, და რაჲცა სთნდა მას საუნჯისაგან
და ჰალატისაგან და ჰალატისა შესამკობელთა ნივთთაგან
ადილო თუთ, დანაშთისა უბძანა მხედრობასა თვისსა გან-
ძრევად ყოველთა ნივთთა, და საუნჯეთა. და შემდგომად
მისსა უბძანა რათამცა ეკვლესიანიცა ტფილისისანი ყოვე-
ლნივე განსძარცვნენ, და ყოველნივე სადგურნი და ჰა-
ლატნი მეფისა წევრთა, თავადთა, აზნაურთა, და მოქა-
ლაქეთანი დაწვად. და მცხოვრებთათჳს გაყვანა ტფი-
ლისით; მოქალაქენი, გინა სხუანი, რათამცა ყოველნივე
ტყუე ჰყონ მათ, დიდნი და მცირენი. ხოლო ტფილისსა
შინა მცხოვრებთაგანთა მრავალსა ადგილსა განუმარტნეს
სახლნი და ქუჩანი, და მრავალნი სპარსნი მოსწყუტნეს

და მრავალი განმარტებული მათგანნი, ღამე, დათარგმანის გზით იღუმაღ განვიდეს ქალაქით, და იელტონის დიდი ტყეები ტფილისისანი, რომელნიცა შეიქმნა განიუკანეს გარე ქალაქისა, ბანაკსა შინა მათსა, რომელნიცა აქუნდა სოფლისისა სოფლისა მახლობელსა ღამსა ზედა, პირსა ზედა მდინარისა მტკვრისასა. ხალხი გიჟი იგი შორავს ტფილისსა ერთისა ეჭითა (ე. ი. ერთის საათის სავადის გზით, ან ზედ კერს ოდენ): ღამსა ტფილისსა შინა ტყე ქმნილნი იყვნეს სავადისათვის დედა. მაგრამ მუნ მოსახლეთა თავადთა, ახსნაურთა და ჩინებულთა მოქალაქეთაგანნი არა მრავალი სული დატყვევებულ არს.

(განგრძობება შემდგომში იხილეთ.)

განსაოცარი ჩუქლებსა.

ინდოელები ბუენოსაირესში სშირად გამოიცვლიან სოღმე
სახელებსა. ამასიქმოდენ ინდოელები, ამიტომ რომ ეგების
მით გადაჩხნენ სიკუდილსა, რომელსაც აქუს, იმათი ს
ფიქრით, სია უოკელის ოჯახისა და ადამიანისა. თუ ინდო-
ელების რომელიმე ოჯახში გინმე მოკუდება, მამინკე
დიდი და ზატარა, მამაკაცი თუ დედაკაცი, გამოიცვლიან
სახელსა, რომ ამით მოატყუონ სოკედილი. გულწრფელ
ინდოელებს ჭგონიათ, რომ თუ მეორე შემთხუტვაში
სიკედილი ეწევა იმათ ოჯახსა, მამინ კელარ მიაგნებს
კაცსა, რომელსაც უწერია კაცულა ამიერ სოფლითაცა.
ცა. რადენსაც შორს მივსწუთებით ცის დაუსრულებელ
სივრცესა ჩუქნის სასტრონომიო იარაღების შემწეობით,
მით უმეტეს ვარსკვლავების სოფელი, რომელიც სჩანს
ცაში, გააღვიძებს ჩუქნში უურადლებასა. ჩუქნ არ ვიცით,
რა უფრო უნდა გვიკვირდეს, დაუსრულებელი ვარსკვლავ-
ების ოკეანი, თუ გონება კაცისა, რომელმაც გამოაჩინა
სჯული და საუგუნო წესი იქ. სადაც თვთქოს გვიჩუქნე-
ბა უწესობა.

კატის ენაზე არ იხიება რიცხვ, რომლითაც შეიძლება
 ბოლოს გამოითქოს სივრცე ცისა. ვინ იცის, რაგონ
 შორს გაიწელება კიდევ სოფელი იმ ფიქვდიდამ, სადამ-
 დისინაც შეიძლება მივსწედეთ გერშელის სასტრონომის
 დურბინდით. ჩუჭნ ვიცით, რომ მცირე უამს, ერთ მინუ-
 ტს, ნათელი გაიბუნს სივრცესა ორს და ნახევარ
 მილიონ მილს, ასე რომ ნათელი მზისა, — რომელიც
 შორაკს დედამიწიდან 20 მილიონ მილზე, შესწელება
 დედამიწას 8 მინუტს. მზის ზევით მეორე მზე ასეა
 დედამიწიდან შორს, რომ მისი ნათელი ჩუჭნამდინ შორ-
 წევს მხოლოდ 9 წელიწადს და სამ თვეს; კიდევ იმის
 ზევით მახლობელი ვარსკვლავი ასე შორაკს დედამიწას,
 რომ იმისი ნათელი ჩუჭნამდი მოსწელება 21 წელი-
 წადს, ერთ თვეს, ექვს დღეს და ხუთ საათს; ბოლიარ-
 ნის ვარსკვლავის ნათელია მოაწევს დედამიწამდან 43
 წელსა.

ჩუჭნ ვარსკვლავ-მრიცხველებმა გასაოცრად სწორეთ
 განსაზღვრეს ფერი და ძალა ვარსკვლავების ნათელისა,
 რომ ეს იქონიონ მხედველობაში რადესაც გამოიკვლე-
 ვენ ცის მნათობებს. ეჭვ არ არის, რომ ვარსკვლავ-
 მრიცხველებს არა სცდებოდესთ რაგონივე მილლიონი
 მილი, მაგრამ ეს მცირედი შეცდომა არააარათა სჩანს
 იქ, სადაც გლამარაკობთ ბილლიონებზე. (*) თვთ უეშო-
 რესი მობინდული ნათელი, რომელიც გამოაჩინეს სას-

(*) ათჯერ ასი ათასი მილლიონი შეადგენს ერთ ბილ-
 ლიონს.

ტრონიდან დაეხრებოდა, ასეა დედამიწაზე შობის, რომ ისი მოაწვეს ჩუქნამდინ ოთხმოც მილლიონ წელს. მაშა სსამე ეს მანძილი შეადგენს ჩუქნათს მიუწითამელს რიცხვსა, 104 მილლიონ ბილლიონსა მილს.

დაუტოვოთ ეს გაუხომელი სიმაღლე და მივაქციოთ ყურადღება ცის ზაწა მხრეს, რომელსაც უწოდებენ ორის გზად. ჩუქნ ნამდვილად ვიცით, რომ ორის გზა შესდგება შრავალ წრეებისგან, და ეს წრეები შესდგებიან რავდენიმე მილლიონ მსკებისგან. ამათგანი შეიძლება გავარჩიოთ ორი წრე. ამ წრეებში სხანს ნათელი და ბნელი ადგილები, და დასოვლიან 17 მილლიონამდინ მსკებსა, რომელნიც იხილვებიან მხოლოდ უკეთესის სასტრონომიო დურბინდის შემწყობით. უდურბინდოთ, დიტონის თქალით ჩუქნ დაესოვლით მხოლოდ ხუთი ათასს ვარსკვლავსა, ზღანეტებილა (მნათობები) და კომეტები (კუდიანი-ვარსკვლავები) ამ მსკებისა აქამომდე არ არიან გამოჩენილები არა რაის დონის-ძიებითა. ამის გარდა გამოჩენილ არიან სხვა და სხვა ადგილს ცის სივრცეში ორ მილლიონამდინ მზის სისტემები. (*) ამ სხით კაცმა გამოჩინა თავისით შედგენილის იარაღით ოც მილლიონამდინ მსკები. ორის გზა შეადგენს ათი ათასს მილლიონ მ.ლსა ჩუქნი მსკ დგას ორის გზის შუაგულ წრეში; ამიტომაც ნათელი იმისს ვარსკვლავებისა მოაწვეს ჩუქნამდინ ოთხათასს წელსა.

(*) ყოველ მსკს ეკუთვნის რავდენიმე მნათობი. კრება ერთის მზის მნათობისა იწოდება მზის სისტემად.

რძის გზა აწის ერთი ვარსკვლავით კუნძულთაგანი, რომელიც სტურაკენ სოფლის სივრცეში. ამ გვარი კუნძულები, რომელთაც აქვთ გასართავი ფორმები, გამოუჩენათ აქამდინ მხოლოდ **4.025**, ამ კუნძულებში კარგის სასტრონომიო დურბინდით შეიძლება გაიჩინონ განშორებული ვარსკვლავები, რომელნიც სხანს თუთქოს მობინდულად, ანუ განტრიატებულ ლაქად; იმათი ნათელი მთაწევს ჩუქნამდინ რავდენიმე მილლიონ წელიწად შემდეგ.

გარდა ვარსკვლავთ კუნძულებისა, ნაზონია კიდევ ექვსი ათასი ობობიანი ვარსკვლავები; ესენი შესდგებიან მრავალ მზეებთან და ტრიალებენ იმრგვლივ ერთი მეორისა, ტრიალს შეასრულებენ რავდენიმე წელს, **30** წელიწად **300** წლამდინ.

თუ წარმოვიდგინოთ დედამიწის სიზატარავეს საშუალო ამ უმრავლეს მზეებისა და კაცის არარობასა დედამიწის სივრცესთან, როგორ გაჭკვრდება გონება კაცისა, რომელსაც შეუძლიან მისწუთეს სოფლის სიდიდესა და არ ეშინიან გამოიკვლიონ სივრცე და ჟამი.

დ. ა.

გ. კ. მ. მ. მ.

რამ

ჰასუსნი, მეორე თერგდალეულის ჰასუსნისა.

ამ წლის აზრილის «ცისკარში» სსჭათა შორის მე წავიკითხე «მეორე თერგდალეულის ჰასუსნი ეფთხვე წერეთელის რედაკტორთან მიწერილის წიგნზედ» რომელმანცა დიდად შემაწუნა, რადგან იყო დაწერილი უსაფუძლად და ამჟღებინა კალამი, მიტყმად ჰესუსნისა უფალის მეორე თერგდალეულისადმი, რომელიცა თუ არ იყენს შეტყუებას ცრუდ.

უფალა მეორე თერგდალეულა! ბძანებთ, სიტყუა «ვიდაც ჭავჭავაძეო» არ არის სასიამოვნო. სრულებით არა, ნება რომეცით უფალა მეორე თერგდალეულა მოგახსენოთ: როდის ხმარობენ სიტყუასა ამას? ამ სიტყუას ხმარობენ მაშინ, როდესაც პირუჭლი მესაუბრე პირი ვერ იტნობს დასლუკებით იმ პირს, ვინცდაც მოდის საუბარს, და რადგანაც ის უმაწული ქალი ვერ იტნობდა ბრწინვალე თავადს ილია ჭავჭავაძეს, ამისათვის სთქუა უფალს ეფთხვე წერეთელთან სიტყუა «ვიდაც ჭავჭავაძეო» რომელშიაცა არა ვითარს უხდელობა არ არი. ხალა თქუენ რაც შეგეხებათ მართლად უხდელათ გარჯილ ხართ პირუჭლ ამად, რომ მართალი ჰასუსნი ცრუდ გაგიჩუჭუებიათ და მეორე მაში, რომ გინებებიათ სიმართლისთვის შერცხვენა იმა პატრონსა

ქალთა, რომელთაც ეფთხვე წერეთელი იხსენიებს ნი-
ჭიერად. (მართლაც ნიჭიერი) გარდა ამისა თქვენს უფა-
ლთა მეორე თერგდალეულთა! ამავე სიტყვით «ფილაც ჭავ-
ჭავაძე» ისურვებთ შერცხვებნა თუთ უფალი ეფთხვე
წერეთლისადა. რადგანც ამბობთ «მისი გამოგონილია»
ან: რა ბევრს გაღებინათ ამ რჩი სიტყვით. მისრის
რამ თქვენსე აღსდა თქმული, რომლისავე ქართულთ
ბრძნისა: «ბევრის მიმდღემს ცოტაც დაეკარგათ» ანუ
როგორც აჩის ერთი უბრალო ჩვენსებური არაგი:

«ერთი გურული კაცი სამწევრეს წავიდა კაპუტი
მიმინოთი და გაიარა მცირე გზა, წამოუფრინდა წინ
ოცი მწერი, მან გურულმან მიუშვა იმ წუთს მიმინო
თხოვით: კაპუტი! კაპუტი! ოცივე დაიჭირეთ. მიმინო
თუმიც გეკადბა. მაგრამ ვერც ერთი ვერ დაიჭირა» ამას
უმისგავსება უფალო მეორე თერგდალეულთა თქვენნი ჭაზ-
რი. სიტყვით «ფილაც ჭავჭავაძე» გინდოდანთ ცუდად მო-
გესხენებინათ იმერული ქალებიცა და უფალი ეფთხვე
წერეთელიცა, მაგრამ რჩივეში დარჩა ცრულ მაღალი
შეტყუებლობა თქვენნი.

უფალო მეორე თერგდალეულთა! არ მოგწონს თქვენს
ქება ეფთხვე წერეთლისამიერ კ. ბარბარე ჯორჯაძისა
თხზულებათა, და ამბობთ: ამა რა სათქმელია, გაბედვით
შემიძლია ვსთქვა. რამ. კ. ბ. ჯორჯაძისა ლექსებთა სს-
მენელს ატკობობდნენ და გულს აღხებდნენ» (ამას ეფთხვე
წერეთელი ამბობს) რატომ არ არი სათქმელი? მეცა მო-
გახსენებ, რომ მისი ლექსები არიან ჩინებულნი, რა-
მელნიცა მიიზიდვეს კაცთა სსმენელად; და თქვენს სი-

დან უნდა მოგეწონოსთ მისი თხზულება, სიღატაკი-
 ნებთ მწერლობასა დიდისა აქსონისა ჩახრუხადისასა. არ
 ვიცი უფალო მეორე თერგდალეულთა ჩასთუნ არ მოგ-
 წონსთ თქუნიან გენიან ბარბარე ჯორჯაძის თხზულებათა
 ქება ეფთხე წერეთელისამიერ? მე ვფიქრობ თქუნიან და
 ილია ჭავჭავაძის რომ არ გიქუბსთ თხზულებას. (თქუნიანი
 თხზულება სწორეთ საქებარი ყოფილა.) მაგრამ შენ და-
 ლოცულთ თუთ თქუნიან არ ბძანებ მე 560-ფურცელზე.
 რომ ჯერ უნდა გაესაჯოთ და მერე დიხსად ვაქეთ სა-
 ქები და ვაგინოთ საგინები. რადგან ეფთხე წერეთელ-
 მა გაქსაჯა, ჭეპოვა, რომ თხზულებანი თ. ილია
 ჭავჭავაძისანი არ არიან დიხსი ქებისა, რომლისაგა
 არ აქო ის, ხოლო თხზულებანი ბარბარე ჯორჯაძისანი
 აქო მან გადწყვეტილობითა თხსის მსჯელობისათა, რომ-
 ელზედაც უნდა ეთანხმეთ თქუნიან სიტყუსამებრ თქუნი-
 ნისვე თქმულისა 566 გვერდზედ.

სხუათა შორის თქუნიან უფალო მეორე თერგდალეულთ
 ცილის მწამებელიც ბძანებულხართ, რომ ბძანებთ, ვი-
 თომც უფაღს ეფთხე წერეთელს მეორე ჟურნალის გა-
 მოცემა სწყინდეს! სრულებით არა. ვინ გითხრათ? (მე
 ვფიქრობ ეს ამ მეორე თერგდალეულის მოგონილია)-
 ამასვი ამბობს ეფთხე წერეთელი: თუმიცა თავადმა ილია
 ჭავჭავაძემ იმ ენით გამოსცა ჟურნალი, რომლითაც ის
 გამოვიდა ჩუნიან «ცისკარში» მწერლობის ასპარეზზე,
 მაშინ ბეკის ხელის მომწერს იშოვისო» (მარტალიცა,
 მაგ ახრისანი ვართ, როგორც ვხედავ ყველანი) თუმიცა
 თქუნიან ბძანებთ ამასვე, რომ არავის კვლის მოწერას სა-

ჭიწობებს? ეს უკანასკნელი სიტყვა ძალიან სუსტი ჭკუ-
ით გითქვამს, ამისათვის, რომ თუმცხალებსათვის სტუმრის
ყურნაღს, მაშინ მათ კვლის მოწონებას უნდა საჭიროებ-
დეს და, თუ მარტო თავისთვის უნდა, მაშინ ცხადზე ამცხა-
ლებდა ის დადგენილი ყურნაღის გამოცემა მინდა, გუ-
ლში ვიქონიებდი და ვინ შეუტეობდა ან ვინ უგინებდა
საკუთარ ყურნაღს, ასე ხომ არ იქნებოდა მაშინ «ამიხან
გულში იმდენის დიდებულ ბანი უთხარო» მაგრამ ეფ-
თზე წერეთელმა იმ ენით ყურნაღის გამოცემა ილია
უაგვავადის მიერ, რომელითაც გამოვიდა ჩუქნის «ცისკარ-
ში» მწერლობის ასახვებზე თქვა სათუოდ. და ეფთზე
წერეთელსაც და ჩუქნსც კვაჭის იმედი, რომ ის გამოც-
ემის ყურნაღს ისე, როგორც დაუმტყდა კ. ბარ. ჯორ.
და ალექსიანისივემ, რომლისათვის იქნება მადლო-
ბელი მამული, ენა და შუანი მისი.

და ბოლოს უფალო მეორე თერგდალეული! ქვენი
უფაღს ეფთზე წერეთელს უაგვავადის ზდილობას რომ
არ აქებს? რატომღაც ვიცით, ვგონებ თქვენს თქვენს,
რადგანაც უაგვავად უნივერსიტეტში გაზდილია
უაგვავად უნდა იქონ მისი ზდილობა, თქვენსა მზე
ძალიან სუსტი თქვია. ჩუქნ დიდად მიგვანხნა უნივერ-
სიტეტი და ვიცით. რომელ ის არის წყარო განათლე-
ბისა, მაგრამ ზოგიერთი კაცი, როგორც ბუნებითი
უჩინი იმას ძნელად გააკეთებს უნივერსიტეტი, აქ სა-
ჭიროა წარმოვიდგინოთ ანდასა «წყალი სულ რომ
ნაყო, ნაყო, მაინც ისევ წყალია» ამისგანაც არ აქებს
უფალი ეფთზე წერეთელი მწერლობასა უაგვავადისას

წადგანტ არ არის ღიწიხი ქების ზემო თქმულის მი-
ზღვისებით.

ქუთაისს.

თომა მანჯავარიანი.

ორი სტატია.

კლასიკური აღზრდა.

როგორც მესმის, ესაა რუსეთში ღაზარკია, რომელ
აღზრდის წესს უნდა მიეტყოს შიკველი აღგილიო. იმ
აღზრდის წესს, რომელიც ახალ ენების ცოდნაზე და
ბუნებობის საგნების სწავლაზე დაემყარება, თუ იმ წესს,
რომელსაც საფუძვლად ძველი ენების და მატერიალი-
კის სწავლა აქვს?—

ინგლისეთშიაც (ანგლია) შიკველათ ამ ორ წესსავე
ასე ქმნიანთ ღაზარკი. მანამ ამათ ღიწიხას ვიტყუთ,
ჯერ უნდა ავხსნათ: რა არის აღზრდა?

რაც ღაზარკისღერ და დიდგატურს გარემოებას ეჭი-
რება, იმ გუარნი ახალგაზდის გაწურთვნა, აღზრდა
ჭკობნათ, რასაკვრველია იმისთვს შეოლური აღზრდა
ესე იგი, ახალი ენების, ბუნებობის საგნებისა და ისტო-
რის კილოკავად ცოდნა საგნათ იქნება. მაგრამ აღზრდას

ამასვე უფრო დიდი ადგილი უნდა ეჭიროს; საკუთრად აღზდისაგან უნდა მოვიტხოვოთ გონებითის და სწეობითის ძალის გახსნა, მეხსიერების განმარტება, გემოვნების უმჯობესობაში მოყვანა და იმისთანა თვსებაები, როგორც არიან მოთმინება და მშუდობიანობა. მოკლეთ ვსთქვათ, აღზდამ უნდა, მოსწავლე საზღვარდა, მტკიცე ხასიათის კაცი გამოიყვანოს და ამ კვანთ ნიჭი და შეძლება მისცეს, რომ ჰატიონსურათ მოქმედროს მამულს ქუჭუნასა და რომელ საზოგადოების სახელიც მისცეს ბედმა, იმ საზოგადოების დამამშუჭნებელი იყოს.

ამისგამო არ ვიცი თუ ამ კვარ მალაღის ჭყარის სასრულულებად როგორ უნდა კმაროდეს შემოხსენებული სწავლა, ამ თქმით ახალი ენების ცოდნისა და ბუნებითის საგნების სწავლა სრულად არც დამცირდება და არც დამდაბლება მსურს. ჩუჭნს დროში კარვის განათლებისათვის უეჭუჭლად საჭიროა ერთისაგან და მეორისაგან ცოდნა. და ეს არც ეწინააღმდეგება იმ კვარ სწავლას, რომელიც ჩემის შემოგამოთქმულის ჭყარით უფრო შეეფერება აღზრდასა.

თუთ ახლის ენებისა და ბუნებითის ისტორიის ცოდნისა სასარგებლოდ, სხუა საზოგადოს სწავლის საგნებში საჭიროა რომ ჰიჩუჭლი ადგილი კლასიკასა (ძუჭლი ენების ცოდნა) და მატემატიკას ეჭიროს. უმისათ როგორც უსაფუძვლოდ, ახლის ენებისა და ბუნებითის ცოდნა აღზრდის სასრულულებად არ გამოდგება ზოგიერთის მტრე შემთხვევის კარდა. ცხადია, რომ ფრანცუზული და სხუა ახალი ენები ლათინურიდამ წარ-

მოებენ, და თუ ეს უკანასკნელი ენა ან ეტოდინება კაცსა, უსაფუძვლოა, ამას გარდა ტერმინოლოგია (სახელწოდება), ბუნებითის სწავლის ყოველ ნაწილში ხმარებული ბეჭდნულისა და ლათინური ენებიდამ აჩის შემოტანილი.

ბუნებითის საგნებისთვის მატემატიკის საჭიროება ცხადათა სჩანს, მეტადრე რუსეთში. მინერალოგიის, ამ საჭირო საგნის გასაგითარებულად დიდი სწავლა უნდა ქონდეს კაცსა ლომეტრიაში, ალღებრაში.

ამაებს გუმტიტებ საზოგადოდ იმათ, რომელთაც ახალი ენები და ბუნებითი ისტორია ბირველ საგნათ მიანათ და კლასიკოსებსა და მატემატიკოსებს უწინააღმდეგებენ. მაინტვი მატემატიკა სჭირდებათ და ამით თავიანთ თავს ეწინააღმდეგებან. თუ ამის მეტს სსჭა ჭაზრს ან ამოიჩქევენ თავიანთ სიტყვებში, რომ კილოკაად მსწავლულნი (Полузнайка) და თავის თავზე გამყოფილი კატები გამოიყვანონ თავიანთის გაწურთნითა, ამასუ რადა ხმა ამოვიღოთ.

მაგრამ სავსე ეს აჩის, რომ კლასიკური აღზრდა დიდ სარგებლობას აძლევს კაცსა. გაბედვთ ვამტიტებ, რომ მხოლოდ ამ გვარი აღზრდა იმ საწადელ ჭაზრს მიაყენებს, რომელიც ნამდვილი და დიდის აღზრდის აჩრია.

ამის დასამტიტებულად შემეძლო მხოლოდ ინგლისელების აღზრდის წესი მამეტანა მავალითად, იმისავამო, რომ თუმცა სსჭასა და ახალს წესსა და დაწყობილებასა თხოულობდნენ, ამ ქუჭუნის საზოგადო სასწავლებელთ რიტხეში მხოლოდ ამან გამოიარა ბევრი სსუგუნობი და

დღესაც მაგრათა დგას იმ აღზრდის წესი, რომელმაც მრავალი საკულწიფო კაჯები გამოიყვანა. საკმაოა რომ, კაცმა უურადლებს მიაქციოს და გამოაყენოს აღზრდაში თუნდა ინგლისეთში უოფილა, თუნდა სსჭა ქუჭყანაშია.

თუმცა ეს ასეა, ძინცა მსუეს და იმედიცა მაქუს და-კამტიცო თავის შიგნეულის ღიწსებითა, რომ საფუ-ძეღიანი კლასიკაში განვითარება ეველა სპეციალურის (საკუთარი) აღზრდის საძირკველია.

შირჭსლათ ეს საზგებლობა უნდა ვთქვათ, რომელიც შინისშირ კლასიკურის ენების ცოდნისაგან წარმოდ-გება თუთქმის მაშინაცვი, როდესაც საბერძნეთის და რომის ხტორების სრული მიხდომა ეძნელება მოსწავლესა. ამ გვარ სწავლაში გატარებული დრო არ დაიკარგება მოსწავლისათჳს. თუ მასწავლებელი მოსწავლის გონების განსნისა და განაღზსა მაგიერ უსაფუძლო სწავლის რი-გის ჩუჭნებაში არ გაატარებინებს დროსა ეჭჳ არ არის, რომ კარგათ მიმართული განონების სწავლება ლათინუ-რისა და უმეტესათ ბერძნული მეტათ განჩარხავს ახალ-გაზდის გონებასა; მეტადრე ამ ენების გრამმატიკური განონები, ძველი ენებიდამ ან დედა ენიდამ სსჭა ენაზე თარგმნაში ძალიან გამოდგება. ამას გარდა კაცს შეახვეკს ჭზარის ნამდჳლათ და ცხადათ გამოხატავსა. ამ გვარი თჳსებაები უძრფესისა და ერთხელ მოზოებული, სამუ-დამოდ შეჩება კაცსა.

ვისაცვი დრო და ხალისი აქუს, რომ საბერძნეთის და რომის მწერლობის დანაშთენის განვითარებისათჳს განკრცოვს ძეჭლი ენების სწავლა, რასაკვრველია, დიდი

ადგილი და პატივი ექმნება ყოველთვის. ამ გვარნი უმან-
 წილნი კაცნი მარტო ენის გარეგან (მეხანიკური) გაწ-
 ყობაში არ გაივარჯიშებენ გონებასა, ამიტომ, რომ, ვინ
 იტყვს რომ შემოსსენებულ ენის თვსებაების გარდა
 ბეჭმულ და რომაულ ლიტერატურაში კაცობრიობის
 ჩხეული ნაშრომი არა იზოებოდეს; ვინ იტყვს, რომ
 ძველნი პოეტნი, ორატორნი და ფილოსოფოსნი (მეტა-
 დრე საბეჭმეთისა) კაცის გონების უმდიდრეს განძსა
 თვალწინ არ კვიშლიან; ვინ იტყვის რომ იმავე ავტორე-
 ბის ქმნილებები ყველგან სარგებლობას არ მოუტანენ
 კაცსა, ოღონდკი დიქსეულად შეიტყონ, და ბოლოს
 ვინ იტყვის, რომ რამდენათაც დაფასდება გენიობა და
 ღრმა ჭაზრობა ამ ქმნილებებისა, იმდენათ არ გააღვიძოს
 კაცში სამამეულა და სათუთულო ხასიათი?

დამტკიცებელია, რომ ძველ ავტორთ ნაშრომების
 თარგმნა შეუძლებელია. ვინცკი დედა ენის გარდა სხვა
 ენაც იცის, კარგათ ენახება რომ ნამდვილის თხზულებ-
 ზის ჭაზრისა და სულის (ДУХ) სხვა ენაზე გადათარგ-
 მნა სრულებით არ შეიძლება, რაც უნდა ენები ერთმა-
 ნერთს უახლოვდებოდნენ; ცდილობენ საბეჭმეთის ბრძ-
 ნების ჭაზრის გადაღებას ახალ ენებზედა, მაგრამ ცდა
 სრულებით ვერ უხერხდებათ და შრომა ამათ ევარგებათ.

მაგრამ რაც ნამდვილი სარგებლობა ძველის კლასიკო-
 სების ცოდნისაგან წარმოადგება, იმაზე არას ვამბობ,
 მხოლოდ მოვიხსენე საზოგადო აღზდის დასაწყისი,
 რომელიც ახალ გაზდას უმეტეს ნამდვილს და სპეცია-
 ლურის გასანათლებლად ამზადებს.

გემბრიჯის ქალაქში ჰენციონის გამართვს დაზიარება უცხო ქვების სტუდენტებისათვის.

სწორეთ და ნამდვილათ რომ შეგატყობინოთ შემოსეუ ნებული ჰენციონის ამოკვი, ჯერ ზინკელად რარიდე სიტყუა უნდა მოგახსირო ანგლოზურ უნივერსიტეტების წესდება კროპის სიქლოის უნივერსიტეტების წესი ამასთან სრულებით სხუა; ეს განსჯება საზოგადო—საერთო ცხოვრებისა და მოქალაქეობის რიგისაგან წარმოებს, და სამცნაერო (აგადემური, სწავლებათი) სწავლანებადაც გავლენა აქვს.

ოქსფორდასა და გემბრიჯის უნივერსიტეტები ძალიან დიდი ხნის დაფუძნებულები არიან და რამდენისამე ასის წლის წინათ უაფადან. მანამ კოლეჯური საქნთო, საზოგადო) რიგი შემოუღიათ ზარკელად ასე გამართულა, რომ მასწავლებლებსა და სტუდენტებს ნებუაფულობით შეედგინათ ერთა საზოგადოება სხუა და სხუა სწავლაში და ღიტკრატურაში თავის განსავითარებლად, და მთავრობისგანაც საკუთარი წყალობა, (პროვიდეცია)

თავისი საკუთარი შტატი აქვს მწუროვნელებისა და მასწავლებლებისა. უნივერსიტეტის ეგზემანებისათვის სტუდენტების მოსამზადებლად გოლლედიის ლექციები და ეგზემანები დანიშნულია. ამ სახით ორ გვარს წესი, გოლლედიური და აკადემიური პრომანეროს უმისუბუქებს განდიდატებას მონადებს აკადემიურის ხარისხის მისაღებად. ამასთანვე გოლლედიებში რაგს (დისციპლინა) უფრო კარგათ ასრულებენ, ევროპის უნივერსიტეტების რიგზე, რომელს ასრულებს შეუძლია.

ამა ყოველთან ამ უნივერსიტეტებს საკუთარი განსხვავებული დაწესებულება და საქმობა აქვს, როგორც ადრე გოლლედიის დაფუძნებამდისა ჭქონია; ამიტომ რომ გაბეჭდობაში თავიანთი განხანი აქვთ და ოქსფორდში თავიანთი განხანობამდემელი შალატი (კონსოკაცია, zakonodательная палата, კემბრიჯშიაც სენატია, რომელისათვისაც წევრებს თავიანთ უნივერსიტეტის საზოგადოებ. საგანსვე არჩევენ, აქვთ თავიანთი შტატი სხვა და სხვა მეცნიერებასა და ლიტერატურის პროფესორებისათვის (რომელთაც კარგი ჯამაგირი ეძლევათ ეხლა), და ურიტებს ხარისხებსა სხვა და სხვა ფაკულტეტასს: გეოგრაფიას, მატემატიკისა და ბუნებითის და ზნეობითის მსწავლისას.

ამ გვარით ინგლიზეთის უნივერსიტეტები საზოგადოებრივ მართებლობას (Общинное Правление) ჭკავს და როგორც ამერიკის ერთი სახელწიფო შედგება შეერთებულის შტატებისაგან, ესრეთ უნივერსიტეტი გოლლედიებისაგან.

და შეძლება ეძლეოდა თურმე. მაგრამ რადგანაც ამ საზოგადოებას ხელში არა ჰქონია, არც მასწავლებლებისათვის ჯამაგირი, არც სტუდენტებისათვის გადადებული ფული იმისთვის თითონ სტუდენტებს შეუტანიათ სოფელ ფული. შემდეგ დროებში გაუმართავთ სახლები (მეტოქები) სტუდენტებისათვის, რომელთაც შედამხედავათ უნივერსიტეტში დასრულებული მეცნიერების მაგისტრისი ჰყოლიათ ამას შემდეგ, ხანი გამოურულა, რომ ამ, მეტოქებისათვის ადგილმამულები უძღვნიათ შეუძლებელ სტუდენტების საჩვენად, ზოგისა სრულებით და ზოგისა დროებით.

კოლლეგიის დაფუძნებაში შემოუღიათ კახმიანი მეტოქები, (ესე იგი ადგილ-მამულიანი მეტოქები). კემბრიჯში და ოქსფორდში თითქმის ერთ დროს დაუწყვიანთ ამათი გამართუა მე XIV საუკუნეში, ამ დროს ვალტერ დე-მერტონმა ოქსფორდში თავის სახელზე ერთი კოლეჯია დააფუძნა, რომელიც აქამომდე დაჩენილა. იმისმა შედროემ და მეგობარმა, ილის კანისკოპოსმა ჰუგო ბალსტამმა ამ კოლეგიის სახით კემბრიჯში დააფუძნა წმ. ჰეტრეს კოლეჯია, იმ დროთგან მე XVI საუკუნეს გასვლამდის ინგლისის კოროლები, აზნაურობა და სასულიერო წოდება იმათ მაგალითსა ჰბამავდნენ. ეს იმითა ჩანს, რომ ესლა ოქსფორდში 19 კოლლეჯია და კემბრიჯში 17, რომელნიც ამჟენებენ ამ ქალაქებსა. კემბრიჯშიძველი მეტოქების ადგილს ესლა კოლლეგიებია, ოქსფორდში კი იმათ სახსოვრად დღევანდლამდის ხუთი ზალა დაჩენილა, რომელიც სტუდენტებს უჭირამთ.

ორივე უნივერსიტეტების კოლექციები ერთ პლანზე დაუფუძნებიათ ცოტაოდენის ცვლილებითა, რომელიც ზოგი დამოუკმნებელთ განზრახვისაგან წამომდგარა, ზოგი იმ დროების ვითარებისაგან წოდესაც გაუმართავთ. ეს კოლექციები თავისის კანონებით (სტატუტი) განიგება. ამათ შტატებს შეადგენენ: მოთავე და განსაზღვრული რიცხვი წევრთა 60-დამ 70-მდის, დიდ კოლექციებში და მცირეებში 10-დამ 12-დის. ამას გარდა განსაზღვრული ადგილები არის (სტიპენდია) უმცროს სტუდენტების წასაქმებულად, საქვეყნოთ ბრძოლა ჰრმებიითა (1) და ესრეთ წოდებული სიზარსისა, (2) ესე იგი საკლემწითლას ხარჯით სუფრასე ადგილი. რომელი პენციონერებიც შტატში არ ირიცხებიან იმათ სტუდენტებს უძახიან.

ყოველს კოლექციას თავისი კეკლეისა აქვს, სადაც ნიადაგადლე, დილასსადამოლობით ღოცვას; ამას გარდა

(1) ჰრმია, დანიშნული სახუქრად, ფულია გამარჯვებულისათვის,

(2) სიზარის სტუდენტები არიან, რომელნიც ერთის ხარისხით პენციონერებზე ქვეითა დგანან და საერთო სუფრასე წევრების სადილის შემდგომ უფასოთა სადილობენ. უეჭველად ეს სახელი იმისთვის მიუციათ რომ ადრე იმათთვის სიზარარაგი ურიგებიანთ.

პირველად თუჩმე სუფრასე ემსახურებიან კიდეცა, მაგრამ ესლავი ჩქრულებითგან გადავარდნილან.

ეს არის ინგლისის აკადემიური წესი (სისტემა). გემბრიჯის უნივერსიტეტში ამასთან სხვა ახალი წესის შიშობა სწდინთ, თუ ამასვე იმათი სურვილიც იქმნება ვინც მსჯელობასა ჭეკოთ.

აქიბამდას სკოლაწიფორ და უნივერსიტეტის განსებათ ვოლელაის სკოლაქებში ინგლისის სწიქსიებინ რიგსე უნდა აქსრელქებინათ ლოცვა ეოკელ დღე და სტუდენტებს უაუთ უნდა მოკმ.ნათ. მაგრამ ესღა განიანება გამიიწვლა და ახლას დებულებს ძალით სხვა შეტოქები დაფუნდება.

ამ სახათ ეოკელ სარწმინოებისათჳს ისე ძნელი აღარ იქნება ამ ინგლისის უნივერსიტეტში შესვლა, აგრეთუქ ძნელი აღარ იქნება ბერძნისა და სომხის სარწმინოების მერჯულებისათჳს, ამიტო რომ ეოკლებათ ვეელა საროგადოებინ თავიავიანთა რეჟელის მღვდელი და ლოცვაწარვარ იქნებათ. ამას გარდა იმავე ახლის განიანების ძლით სხვა სარწმინოების სტუდენტებს მიეცემათ მაღალი უნივერსიტეტის ხარისხი. აქ მდის რომ ხარისხის მადებინათჳს ინგლისეთის ქვეშემოდლობა და სარწმინოება უმშველი იყო, ესღა გემბრიჯში, აღარ არის სარწმინო, რა აკურვლია ღმთის მეტეულების ხარისხის გარდა.

ამ შემთხუჭვისა გამო ფაქტში მოკვივიდა, რომ, იქნება ბერძნის და სომხის სარწმინოების მერჯულეთ ისურვან ინგლისის უნივერსიტეტში შვლებინ აღსდა, და რომ შიქილებოდა გემბრიჯში თრას საროგადოების შედგენა. სკეუორად ამ ჭარნთ, ამ ამბის ეოკელგან მინსაფენათ და დანბქვლათ დავსწერე ეს სტატია, რომ

განზომილ ორთავე სარწმუნოების სწავლებლების კანონიერი პრეზიდი, რომ გარჯილი მოადგილეს ამ.ს.

ამ რას წინა დუღებთ ზემოქმედებულ სწავლებლებთან: რას უმისცე ვიწროების პრეზიდიდის თანხები სტუდენტთა იქმნება. ძამსივე კეისრადეში გაიხრობა შესაფერი სხლები ან ჩემს და ან სხუა უნივერსიტეტის მინიერების მაგისტრატისას სკდა მკედელადობთ. თითო ამასთანა სხლებთან, თითო ეგვლისია იქმნება წირუადღვინსათვის, იმ სარწმუნოების რომელსაც მეჩუქულენა იქმნებიან და თავიანთისვე სარწმუნოებისა, ან ერთის ან შამატურიულის მდებდლობთ. რომელ რუქული-სანაც იქმნებიან სტუდენტება, იმათა სასულიერო აღსდა თავიანთ წესათ ასრულდება.

სტუდენტები ერთთა იდეებთან, რომელსაც კოლეჯიან-შია ხელში, თითოთ თითო სკუთარა ოთახა ეჭარება. საკუთრად ამორჩეულნი კოლეჯიანის წევრნი წაუკითხვენი ლექციებსა. ამასთანავე სხუა და სხუა სწავლას დეკლარების მოსმენას სუბა ექსებათ უნივერსიტეტში, და საკუთრად (სპეციალურად) გაიწურისებთან, შავლითად: შამკულს ლიტერატურაში და სამართალში (კანონის, Правო), რამიანათაც ესურება, ახალ ესებში

თუ გამოხატება. რომ ამ გვართა შედენალი პენტიონი მარტო იქმნისა მეჩუქელებსა და სომხებისაგან შეკრულ და შებეჭდალად და უფრო ადვილათ ასრულდება ინგლისის უნივერსიტეტის აღსდას ჭანჩა, რომ ინგლისის სტუდენტებაც ერთან ზემოქმედებულებში, ამისი ასრულება ადვილი იქმნება; და თანვე დარჩება ის

ჰენციონის განსხვავებული თვსება, ისივე სასოგადოების საწმუნოების სწავლა, რომელიც პირველათვე განწესებული იქმნება.

მოგახსენებენ, რომ ოთხმოც და ჩვიდმეც თუმიან ნახევარი წელიწადში კმაწაო სახარჯოთა აქაურ აღზდისათვს, საზდოსთვს; სახლისა და სწავლისათვსა იმ დროს რაც შეეფერება მოკლეს ვაკანციებს (კანიკულები, ზაფხულში დათხოვნა დროებით) გარდა, რომდესაც უცხო ქვეყნის სტუდენტებისაჲს არ შეიძლება შინ წასვლა. ვინც ზაბხულში დათხოვნის დროს უნივერსიტეტში დგომას მოინდომებს, ცხრა თუმიან ნახევარი კიდე უნდა დაუმატოს.

ჩუჭულებრივი ვაკანციებია შობას და აღდგომას სამსამი კვირა და ზაფხულობით ოთხი თვე, თიბათვიდამ დვინობისთვის დამდეგამდის. ამდენს ხანს ზაფხულობით რა საკურველის სტუდენტებს შეუძლიანთ მამულში წასვლა, დედ-მამის სანახავათ.

ცხადი საქმეა, რომ პირველად ამ პროექტის ასრულება საცდელსავით (Проба) იქმნება! თუ ეს პროექტი ასრულდა და ეს დაწყობილება შემაგრდა, ფულის მოკროების იმედია, რომ საკუთარი სასახლეც აშენდეს, სტიჰენდიაც იყოს და პრემიებისანი საქვეყნო ბძოლაცა იმ სტუდენტების სასარგებლოთ, ვისაც უნივერსიტეტის სრული კურსის დასრულება არ შეუძლიანთ უქონლობისაგამო.

ლიტერატურის უბრალო ბაკალავრისა (*) ან თანახროც

(*) ბაკალავრი წავლულობის ხარისხიც, როგორც კანდიდა-

ხარისხის მიღებისათვის უნივერსიტეტის კურსს და წეს-
მდინ შესარულებს 1874 წლი. ცხელი ხარისხის მიღებით
მისაღებად — კლასის. მატერიალური, უნივერსიტეტის
და ბუკების 1 წლის ფუნდირება, სამ წელიწადზე
ტოტა შეტის საჭირო.

რუსეთის ქვეშევრდომთა მიმართ დაბრუნებას შემ-
დეგ. წინაგარედა. რუსეთს შეუძლიათ რუსეთის
უნივერსიტეტში კლასიკურ და ჰერმეტიკურ მისაღე-
ბად. რომელთაც სამსახურში შესვლის ნებას მიიღებს.

ამ ეს არის რამდენიმე დაწესებულებითი ამბავი. ამ
ზრუნველს გურჯადა მანუჩის წინაგარედა ინგლისეთ-
ში და ქვეშევრდომ ქვეყნებში (ადრესულებთისაკენ და შე-
მიძღვან კსტაქა, რომ რუსეთშია და ევროპაშია კარ-
გათ მიუღიანთ.

უნივერსიტეტში შესასვლელად ექნება სტუდენტებს
მომზადება ეჭვობადებს? ამ შემთხვევაში შეიძლება
რომ უმცროსი ხარისხი გაიძიროს: ან ბენეფიციარად,
და ან ცხელი იმისათვის დაბრუნება, რომელიც მოსწუ-
ფეთ დედამამათაც მოეწონებათ.

ბერძნისა ან სომხის მერჯულეთ, ვისაც სურს დაწე-
ნილებით შეიტყოს ამ საგნის ვითარება, დიდის სიამო-
ნებით დაიწყო იმისათვის მიწერ მოწერასა და დიდთ
მადლობელი დაგონები, ვინც თავის უნივერსიტეტის
რომ შეეწიოს ამ ზრუნველს ასრულებას. ამით, დიდს
სიკეთეს უძღუნის ინგლისეთსაც და ამ ხელსაც, რომ
მელსაც იწვევს ინგლისეთი დიდის ხილამ გამოცდილს
და განთქმულს აკადემიკოსის წესისა და აღზრდის საყოფში
თანხიარითა.

ბაკალავრი დროის მუტუელებისა, უფროსი წიგნი კო-
როლის კომპიუტის კოლექციისა,

ჯორჯ ვილიამს.

პ. უ.

Handwritten notes at the bottom right of the page.